הלכה · ראשונים

לקוטי הפרדס

רש״י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לקוטי הפרדס

רש״י

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לקוטי-הפרדס/
הקובץ נוצר ב־22 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פסקי נידה 4
דין החתן כשהוא בשנה הראשונה 9
ברכות 17
ענין נטילה 19
פירוש קדיש 22
ענין מוצאי שבת 36
יום כיפור 41
פרשת עשר תעשר 45
ענין פדיון הבן הבכור 47
ברית מילה 48
הלכות ביקור חולים 54
תענית 57
ענין ט' באב 57
סימני ההפטרות 65
סדר פרשיות 66
סימן המועדות ומסורת שלהם 68
תוספת 74

פסקי נידה

פסקי נידה

כך כתב בלקח טוב אשה כי תזריע בתחלת הפרשה אומר כך כתיב מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' בא וראה כמה יפה אשה טובה שהרי הכתוב קורא אותה מציאה טובה ובאשה ממש הכתוב מדבר שכבר נקראת טובה והמשילה הכתוב באשה מלמד שבחה של אשה טובה וכן הוא אומר אשת חיל מי ימצא.

וכן דוד אמר על זאת יתפלל כל חסיד ורז"ל אמרו הרוצה ללמוד תורה בטהרה ישא אשה בטהרה וילמוד תורה וכך אמרו בן עשרים ולא נשא אשה כל ימיו בהרהור עבירה וצריך אדם לישא אשה הגונה לפי שהבנים זכרים הולכין אחר האשה והנקיבות אחר האיש וכן הוא אומר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים ואומר הנה ילדה מלכה גם היא בנים לנחור וכתיב ובתואל ילד את רבקה וכתיב ובת כלב עכסה ואת דינה בתו למדנו שהנקבות נתלו באנשים והזכרי' בנשים לכך נאמר אשה כי תזריע וכל כך למה לפי שהאשה מזרעת תחלה יולדת זכר.

האיש מזריע תחלה יולדת נקבה ואם הזריעו שניהם יחד יולדת תאומים זכר ונקבה או שני זכרים או שתי נקבות בזמן שהזרע מתחלק לשנים. ד"א אשה כי תזריע מה כתיב למעלה מן הענין והתקדשת' והייתם קדושי' לאחר שהזכיר י"ש להיות קדושי' והבדילם מן הטומאות הצפון משיקוצי חיה ועוף בין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל נתן מצות טהרת הגוף. ולפי שיש בזכר מצות מילה הקדים הזכר לנקבה לכך נאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא.

ברכת בתולים לברך החתן בליל זווגו עם הכלה ואומר כך ברוך אתה י"י אלהינו מלך העולם אשר צג אגוז בגן עדן ואל ימשול זר במעיין חתום על כן איילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד וזרע קדושים תן לה בשמחה ובטהרה חוק לא הופרה ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם הבוחר באברהם אבינו ובזרעו אחריו. ויש אומר שצריך לברך שהחיינו. בשמך אל חי וקים תתברך:

אלו הן פיסקי נדה שחברנו ושלקטנו על פי התורה ועל דברי רבותינו בעלי התלמוד כדי שיוכלו ללמוד וללמד כל איש בעל נפש ולשמור ולעשות מי שאין לו השגת יד לעסוק ולידע בהלכות גדולות ובאלה ידע ויבין שלא יטעה ושלא יחטא וישען עליו ולא יחפר ועל כן כתבנו בזה בלשון קצרה.

מצינו בתורה שצריכות בנות ישראל לשמור עצמן בדקדוק חקותיו ומצותיו כמו שמצינו בפרשת קדושים תהיו ואיש כי ישכב את אשה דוה וגילה את ערותה את מקורה הערה

והיא גלתה את מקור דמיה ונכרתו שניהם מקרב עמם נראה ששני כריתות יש אחד לאיש ואחד לאשה וסמיך לי' ושמרת' את כל חקותי ואת משפטי ועשית' אותם ולא תקיא הארץ אתכם וגו' מה האדם מקיא דבר המאוס שבמעיו אף הארץ מקיאה איש עושה זימה ועוד ציווי הוא שלא לעשות כגוים שנאמר ולא תלכו בחקות הגוים ולא עוד אלא שקץ בהם שנאמר כי את כל אלה עשו ואקץ בם.

וישראל שהן טהורים וקדושים לאלהיהם הבדילם מטומאת הגוים שנאמר אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים להיות לי מהו לי לשמי מה שמי מקודש אף אתם קדושים שנאמר והייתם לי קדושים כי קדוש אני אלמא צריכין בנות ישראל ליטהר עצמן ובשעת נדותה אסור לאכול עמה בקערה אחת ולשכב אצלה ולישב אצלה בספסל אחד ולהושיט דבר מידו לידה או מידה לידו ולא לשתות בכוס אחד שניהם ולא ליגע בה אפילו באצבע קטנה ולא בכוס שלה ולא בבגדיה ולא במשכבה ולא בדבר אחד מענייניה ולכל אשר לה כי כך הוא כמו שאם אדם חטא ומשימין אותו בנידוי בני קהלו כך אשה בשעת נידותה מבעלה לבד מדיבור בעלמא ולא יותר מדאי כדי שלא יבא לידי הרגל עבירה שכן כתיב ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זובה בבשרה שבעת ימים תהיה בנידתה וכל הנוגע בה יטמא עד הערב וכל אשר תשכב עליו בנדתה יטמא וכל אשר תשב עליו יטמא וכל הנוגע במשכבה יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב.

ואם על המשכב הוא או על הכלי אשר היא יושבת עליו בנוגעו בו יטמא עד הערב ואם שכב ישכב אותה ותהי נדתה עליו וטמא שבעת ימים וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמא ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים מהו ימים רבים ימים שנים רבים שלש כל שכן אם יהיו ימים הרבה או שבעה או שמונה שהוא טוב להרחיק ממנה עצמו יותר וכתיב כל המשכב אשר תשכב עליו כל ימי זובה במשכב נדתה יהיה וכו' וכל הנוגע בכל כלי אשר תשכב עליו וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים וטמא עד הערב או על הכלי אשר תשב עליו טמא יהיה בטומאת נדתה וכל הנוגע בם יטמא.

וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב. ואם טהרה מזובה וספרה לה שבעת ימים זו שבעה נקיים ואחר תטהר זו טבילה שהיא בזמנה. ועוד מצינו בפרשת אחרי מות ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה. ושמרתם אתם את חקותי ואת משפטי ולא תעשו מכל התועבות האלה האזרח והגר וכו'. כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם ללמדך שמצינו כמה אזהרות ועונשים על התורה כשמירת האדם מן האשה להרחיק ממנה כדין תורה וכמו שאר"זל במסכת נדה וכמו שמצינו שאמרה רבקה ליצחק קצתי בחיי מפני בנות חת אם לוקח יעקב אשה

מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים מאי כאלה מבנות הארץ זהו פתרונו כאלה שאינן נשמרות מנידתן ונזקקות לבעליהן למה לי חיים עמהן לפי שבלשון גנאי אמרה להן הא למדת שהיו מצוות לשמור עצמן מטומאה מלבוא והיו שומרות עצמן האמהות מטומאה על שהיו צדקניות וחסידות וכל אורחותיהן ישרים.

ואלו הן תחלת שמירתן של נשים אם הבתולה ראתה דם בתחלת נדתה טפת דם קטנות כזרע חרדל טמאה נקראת כל ארבעה ימים ואחר תטהר עצמה במים פושרין ותעמד שבעה נקיים ואם רואה דם תטהר בסוף שבעה ימים וטובלת לערב בזמנה לעת צאת הכוכבים ומשמשת ומותר ואותה טבילה היא בזמנה דהכי אמרינן טבילה בזמנה מצוה ולבסוף אותן שבעה נכנסין אחד עשר יום שהם בין נדה לנדה ומה היא באותן הימים אם ראתה דם יום אחד ופוסקת לערב שומרת יום כנגד יום פירוש יום טהור כנגד יום טמא ותמיד היא צריכה לישב שבעה ימים ואחר טובלת לערב של יום שמיני ומשמשת.

וכן אם ראתה שני ימים רצופים שומרת יום השלישי כנגדן ותשב שבעה נקיים ובסוף שבעה ימים תטהר עצמה במים פושרין וטובלת לערב מצאת הכוכבים וכן היתה עושה שומרת יום כנגד יום או יום כנגד שני ימים עד סוף אחד עשר ימים ומכאן ואילך אם היתה רואה מתחילין ימי נדתה ונוהגת כדין שאר נדה משהיתה יוצא אותן י"א יום ואותן הימים מקרא והלכה למשה מסיני הן בסוף מסכת נדה.

ואם היתה רואה שלשה ימים רצופים באותן אחד עשר יום בין בתחלה בין באמצע בין בסוף זו היא זבה גמורה ותשב עליהם שבעה נקיים ואם ראתה באמצע השבוע או בסוף סותרת כל מה שלפניה ומתחלת למנות מכאן ואילך שבעה נקיים וכן כל ימיה תמיד כשהיא רואה אם לא הספיקה להשלים ימי נקיותה אבל אם פסק מתחילין ימי נידותה לבוא ונוהגת בעצמה כאשה בנדתה כמו שמפורש למעלה ואומר בנדתה שאפילו בראיה אחת טמאה כל שבעה מה שאין כן בזבה שאינה אלא שומרת יום כנגד יום וחומר בזבה שכשרואה שלשה ימים רצופים יושבת שבעה נקיים רצופים מה שאין כן בנדתה שאפילו רואה כל שבעה ופוסקת אותו יום שביעי מטהרת במים פושרין וטובלת בנהר או בים לערב לעת צאת הכוכבים ומשמשת ועתה פירשתי אחד עשר יום שבין נדה לנדה וימים הזיבה כדין התורה.

ומתוך שראו בנות ישראל שבאות לידי ספק זיבה שאם היתה טועה במנין השבעה מכניסין לתוך ימי נדה וכן מכמה ענינים הוי טעות בנדה כדמפרש התם ומתוך כך אמר רבי זירא בנות ישראל הן החמירו על עצמן שאפילו רואות טיפת דם כחרדל יושבת עליה שבעה נקיים ומן התורה אינן צריכות שבעה נקיים שאפילו רואות כל שבעה ופוסקות

וטובלות מותרות לבעליהן והן החמירו על עצמן עד ראיה אחת קטנה בחרדל עשו אתהן ספק זיבות לישב שבעה נקיים כדין זבה שלא תבוא לידי ספק הן החמירו שאפילו בתחלת נדה בראיה אחת יושבות שבעה נקיים מה שאין כן בנדה כמו שמפורש במסכת נדה בין להקל בין להחמיר. ועתה פירשתי לך למה יושבת ז' נקיים.

וזה דרכה של אשה שכשרואה מחמשה עשר ימים אחרים או מחדש לחודש או מחדשי לחדשי וזהו ווסת שאמרו חכמים שרגילה לראות מזמן לזמן הגיע זמן שקבעה בו ווסת לשלשה פעמים נבדלת מבעלה עונה אחת סמוך לווסתה בודקת עצמה תדיר דקבעינן הלכה כרבי יהודה שאסור כל עונת ווסתה והעונה או יום או לילה ואותו יום או לילה שקבעה לה ווסת בין באמצעיתה בין בסופה פורשת מבעלה ובודקת עצמה תדיר ותטהר במים פושרין ולובשת חלוק לבן ומצעת מצעות לבנים ופורשין על מטתה שאם תראה דם שיהא ניכר בהם בטוב וכן היא צריכה לעשות ולבדוק כל ימיה תדיר כשהיא מטהרת מדמי נידותה תטהר במים פושרין ותחליף בגדים לבנים כדי שיהא ניכר בטוב ואם עבר לה זמנה ובדקה וראתה דם נידות אסורה לבעלה עד שתטהר. ואם לא ראתה כלום טהורה היא לבעלה ואינה צריכה לשמור יותר מאותה עונה כלל.

כיצד אם היתה רגילה לראות בתחלת היום משמרת ופורשת מבעלה כל אותו היום ואינה משמרת סוף הלילה הסמוך לתחלת היום ואם היתה רגילה לראות בלילה משמרת כל אותה לילה ואינה צריכה לשמור סוף הלילה הסמוך לתחלת היום דקסבר רבי יהודה כניסת היום גורם וכן כניסת הלילה. אמר רבא הלכה כרבי יהודה.

הגיע שעת ווסתה ובדקה ולא ראתה ושמרה עונה אינה טהורה לבעלה עד שתטהר עצמה ויושבת שבעה נקיים ואחר כן טובלת לערב לצאת הכוכבים ומיכן ואילך אפילו מאחר שהיא בחזקת טהורה תמיד צריכה שתבדוק עצמה בשעה שבעלה בא לשמש עמה. דתניא החמרים והפועלים והבאים מבית האבל ומבית המשתה נשיהן בחזקת טהרה ובאין ושוכבין עמהן בין עירות ובין ישינות והן עוברין על דברי תורה. כיצד כגון שבא אדם ורוצה לשמש ואינו שואל אם טהורה ואת לאו ועושה מעשה.

ועוד שמא היא עצמה מתוך תאותה אינה זוכרת לומר טמאה אני על כן צריך לו יותר זריז וזכור לשאול לה אם טהורה היא ואם לאו. ואם הוא שוחה עמה ומתעברת באותה שעה בניהם נקראים ממזרי' מן התורה מפני שהיה בו ספק טהרה. אבל אם אם הניחה בחזקת טמאה לעולם בחזקת טמאה היא עד סיום ז' נקיים כמו שכתבתי לעיל. ושתאמר לבעלה טהורה אני. ומטהרת וטובלת כדין תורה ודברי חכמים לסוף זיי"ן נקיים. וזו טבילה בזמנה היא ומותרת לבעלה. אמר רב כהנא כשהולך אדם בשום מקום וחוזר

צריך לשאול לה תמיד אם טהורה ואם לאו כדי שלא יביאו עצמם לידי הרגל טומאה מפני שלא יוולדו להם ממזרי'. אבל היא צריכה בדיקה תמיד.

ועתה פירשתי לך כדין תור"י רי"ן שיח"ה אמר ר' יוחנן אסור לאדם לשמש מטתו ביום מפני הרגל עבירה בו ובאשתו שלא יבואו לידי זנות וניאוף אף על פי שאמר הכתו' שארה כסותה ועונתה לא יגרע אמרו המלקטים שאסור להרבות שיחה שאמר הכתוב בפרשת כי תצא לא תהיה קדשה בבנות ישראל ולא יהיה קדש בבני ישראל.

ועוד אמרו חכמים כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם. ואלו הן רעות גורם לו מרוב עסק התשמיש שיביא עצמו שיהא זנאי ונואף ואשתו זונה ונואפת מפני שהוא מהרהר לבו וגם היא מהרהרת לבה אחר תאותה וזהו עבירה ועון שהם גורמים עצמ' לחטא שכן אמרו חכמי' משביעו רעב מרעיבו שבע.

ועוד אמרו המלקטים שכל המרבה שיחה גורם רעה לבוא עליהם כל אלו חלאים הרעי' ומקצר ימיהם מרוב עסק התשמיש שהם כאב השזרה. וכאב העצה. וקרחת איטק"א. וירקון הפנים הבא מחום הכבד וזיבות השתן הבא מחלישת הכליות. ואחר זה ימות פתאום. וחולי הרגלים שהוא פודגר"א בקשרי'. וצירגא. ושיאנוקא. וארטיטקא. ואינו יכול להיות ירא שמים מפני שמהרהר לבו אחריו. ואינו עוסק בדברי תורה ובוטל ממנה ויוצא עליו שם רע ועל כל זה סופו יורש גיהנם.

ועוד אמרו שאסור להרבות זה עם זה אפילו שיחת דברים בעלמא כדי שלא יהרהר לבם לבוא לידי טומאה כל זמן שאינה טהורה כדין תורה ודברי רבותי' וכמו כן אסור להם לייפות עצמ' ולישב בספסל אחד לא לאכול ולא לעמוד אלו כנגד אלו לא להתייחד בשום דבר וכמו כן אסור לשמש ולנהוג יחד באותו דבר כל הימים שהציבור מתענים כמו תשעה באב וכל ימי תשובה.

ובארבע צומות ושני ימים של ראש השנה וביום הכיפורים כי כך אמרו רבותינו עליהם השלום שאסור בנעילה וברחיצה ובתשמיש המטה כאלו שלשה ימים כמו שכתוב בפרשת אמור אל הכהנים ועניתם את נפשותיכ' לפי שהנשמה מעורר ומהרהר אחריו על כן צוה שלא יהרהר ולא להתענג זה עם זה.

ועוד אמרו המלקטים בימים אחרי' אם האשה אינה הרה שאינו אסור לשמש עמה אם היא טהורה מפני פרי' ורביה לפי שצוה הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון ולחוה אשתו שנאמר בפרשת בראשית ויברך אותם אלהים ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ וגו' ויתר מדאי אסור לשמש ולהרבות שיחה כי כל זמן שהוא מרבה שיחה עמה אינה מקבלת ההריון והדין אם הוא איש מעונג ומתולדת חמה יותר מדאי שאינו יכול לסבול

ממנה יכול לשמש פעם אחת בשבת ויום אחד בשבוע לכל היותר מפני שלא יהרהר לבו בעבירה ובניאוף אשה אחרת. וכמו כן כדי להרחיק מן החטא ומן העון.

דין החתן כשהוא בשנה הראשונה

דין החתן כשהוא בשנה ראשונה

דין החתן כשהוא נושא אשה באותה שנה צריך לעמוד בעירו שנה שלימה לכל הפחות כדי לשמוח עמה כדין תורה כמו שנאמר בפרשת כי תצא כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח ד"א אמרו חכמים הרוצה לעשות כל בניו זכרים יבעול וישנה ויהא ראש מטתו ופניו בעת שיבעול לצד מזרח.

ועוד אמרו חכמים כל אשה שדמיה מרובין בניה מרובין. ואמרו כמו כן על אלו הדברים כל העושה אותו קרוב למיתה מן החיים. ישן עומד הקיז דם עומד. או ששימש באותה לילה כשהקיז לא ינצל מן המיתה. ושימש מטתו ערום בלא מכסה או מעומד. ושימש מטתו על גבי קרקע. ועוד המשמש מטתו לאור הנר יהיו לו בנים נכפין ר"ל.

ועוד אמרו חכמים שאסור לאדם ליגע באשתו כל ימי נדותה אפילו באחת מאיבריה ולא באצבע קטנה ואסורות כמו כן להתקשט ולהתנאו' ולייפות עצמן לפניהן ואסור להושיט לה שום דבר ולכל הפחות כל דבר של מאכל משתה מנהג טוב להזהר שלא יושיט מידו לידה ומידה לידו.

וכן הנדה ויולדת והמפלת בין ולד של קיימא בין נפל דין שהן אסורות וטמאות כל אותו הימים שהן רואות עד שאינן טהורות כדין תורה וכדברי' חכמי'. ואי איפשר לפתיח' הקבר בלא דם וחשוב' כאילו ילד' בזוב. וצריכה לספור עד מלאת מ' יום לזכר כמו שנ' בפרשת אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דוותה תטמא. ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה וגו' עד מלאת ימי טהרה הז' ימים ראשונים אינו למנות עם ספירת מ' יום. אלא הז' אחרים שהיא מטהרת עצמה מכל טומאתה וכשתמנה אות' הרי הן מ' יום ולילה אחת לזכר. ואם נקבה תלד וטמאה שבעיים כנדתה וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה. הרי הן פ' ימים ולילה אחת כשהיא יולדת נקיבה או וולד של קיימא או נפל שהן צריכות ומצוות לשמור עצמן מ' ימים לזכר ופ' ימים לנקבה כמו שאמרנו לעיל.

וצריכה לפרוש אפי' אם אינה רואה אותה הלילה של מ' שלזכר ופ' שלנקבה שהיא אסורה לשמש עד שאינ' טהור' כדין תורה וכדברי חכמי' בענין זה שהיא צריכה לשמור

כל ימים לזכר לבד מיום הלידה וז' ימים ראשונים שהיא נקראת טמאה זבה דווה שנ' אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים. חוץ מאותו יום שהיא יולדת שאינו בספירת ז' ימים שנ' כימי נדת דוותה תטמא. ובתוך אותו ז' ימים יעשה לה מרחץ במים פושרין. ואם היא יכולה לעשות ב' או ג' מרחצאות הרשות בידה וכמו שהיא רגילה וטוב לה על כל דבר הרגל.

ואחר אילו ז' ימים אם אינה רואה דם תמיד תבדוק עצמה בתוך ג' ושלשת ימים שהיא צריכה לישב ולשמור כמו שנ' תשב בדמי טהרה. ויש מהן שאינן מחשבין למנות הז' ימים ראשונים הבאים אחר יום הלידה אלא אחר ז' ימים אחרים שהיא מטהרת עצמה מכל טומאתה וסופרת מ'. וקודם אלו ועד שאינה טהורה כדי תורה אסור לשמש וכשהיא קרובה לז' ימים אחרונים מחשבון ספירתה של מ' יעשה לה מרחץ אם אינה רואה ויעמוד ז' נקיים ואחרי כן תטהר עצמה במים פושרין ותטבול לערב לצאת הכוכבים וזאת הטבילה כשירה ומצוה והיא בזמנה ומותרת לבעלה. ועתה פירשתי לך כדין תורה וכדברי חכמי'.

ואם נקבה תלד וטמאה שבועיים כנדתה וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה. מלמד שאסור להזדווג עם בעלה ולשמש קודם פ' לבד חשבון י"ד ימים ראשוני' שבאים אחר יום של לידה הרי הם ארבעה עשר ימים ראשונים שבאי' אחר יום של לידה הרי הם י"ד ימים ראשונים שהיא זובה. דוה וטמא' נקראת והיא צריכ' לשמור ולישב עצמ' תמיד ששים וששת ימים. ובתוך ס"ו ימים אם אינה רואה תמיד תבדוק עצמה יום ולילה עד שהיא טהורה. שנאמר תשב על דמי טהרה. ובמלואות ימי טהר'.

כשהיא קרובה לז' ימי אחרוני' של ספירת הפ' יום לבד י"ד שכתבנו אחרי כן יעשה לה מרחץ ותטהר עצמה במים פושרין ויעמוד ז' ימי' ואילו נקראי' ז' נקיים. ואם אינה רואה בתוך אלו ז' נקיים יעשה לה מרחץ ותטבול לעת ערב לצאת הכוכבים. וזו הטבילה בזמנה ומצוה היא לעשותה ומותרת לבעלה. וספירת ז' נקיים אחרונים שכתבנו לזכר הם בחשבון מ' לזכר ושהם מ' יום לא פחות ולא יותר. וזאת תורת היולדת לזכר. וכמו כן ספירת ז' נקיים שכתבנו למעלה לנקיבה הם בחשבון ס"ו שהם ששים יום וששת ימים הרי הם לא יתר ולא פחות. וזאת תורת היולדת לנקבה.

ועתה פירשתי לך כדין תור' כלים שהנדה והיולדת והמפלת והמעוברת ומיניקת שאינן טהורות או שראו דם והן נוגעות בהן בזמן הזה טהורין הם אצל בעליהן רק שלא תשתה ושלא תאכל בהן האשה שהרי בני אדם בזמן הזה מטמאין בקברות. ובאהל המת ובשרץ. ולא יטהרו לעולם עד שיזרוק עלינו מלכנו מים טהורים לטהרינו כך הכלים שהנדה

נוגעת בהן מותרין ליגע ולהשתמש בהם לאכול בהן אבל אנו מחמירין על עצמינו ואין אנו אוכלין עמה בקערה אחת שלה ולא משיורי מאכלה. ואין אנו יושבין במקום שהיא יושבת בספסל אחד עמה על מושבה ואין אנו נוגעין בה ולא בבגדי'. ולא בשום דבר שלה שהיא נוגעת. ואין אנו מקבלין ממנה שום דבר מידה. וכל מה שנוכל להרחיק מן מטתה וממנה. ונותנין לה כלי מים. וקערה וכוס. ומטפחת. וסדין. וכר וכסת. וכל מה שהיא צריכה תמיד להשתמש בימי טומאתה ובעת טהרתה מכבסת בגדי' הטמאי' במים ומעביר מהן הכתם וכל אשר אתה ידיח יפה ויטהר עצמו במרחץ ובמי' פושרין.

ויושבת ז' ימים הנקראי' ז' נקיים. ובסיום אלו ז' נקיים מטהרת עצמה במרחץ חם פעם אחת וטובלת לערב לצאת הכוכבי'. ואם היא עוברת מחשבון ז' נקיים אפילו יום אחד או יותר בטוב היא יכולה לטבול עצמה מבעוד יום קוד' צאת הכוכבי' והוא כדין תורה ומנהג זה יפה וטוב לישראל לנהוג מפני שלא יבואו לידי טומאה והרגל עבירה' ועון. אבל איסור טומאה ליכא.

ויש נשים שנמנעות מליכנס לבית הכנסת בעת נדותן מלראות ספר תורה ומליגע בספר חומרא בעלמא הוא ומקום טהר' להן ויפה הן עושות ואשריהן חלקם בעול' הזה ולעול' הבא. ד"א דין מעוברת ומינקת שראו דם יש מהן שרואות עד ט' חדשי' הרי הן כאשר כל הנשי' בין לז' יום בין לטבילה. ד"א דין נדה שפסקה סופרת ז' נקיי' כמו שמפורש לעיל לא מיום שפוסקת מלראות.

אבל יום האחד חוץ מאותו יום שפוסקת שזהו מנהג כותי' שסופרין אותו יום שפוסקת ולפיכך נקראות טמאות כדתנן בנות כותים נדות מעריסתן. ומפרש בגמ' לפי שיום שפוסקת בו סופרתו למניין ז' לפיכך בנות ישר' נוהגות ז' נקיי' חוץ מאותו יום שפוסקת בו שאם רוא' טיפת דם כחרדל מונה ז' והוא. ואם ב' או ג' ימי' מונה ז' ימי' והם. וכבר היו אנשי' שחלקו על רבינו שלמה בר' יצחק נ"ע בכך שהיו אומר' מיו' שפוסקת בו סופרתו למניין ז' נקיי'. והשיב להם רבינו שלמה אם כן כאשר אמרתם לי בניכ' ממזרי' שעל כן בנות כותים נדות מעריסתן לפי שיום הפוסקת בו סופרתו והשיב להם מן התשובה שלאחריו שהשיב רב אחא אנן נמי נסבריה. והשיב להם רבינו והלא תשובת רב אחא בצידו שהשיבו רבא דאם כן בניה' ממזרי' מן התורה ונאמר לא יבא ממזר לקהל י"י גם דור עשירי לא יבא וגו'.

אמרו חכמי' בכמה עניינים נקרא האד' ממזר. ואילו הן י' ממזרי' ואינן ממזרי' אם לא באו עליה כל אילו המומי' ולא נולד ממנה בני' אינן ממזרי' מן התורה. ואילו הן בני נדה. בני נידוי בני אמה. בני שנואה. בני שיטיה. בני גרושה. בני מפותה. בני אנוסה.

בני חצופה. ובני טהרת ספק. ואם לא באו עליה על אותו האמורי' אינם ממזרי'. תנו רבנן אם אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה. ואמרו חכמי' כל המקדש את עצמו בשעת תשמיש הויין לו בנים זכרי'. שכ' והתקדשתם והיית' קדושי'. וכתי' אשה כי תזריע וילדה זכר.

ועוד אמרו כל הזהיר בטבילה הוויין לו בני' שמורין הוראות בישראל שכן מצינו באלישע שהזהיר עצמו בטבילה והיה לו בן שהורה הוראה בישראל ומי הוא רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול. אמרו עליו על אלישע שהיה צדיק גמור ולא היו מתקיימים לו בני' בשע' שהיו יולדין מיד היו מתים. אמרה לו אשתו אדוני בעלי מפני מה הללו צדיקי' גמורי' יש להם בנים הגוני' כמותם. ואנו אין לנו אפי' בן אחד. השיב לה אלישע ואמר בתי מפני שהן נוהגים בעצמם טבילה בשעה שעולין למטה. ומטבילי' ומקדישי' הם ונשיה'. אמרה לו אשתו אדוני נעשה כן גם אנו נוהגי' בעצמינו כך מיד קיבלו על עצמם לטהר ולקדש. פעם אחת עלתה לבית הטבילה אל המקו' וטבלה ועלתה מבית המקוה וראתה לפניה חזיר. חזרה עוד פעם אחרת לבית הטבילה וטבלה. וכשעלתה משם ראתה לפניה גמל. חזרה עוד פעם אחרת וטבלה ועלתה. וכן מצאה פגעים רעים הרבה פעמי' ועשתה בכל פעם ופע' שמצאה פגעי' טבלה עד מ' פעמי'. לסוף מ' פעמי' אמר הקב"ה לגבריאל רד ועמוד לפני צדקת זו ותתעבר זו הלילה שעתידה לצאת ממנו בן זכר וצדיק גמור ור' ישמעאל שמו והוא עתיד להיות כהן גדול לפני. באותה שעה ירד גבריאל המלאך ונתעטף וקישט את עצמו כחתן ועמד על פתח המקוה ומכאן אתה למד שצריך אדם לקשט את עצמו בבגדי' נאים ולטבול גם הוא ולטהר עצמו במים פושרין בשעה שהן עולין למיטה וכשאשתו עולה מבית הטבילה ילך כנגדה לפניה באותה שעה. וכשעמד גבריאל על פתח המקוה נדמה לה כדמות אלישע בעלה והיא ראתה אותו והלכה לביתה ונתעברה באותה הלילה מר' ישמעאל כהן גדול. וכשנולד רבי ישמעאל הוה דמותו כדמות גבריאל המלאך ונעשה גבריאל סנדק לרבי ישמעאל וכל זמן שהיה רוצה לעלות לרקיע היה מזכיר את השם והיה עולה וגבריאל היה מספר לו כל מה שהוא רוצה ולא עוד אלא שהראה לו כל גנזי ישועות ונחמות כל מה שעתידין להיות על ישראל. וכן אתה למד מרב גידל ומר' יוחנן דהוו יתבי על שערי טבילה כו':

ועל כל זאת צריכה האשה שהיא מזדהרת בעצמה אימתי בזמן שהיא טובלת אם חזרה ופגעה בכלב ואם יש בה יראת שמים לא תניח בעלה לשמש עמה באותה הלילה שלא יעמדו בנים מכוערי' ופניה' כדמות כלב עד שתחזור ותטבול פעם שניי'. ואם חזרה ופגעה בחמור אין לה רשות לבוא לשמש עם בעלה שלא יעמדו בנים טפשים עד שתחזור

ותטבול פעם שלישית. ואם פגעה בעם הארץ אסור לשמש עם בעלה באותו לילה עד שתחזור ותטבול. ואם חזרה ופגעה בסוס תעלה ותשמש. אלו הם שבניה' דומין לכלב אותם שהולכין בשוק ואוכלים והרוק שלהן יורד על זקנם ולשונם נפסק מלדבר. ואם ראית איש במידה זו דע כי בשעה שטבלה אמו כשחזרה משם נפגע בכלב. ואות' שבניה' דומי' לחמו' לבם מיפט ואינם לומדי תורה. מחוסרין בהליכתן. אם ראית איש במידה זו דע כי בשעה שחזרה אמו מן הטבילה היא פגע' בחמור. ואלו שבניהן המדברין ואינן נאים בדיבורן לומדין ושוכחין מה שהן לומדין. ומשהין בהליכתן בדרך וכל הבריות משחקין. אם ראית במידה זו דע כי בשעה שחזרה אמו מן הטבילה פגעה בעם הארץ. ואם פגעה בסוס בניה נאין בהליכתן. נאים בדיבורן שומעין ומעיינים לומדי' תורה ומשנה. ולא עוד אלא שאימתם על הבריות. ואם ראית איש תם בדרכיו מהלך ומשפיל קומתו מדבר ודבריו נשמעי' מהרה דע כי בשעה שחזרה אמו מן הטבילה היא פגעה בסוס. אם ראית נער שהוא מחלף לשונו מהפך את ידיו לידיו דע שבשעה ששימש אביו עם אמו ונשקה והי' יוצא הרוק מתוך פיו של בעלה.

אלו שהן חוברות את בעליהן ואינם נזהרת בנדתה סופה ללקות בצרעת. וגם האיש עמה. האשה שאמרה לבעלה טמאה אני בשעה ששכבה עמו בלילה צריכה לבדוק עצמה. ובמה יקח צור של פוך יש אומר שהוא טוציאה וידיקנו לתוך פיה ומוציאו ומקפלו עד הבקר אם ראהו מוציא ניצוצין של אש היא נדה ואם לאו אינה נדה. וכל מי שאינו מזדהר בעצמו ממנה סופה וסופו ללקות בצרעת. והמשמש באשתו וגס הוא ולבו מהרהר באשה אחרת או היא באיש אחר ועיברה אשתו באותה הלילה סוף שהוולד לוקה בג' מומי' ואילו הן אילם. עיור. וחרש. וזה אחד מן העונו' שאמ' הכתו' פוקד עון אבות על בנים וגו'. ואע"פ שלא אמר על הנשים גם הם בכלל העונות אם הן חוטאות לפי שאינם מולידות בלא איש. ד"א עשרה תקנות תיקון עזרא הסופר התקין שהיו קוראי' בתורה בשני ובחמישי. התקין שיהא אשה משכמת ואופ' הפת בערבי שבתות כדי שתהא מצויה ליתן צדקה לעניים. התקין שיהא אוכלי' מן השומים בערבי שבתות כדי שנזקקין עם נשותיהן בלילי שבת דאמר מר אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח.

אלו הן תלמידי חכמי' שאין משמשין מטותיהן אלא פעם אחת בשבת. והתקין שיהו הנשי' מדברות כשהן עומדי' בבית הכסא כדי שלא יבוא אדם ביניהן. התקין טבילה לבעלי קריין. התקין שיהו הרוכלין הולכין ומחזרין בעיירות כדי שיהו תכשיטין מצויין לבנות ישראל. התקין שתהא אשה חוגרת מכנסי בגד פשתן כסינר כל ימי שהיא רואה כדי שלא יזוב דם טומאתה בקרקע ולא יבואו לידי בזיון. התקין שתהא יושבת ומכבדת

את הבית מפני כבוד עולם. ד"א דין יצירת הולד. ר' אלעזר אומר האיש מזריע לבן והאשה מזרעת אדום ומתערבין זה בזה ומהם הולד נוצר כרצונו של הקב"ה הולכת טיפה סרוחה ונופלת לתוכו. כיון שהולכת טיפה סרוחה ונופלת לתוכו מיד קפא כחלב שנאמר הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני. עור ובשר תלבשיני וגו'.

ומנין שאין הולד נוצר אלא מראשו שנ' ממעי אמי אתה גוזי. אבא שאול אומר מטיבורו משלח שרשיו אילך ואילך מארבעים יום ועד ששים יום ניכר אם זכר ואם נקבה. ואמר כי ביום תשעים אסור לשמש מטתו. וכל המשמש מטתו ביום תשעים הרי זה כאילו שופך דמים. ג' חדשי' הראשוני' הולד דר במדור התחתון. ג' חדשי' האמצעי' הולד במדור האמצעי. האחרוני' הולד דר במדור העליון.

עד שלשה ימים יבקש אדם רחמי' לפני הקב"ה שלא יסריח. משלשה ועד ארבעי' יום יבקש רחמי' שיהא בן זכר. ומארבעי' יום ועד שלשה חדשי' יבקש אדם רחמי' שלא יהא סנדל. ומשלשה חדשי' ועד ששה יבקש אדם רחמי' שלא יהא נפל. ומששה ועד ט' חדשי' יבקש רחמי' שיצא לשלום. וכי אדם יכול להוציאו משם לשלום לא אלא הקב"ה ישתבח שמו ויתעלה זכרו של מלך מלכי המלכי' עושה לו דלתות ובריחים ומוציאו משם לשלו' רבי אליעזר אומר כשם שדלתות לבית כן יש דלתות לאשה שנאמר כי סגר דלתי בטני. רבי יהושע אומר כשם שמפתיחות לבית כך מפתיחות לאשה שנ' וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה. ר' עקיבא אומר כשם שצירים לבית כך צירים לאשה שנ' ותכרע ותלד כי נהפכו עליה צירי‍ה. תינוקת שלא הגיע זמנה להנשא ונשאת בית שמאי אומרים משמשת במוך שמא תתעבר ותמות. ובית הלל אומרי' משמשת כדרכה ומן השמים ירחמו אותה. זכתה האם ולא זכה האב. אי נמי זכה האב ולא זכתה האם אין הולד מתקיים עד שיהיו שניהם שוים כאחד בתפלה וברחמים שנ' ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו מכאן אתה למד כי שלשה שותפין יש בו באדם. ואלו הן הקב"ה ואביו ואמו. לבן שהאיש מזריע ממנו נוצרים עצמות וגידים ומוח וציפרנים ולובן שבעיני'. אדום שהאשה מזרעת ממנה נוצרים עור ובשר ודם ושחור שבעינים. ורוח ונשמה וקלסתר פנים חכמה ודיעה בינה וגבורה נותנין מלפני המקו' וכיון שנפטר אדם לעולמו נאמן הקב"ה נוטל חלק וחלק אביו ואמו ועמלם מניחו לפניה'.

אמר רבי אליעזר אין יצירת האיברי' של אדם אלא כפירות מה פירות הללו קליפה שלהן נוצר תחלה ואחר כך נגמר הפרי בתוך הקליפה ואף גם העור של אדם נוצר תחלה ואחר כך נוצרין עצמות וגידין והורידין ומוח הראש והקרומות שבתוך הגולגולת ושיקוי העצמות של רמ"ח אברי' של אדם שאלו נוצרין העצמות תחלה היו מפקיעין את מעיה

וממיתי' את האש' הא כיצד בא מלאך הממונ' על ההריון ונוטל טיפה של זרע שניה' כאחת ועומד לפני הקב"ה ואומר רבש"ע נטלתי טיפה זו של זרע שניהם כאחת מה אתה אומר וגוזר עליה חכם יהא או טיפש יהא עני יהא או עשי' יהא חיגר יהא או אילם יהא ואלו צדיק או רשע יהא אינו אומר לו.

אלא מי שגוזר לאותו מלאך הממונה על ההריון ואותו המלאך לילה שמו ולמה נקרא שמו לילה מפני שאין אומנתו אלא בלילה מפני זה אמר ר' יוחנן שאסור לאדם לשמש ביום שנאמר יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר.

כיצד הולד דר במעי אמו מקופל ומונח כפינקס ראשו מונח לו בין ירכותיו וב' ידיו על צדיו ושתי אציליו על שתי עקיביו פיו וכל נקביו סתומים אך טיבורו שהוא פתוח משם יורד המאכל ממה שאמו אוכלת ושותה ואינו מוצא רוח מן שום נקב שאם יצא רוח מן הנקבים שמא יהרג את אמו אבל נר דלוק מונחת לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר בהלו נרו עלי ראשי וגו'.

ואל תתמה כי כמו שהאדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא וכשמתעורר משנתו אין לו מאומה בידו ממה שראה כך דין הולד וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח וכיון שהגיע זמנו לצאת הקב"ה אומר לו בני הוי יודע שאני יצרתיך ואני עתיד לעשות עמך דין וחשבון הוי לפני צדיק ותמים ואל תהי לפני רשע ואפילו אם אומרים עליך צדיק אתה הוי בעיניך כרשע שאפילו שיחה קלה שבין אשה לבעלה מגידין לו בשעת מיתתו שנאמר כי הנה יוצר הרים ובורא רוח מגיד לאדם מה שיחו ובעבור כל זה אינו יוצא משם אלא עד שמשביעו שנאמר בי נשבעתי נאם ה' ולא מפי צדקה ולא ישוב כי לי תכרע כל ברך זה יום המיתה תשבע כל לשון זה יום הלידה.

ואם תאמר לאיש פלוני ממון ולי אין ממון כל הממון שלי הוא שנאמר לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות.ואם תאמר איש פלוני עשיר ואני עני ואין לי עושר דע לך פלוני שאין כל אדם זוכה לשתי שולחנות אם זכית לממון עשה מהן צדקה עד שהן בידך שהרי כנפים יש לו ובשמים הוא פורח שנאמר התעיף עיניך בו וגו' ואם תאמר איש פלוני גבור ואני איני גבור אינו נקרא גבור אלא בתורה שנאמר ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושה דברו וגו' דברי אלה יהיו על לבבך ודע מה למעלה אל תשמיע לאזניך דברים בטלים שהן מאזינות אותו לדיכה של גיהנם אל תתן עיניך בממון שאינו שלך ועל אשת איש שאינה שלך שאלו העניינים מאפילות אותו כאישון חושך ואל ידבר פיך לשון הרע שהוא נכנס תחלה לדין אל ימצא בידך גזל שכל איבריך מעידין בך אל יקדמוך רגליך לדבר עבירה שמא יקדמוהו מלאכי מות.

אל תתירא מבית דין שלמטה שהרי עידיך אומר הוי ממון הן הוי מתיירא מבית דין של מעלה שהרי עדים יש לך שם אם עשית דברי אלה בשמחה הרי פמלייא שלי תצא לקדמך ואני בעצמי אצא לשחרך ואומר בואך לשלום.

אזנך שלא השמעת דברים בטלי' הן מאזינות אותך לעולם הבא עיניך שלא נתת בממון חבירך הן מאירות אותך באישון חושך. פיך שעוסקת בתורה בו יתברכו כל בעלי תורה. לשונך שלא סיפרת לשון הרע עליו נהרגו כל בעלי הריגה. ידיך שלא נמצא בהם דבר גזל מה יעשו לך בני עוולה. רגליך שלא יקדמוך לדבר עבירה מה יעשו לך מלאכי מות בכל זמן ובכל עידן זכור את בוראך בכל עת דברי אלה יהיו על לבבך ושמור פיך ולשונך ושמור מצרות נפשך. ד"א שלשה חדשים הראשונים הוולד דר במדור האמצעי.

שלשה חדשים האחרונים הוולד דר במדור העליון וכיון שהגיעו זמנו לצאת מתגלגל ויורד ממדור למדור והם חבלי' של אשה איש יורד פניו למטה ואשה פניה למעלה סימן זה יהי' בידך הוא כדרכו והיא כדרכה שמתוך הדבר הזה אתה למד שמתוך הלבן ומלובן ומזורז הוולד נוצר הוי יודע שאין לו ימים טובים לאדם אלא באותם הימים ששרוי במעי אמו שנאמר מי יתנני כירחי קדם לעולם אל יגנה אדם מקום ביתו אפי' אדם בא מפיה של אשה או מעיניה עד אין מכוער היה ועכשיו שיצא ממקום שאין העין יכולה לראותו מלוכלך ומטונף מכל אבריו.

עליו אמר אליפז התימני עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר בראשונה היו אומרי' שהאשה מזרעת תחלה יולדת זכר וזאת הפרשה מוכיח לך שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר ולא פ' חכמים את המקרא הזה עד שבא ר' יצחק ופירש שנ' אנשים דורכי קשת מרב' בנים ובני בנים למה נאמר אנשים דורכי קשת מפני שבשעת ביאתן כובשין את יצרן ומשהין את עצמם.

וממתינים לנשותיהם שמזריעות תחלה ואחר כך מזריעין הן לפיכך נאמר בהם אנשים גיבורים דורכי קשת ואומר אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב ואת דינה בתו וכי בתו של יעקב ולא בתו של לאה הא למדת שאם איש מזריע תחלה יולדת נקבה ואם האשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואומר זאת תורת היולדת לזכר או לנקבה ואומר זאת תורת הבהמה והעוף וכי מה ענין הי' אצל שקצים הא למדת שאם תזוח דעתו של אדם עליו אמור לו אל תזוח דעתך עליו שהרי יתוש גדול ממך במעשה בראשית. ולא עוד אלא שאמר דוד בספר תהלים הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות והדר מלכי ארץ וכל לאומים וגו'.

ד"א כל הנשים גרגרניות הן וחוה מעידה בהן שנאמר ותקח מן העץ ותאכל. כל הנשים כחשניות הן שרה מעידה בהן שנאמר ותכחש שרה בקרבה לאמר. כל הנשים מלאות תאוותן לדבר תשמיש לאה העידה בהן שנאמר ותאמר אלי תבא. כל הנשים קנאות הן רחל מעידה בהן שנאמר ותקנא רחל באחותה. כל הנשים גנבתות הן רחל מעידה בהן שנאמר ותגנוב רחל את התרפים. כל הנשים דברניות הן מרים מעידה בהן שנאמר ותדבר מרים ואהרן.לעולם אין האיש יכול לעמוד בלא אשה ואין האשה יכולה לעמוד בלא האיש כל ימיה ומה האיש שאינו נקוב אלא כמלא מחט אי אפשר לעמוד עליו בשעת יצרו אשה שכל ראשה של ולד יוצא ממעיה על אחת כמה וכמה.

ד"א ששה דברים מאריכין ימיו ושנותיו של אדם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא.ואלו הן השכמת בית המדרש שחרית וערבית והכנסת אורחין וביקור חולים והכנסת כלה ולוית המת ועיון תפלה והמגדל את בניו לתלמוד תורה וקידוש היין בערבי שבתות והדן את חבירו לכף זכות והבאת שלום לבין אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולם.

ד"א הדן שלא בפניו שכך שנו חכמים הדן בזכות דנין אותו לחובה מעשיו של אדם מקרבין אותו ומעשיו מרחקין אותו שכך כתיב מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחיקוך.

ברכות

ענין ברכות

כך פי' רב האי גאון ב' שבאו לאכול כאחת המברך נוטל רשות מחבירו דרך כבוד ואומר ברשות מורי או ברשות רבי או ברשות רבותי והן עונין אחריו ברשות שמים.

שנינו בברכות ראה קראתי בשם בצלאל אמר הקב"ה למשה הגון עליך בצלאל ומשה השיב אם לפניך הגון ולפני כל ישראל הגון לפני הגון והגון הוא הלך משה ושאל לישראל הגון עליכם בצלאל וישראל השיבו אם לפני הקב"ה ולפניך הגון לפנינו הגון הוא. כלומר ובלבד שיסכים הקב"ה קודם ואתה כי אנחנו מסכימים כי הגון ונראה הוא לפנינו ומיד נתמנה על עבודת המשכן לפי שכולם הסכימו לגדלו על כך.

וכך בסעודה כל בני הסיב' בוחרין להן כהן או חשוב להם כדי לבצוע ואומרי' לו ברך כלומר הרי אתה נאה והגון לפני הקב"ה וכל שכן לנו והוא אומר להן מרשות רבותי כלומר זה איני יודע שהסכים הקב"ה אם תסכימו אתם והן עונין ברשות שמים כלומר לבד שיסכים הקב"ה עליך אנחנו מסכימים והגון אתה ונאה לפנינו ומברך ובוצע.

בא להם היין בתוך המזון אין צריך ליטול רשות ולומר מרשות רבותי שהרי ממונה והגון להם משעה שבירך אבל צריך לומר סברי מוריי או מרנן ומברך על היין כדאמרי' התם בא להם יין בתוך המזון כל א' וא' מברך לעצמו לפי שאין בית הבליע' פנוי וכל א' וא' טרוד באכילתו ואינו נותן דעתו לשמוע הברכה ויענה אמן ולפיכך אין ברכת אחד מהם מוציאם י"ח אא"כ הניחו אכילתן בשעה שזה מברך כדי שיהא בית הבליעה פנוי ויתנו דעת' לשמוע הברכה ויענו אמן ולפיכך הוא אומר בתחלה סברי מרנן כלומר כולם אתם מסכימי' לפנות בית הבליעה ואם נפשכם וסברתכם לשמוע אל הברכה והן עונין לחיים וכך השיב רבי יוסי הגדול ואם תאמר הרי קידוש והבדלה ובהמ"ז למה אנו אומרי' סברי מרנן והרי בית הבליעה פנוי שלא לחלק ברכ' היין כי לא נתקן הדבר מתחל' כ"א בברכת היין שבתוך הסעודה וטעמא כדאמ' ואח"כ נהגו העם בכל ברכת היין שלא לחלוק זה הכלל אין מרשין על היין ואין מסבירין על הפת. ומה טעם לפי שהוא רשות שאם ירצ' שלא לאכול לחם ואפילו בשבת הרשות בידו ואין סוברין על הפת כדי שיסכימו כולם. אבל קידוש והבדלה ובהמ"ז שהיא טעונה כוס א"כ מצוה היא ואין צריכין ליטול רשות אלא אומר סברי מרנן כלומר תנו דעתכ' אל הברכה לצאת בה ידי חובה והן עונין לחיים וכן יין שבתוך הסעודה כמו כן א"צ ליטול רשות שהרי מכיון שישבו לאכול ודאי אי אפשר בלא שתייה לפיכך יש לומר סברי מרנן או סברו מוריי ואל יאמר סברו מרניי שאין זו תיבה.

ד"א לפי שהיין עושה חרפה שמביא את האדם לידי שכרות ושטות ושממון וקראו הכתוב ויין ישמח לבב אנוש ואמר זכה משמחו לא זכה משממו. על כן הוא אומר סברי רבותי כלומר תנו דעתכם לשתות יין ומפני הפחד הוא אומר כך שלא יבואו לידי קלקול וזהו שאומר לחיים כלומ' רצונינו וסברתינו לשתות לחיי' וכדי שלא יבואו לידי קלקול והן עונין אמן לחיי'.

שאלה למה רגילין בני אדם לומר סברו מוריי בברכת היין ומרשות רבותיי בברכת הלח' לפי שכשבני אדם מסובין בתחלה וממתינין לצורך הסעודה שיתעכבו על השלחן ומדברי' דברי' ושואלין הלכות אחד לחבירו ואין דעת' נכונה אצל המברך לכך צריך להסבירם ולומר להם הבינו אל הברכת אבל כששתו ויודעין שעכשיו יברך המוציא שתיכף לנטילת ידי' המוציא כלם דעתם נכונה אצלו ושומעין אליו וא"צ לומר סברו כלומר תבינו כי אם מרשותכם וכמו כן כשאכלו ונוטלין ידיהם מים אחרוני' מיד יודעי' כולם שלא יאכלו יותר אלא מיד מברכין בהמ"ז ונוטלים ידיה' מים וכשיתחיל לברך מיד

יפנו איש לרעהו לדבר דברי' בינותם ואין מרגישין במסיים הברכה לפיכך צ"ל בכוס של בהמ"ז סברו. מפי רבי קלונמוס הבחור ז"ל.
אבל ה"ר קלונימוס הזקן אומר למה אומר מרשות להמוציא וסברו לכוס לפי שאחר המוציא מוציא ידי חובה כל המסובים ויש לו ליטול רשות מהן שהוא רוצה להוציא' ידי חובתן הלכך צריך לומר ברשות אבל בתוך הסעודה אינו אומר שכל אחד ואחד מברך לעצמו שאין בית הבליעה פנוי וגם בכוס של ברכה א"צ לומר אלא סברו שכבר נטל רשות מתחלת סעודה בהמוציא ומשום הפותח וסוגר ראוי הוא שיוציאם חובתם בבהמ"ז ולא אחר.
ואני שמעתי משום רבינו בר יצחק ז"ל למה אומר על היין סברו לפי שהיין הביא קללה לעולם בימי נח כשנשתכר הימנו ויוצא ממנו קללה על כנען על כן אומר סברו כלומר תבינו שדעתי לשתות מדבר שהביא קללה לעולם ובדעתכם גם אתם לשתות ואולי שלא יזיק לי כלום דבר על כן רגילין בני אדם להשיב אחריו לחיים יהי' לך ולא לשום היזק אבל על המוציא נוטלים רשות.
הכי אמרינן משמי' דמר רב יוסי בריה דרב שמואל דכי הוו עשרה ומזמנין צריך לומר נברך אלהינו שאכלנו משלו לאו מבעי' לי' למימר לאלהינו מ"ט משום דכתי' שירו לה' זמרו לה' בלמ"ד ולגבי ברכ' אשכחן דכתב ברכו את ה' ויברך דוד את ה' ברכה לא אשכחן בלמ"ד וכן הלכה והא דכתב ברכים אתם לה' לא תיקשי דהתם לא מצי למימר בענין אחר.

ענין נטילה

ענין נטילה

שאלו תלמידיו לרבינו שלמה הנפנ' ונטל ידיו צריך ליטול ידיו פע' אחרת לאכיל' או לאו אמר להם אף אני שאלתי את רבינו יעקב בר יקר ואמר צרי' ליטול ולחזו' וליטול ולברך על הראשו' אשר יצר את האדם ועל השנייי' על נטילת ידים אבל סבירא לי נטילה אחת לכאן ולכאן וראיה לדבר מהא דרב והורה יצחק בר' יהודה ז"ל מי שהולך בספינה ואין לו כלי ורוצה לאוכל שוטף ידיו בנהר וידיו ואינו מבר' על נטיל' ידים הואי' ואינו נוטל מן הכלי דעל שם נטלא תיקנו חכמים שצריך לברך על נטילת ידים אלא מברך על שטיפ' ידי' ועוד הורה שכל פעם ופעם שחוזרין מלהסך רגליו בין לגדולים בין לקטנים נוטל ידיו וצריך לברך אשר יצר את האדם.

אבל כשנוטלי' ידי' ללכת לבית הכנסת ולא עשה צרכיו או נוטל ידיו כדי ללמד תורה בנקיות מברך על נטילת ידים שכך תקנו חכמים שצריך ליטול ידיו לתפילה ולתלמוד תורה שנאמר הכון לקראת אלקיך ישראל וכשעומד ללמוד תורה מברך על התורה ושוב אינו מברך ברכת התורה בבית הכנסת אלא קורא פרשת קרבנות בלא ברכה.

וששאלתם אסור ליטול ידיו כדי לאכול מן הצינור או מן הזחילה או מן הנהר או מן המעיין לברך על נטילת ידים שאין רשות ליטול ידיו לברך אלא אם שופך מים על ידיו בכלי שמחזיק רביעית והלאה או עושה הנוטל עצמו הכלי בין ארכובותיו ושופך על ידיו אי נמי מי שזורק בידו אחת או בשתי ידיו שיעור רביעית מים למעלה ומקבלו בשתי ידיו הרי זה מברך על נטילת ידים ובלאו הכי אסור לברך אבל רוחץ בלא ברכה ואם מברך עובר משום לא תשא ומים חמים אפילו אחד שפך מן הכלי על ידיו אסור לברך.

נטילת ידים פירש רב האי גאון בתשובתיו על שם שצרי' להגביה את ידיו למעלה לאחר רחיצתם כמו וינטל' וינשאם כל ימי עולם דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב מים הראשונים צריך להגביה ידיו מים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו הידים ונטילת הידי' בראשונה עד הפרק ונטילת ידים באחרונה עד הזוהמה ומה שהוא אומר בלשון נטילה ואינו או' בלשון נשיאה אמר ר' על שם הכלי שניטל הימנו שכך שמו והו' מחזיק לכל הפחות רביעית כדאמר' אנפ"ק אנג"ב אנט"ל היא רביעית של רביעית של תורה ושנו רבותי' רביעי' נוטלין הימנו לידים לאחד ואפילו לשנים ומים אחרונים אין צריכין ברכה לפי שהיא חובה ואינם מצוה אל' משום סכנה וליכא למימר אשר קדשנו במצותיו וצונו.

למה מברכין על נטילת ידים ולא על רחיצת משום שאנט"ל שם הכלי. ועוד משום שצריך להגביה ידיו כשרוחצם כמו וישא תרג' ונטל. אמר רב פפא הילכ' דברים הבאים מחמת סעודה בתוך הסעודה אינן טעוני' ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם.

פי' כלומר דברים הרגילי' לבוא מחמת ליפתן ללפו' בו את הפת כגון בשר ודגים ותבשיל והביאם לתוך הסעודה לאחר שבירך על הפת אע"פ שלא היו בשעת ברכה אין טעוני' ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם דכי בריך אדעתא דלייתו ליפתן בריך והוה ליה פת עיקר ופוטר את הטפילה שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כלומר דברים שאין דרכם לבוא מחמת סעודה שאינו ליפתן ואוכלין אותן בסעודה לשביע' כגון חלקא טרגים וטיסני. חלקא א' לשנים. טרגים לג' טיסני לד'. ובאו בתוך הסעודה לאחר שבירך על הפת מברך לפניהם הואיל ולא באו לפני הפת וטפילה דליפתן ליתנהו כרבי זירא דא' הני בבלאי טפשאי אכלי נהמא בנהמא וברכותיהם אינן שוות. אבל אינו מברך לאחריהם דהא מין

מזון נינהו ומפטרי בברכת המזון אבל אם באו קודם הסעודה פת פוטרתן כדתנן בירך על הפת פטר את הפרפרות שלפני המזון.

ודברים הבאים לאחר סעוד' שרגילין לאוכלן לאחר סעודה דהיינו בקינוח סעודה לפני ברכת המזון כגון פירו' ומיני מגדים טעונין ברכה לפניהן ולאחריהן דלאו לפתן הו' ולא זיינו והקשה אדוני הרב והא הלכה פסוקה היא דכל זיינו. ואפי' עשאן לפתן בטלה דעתו אצל כל אדם ולא מיפטרי בפת מיהו אם הביאם לפני הסעודה פת פוטרתן מכל מקום התחילו לשתות תוך המזון כל אחד ואחד מברך לעצמו כדמפרש טעמא בברכות לפי שאין בית הבליעה פנוי לענות אמן לאתם הברכה ואינו מתכוין לה לפיכך אינו יוצא בברכת חבירו ואם נתכוון וענה אמן יצא. וכן הלכה מר'. כל הברכות בעינן דעת משמיע ודעת שומע פעם אחת באתי לצאת ידי הבדלה בהבדלת בית הכנסת ולא נתכוונתי בברכת היין ואמר לי ר' הואיל ונתכוונת בברכת הבדלה דייך.

וששאלתם הא דאמרי רבנן דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה וכו'. וכי יתיב הכא קמייהו וכבר אכלי סעודתייהו לאחר סעודה קרינא ליה אי לא או דילמ' אין לאחר סעודה אלא לאחר ברכת המזון והילכת' מאי. כך ראינו שג' פעמים אלו משונים זה מזה ואין הולכין שוה באחד אך כיצד דברים שדרכן להביאם לאחר הסעוד' והביאם לפניו בתוך הסעו' כגון תמרים ורימונים וענבים ושאר פירות שאין נאכלין בפת טעונין ברכה בין לפניהן בין לאחריהם ואפי' שולחן לפניו והוא אוכל לחם וכל שכן כשגמר סעודתו ושלחן לפניו וכל שכן אם סילק שולחן שטעונין ברכה בין לפניהן בין לאחריהן שאינה תלויה ברכתן בברכת המזון.

דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה כגון דייסא ושאר מינים אע"ג דאיכא אינשי דאכלי ריפתא בהדייהו בטלה דעתם אצל כל אדם דאמר ר' זירא בבלאי טפשאי אכלין נהמא בנהמא וזו הלכ' היא וכגון הביצה ועציר' ושאר דברים הנעשים בדבש וקמח טעונין ברכה לפניהם בורא מיני מזונות מפני שאין נאכל בהם לחם לפיכ' חייב לברך לפניהם. אבל ברכה אחרונ' פטורה מפני שחותם בהם על הארץ ועל המחייה. וברכת המזון כבר חותם בהן הזן את הכל הילכך כל זמן שאוכל מהן בין יש שולחן לפניו ואוכל עליו בין גמר סעודתו ועדיין שולחן לפניו בין סילק שולחן מלפניו כל זמן שלא בירך ברכת המזון מברך לפניהם ואינו מברך לאחריהן.

דברים הבאים מחמת הסעודה והביאם לפניו בתוך הסעודה כגון בשר ודגים ובצים ומלוח ומבושל וכל ירקות כיון דלצורך סעודה הביאום לפניו אינן טעונין ברכה לא לפניהן ולא לאחריהן. ואם רוצה להרבות ברכות יברך קודם המוציא. אבל בירך המוציא

לא יברך לא לפניהן ולא לאחריהן. ודווקא שהיה דעתו סמוכה על אלו ללפת בהן את הפת אבל נזדמנו לו מאהובו או מחמת עניין אחר בתוך הסעודה טעונין ברכה לפניהן ולא לאחריהן.

מה טעם שאפי' דברים שברכותיהן שוות ופוטרת זו את זו דווקא שהיו לפניו בבית אחד ותנן היו לפניו מינין הרבה חכמים אומר על אי זה מהן שירצה היו לפניו קמא דאיתנהו קמיה וקאמר הביאו לפניו צנון וזית כו' וכל היכא דאמר פוטרות זו את זו דווקא שהיו כולם לפניו. אבל אם היה לפניו מין אחר ובירך עליו ואחר כך נזדמן לו דבר אחר שלא היה דעתו עליו אף על פי ששניהם ברכה אחת חוזר ומברך על השני וכך הילכתא.

פירוש קדיש

פירוש קדיש

יתגדל לשון הפסוק הוא דכתי' והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני עמים רבים וידעו כי שמי ה' ובמלחמת גוג ומגוג הכתוב מדבר ולכך הוא מדבר בלשון עברי ולא בלשון ארמי דומיא דקרא שהוא לשון עברי.

וכך משמעו יתגדל ויתקדש שמו של הקדו' ברוך הוא לעתיד לבוא שהו' שמו הגדול מגודל ומקודש כדכת' וידעו כי שמי ה' לפי שעכשיו לא כשהוא נכתב הוא נקרא כי הוא נקרא באל"ף דל"ת נו"ן יו"ד ונכתב ביו"ד ה"א וא"ו ה"א ולשון ארמי וקמוץ הוא כי הוא השם המיוחד לעבוד' וכינוייו הוא באלף דל"ת.

לפי שהשם המיוחד הוא לשון ארמי ואין אנו רשאין להזכירו כדכתי' זה שמי לעולם לעלם כתי'. ולכך אנו אומרים שמיה רבה בל' ארמי. ובעולם הבא יקרא ככתבו כדכתי' ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד כמפורש למעל'.

והואיל ומתחיל תחלה בלשון עברי אומ' הכל בלשון עברי יתגדל ויתקדש עד שמגיע לשמיה הנכת' בארמית הוא שכתב בפסוק וידעו כי שמי ה' ומזכירו בלשון ארמי ואומר שמי' רבא בעלמא דברא היינו לעתיד לפי שמלחמת גוג ומגוג לעתיד הוא וכך היה ראוי לענות הצבור מיד כשיאמר החזן יתגדל ויתקדש שמי' רבה בעלמא דברא ומיד לענות אמן יהא שמיה רבה מברך כולו אלא מפני שהתחיל בענין הגאולה רצונו של חזן להוסיף באמצע חובת הצבור ומסדר דבריו ואומר בחייכון וביומיכון כו'.

ולאחר כן עונין הצבור ואל תתמה למה אינו אומר יתגדל ויתקדש ויתוודע כדכתיב בקרא והתגדלתי והתקדשתי ונועדתי וגו' לפי שע"י הגידול יהיה הקידוש ומתוכם יהי' הידיעה

והגידול והקידוש שני דברים הם והידיעה ויהי' מתוכם והפסוק שהזכירו כך הוא רוצ' לומ' אגדל ואקדש כדי שאודע לעיני העמי'.
תדע שהרי בפסוק א' אומר והתגדלתי לעיני בני ישראל ואינו אומר ונודעתי אלמא הידיעה יבוא מגידול ומקידוש. אי נמי מהאי קרא והתגדלתי והתקדשתי לעיני בני ישראל מהאי קרא שאינו מזכיר ונודעתי כסדר הקדיש יהא שמי' רבא ומקודש וכו' כדכתיב בקרא ש"מ על ידי גידול שמו מתקדש ועל ידם יוודע. לא שמעתי יותר.
וכשמפסיקין מהשם הנכתב בארמי מיד חוזר לומר לשון עברו יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתעלה ויתהדר ז' הם כנגד ז' רקיעים שבכולן הוא שוכן בכבודו ומאן דאמר ויתקלס שהוא שמיני אומרו כנגד רקיע שעל ראשי החיות ואח"כ כשבא במעשה השם הוא מסיים בלשון ארמי ואומר שמי' דקודשא בריך הוא.
לעילא לעילא מן כל ברכתא שירתא תושבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא. שכן מצינו באגדה שכל שירות (הידותן) [והודיות] שאמר דוד בספר תהלים לא אמר אלא ליום נחמה ולכך אנו אומרים בשבת על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך משיחך.
וכמו כן או' בקדי' לעילא לעילא מן כל ברכתא שירתא תושבחתא כלומ' אתה משובח' יותר ויותר מכל התשבחות שאמרו הנביאים ושאמר דוד ליום נחמ'.
ד"א ונחמתא כדאמר בברכות שמעתי בת קול שמנהמת ואומרת אוי שחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין אומות העולם.
ואמר אליהו חייך לא שעה זו בלבד הוא עושה כך אלא כל יום ויום ג' פעמים שאגת ונוהמת כך ולא עוד אלא כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה רבא מברך מיד באותה שעה הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך אוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביה' ועל כך אנו אומרי' ונחמתא שצריך הוא תנחומי' ע"ז הצער שהוא מצטער לאחר עניותן ועל שם כך עונין הצבו' סמוך לענייה האי קרא זכור רחמיך ה' על שם מדת רחמים זו שהוא זוכר באותה שעה. מפי רבינו שלמה זצ"ל.
ומפני מה תקנו הגאונים ע"ה לומר בקדיש אלו יו"ד דברים יתגדל ויתקדש ויתברך כו'. ומפני מה התחילו ביתגדל ואחר כן בויתקדש ולא התחיל ביתברך או באחד מאלו ועוד מפני מה הפסיקו בין יתגדל ויתקדש ובין יתברך וישתבח ולא תקנום לומר ביחד כולם. כך שמעתי. תחלה על ראשון מפני מה יש בקדיש יו"ד דברים כנגד יו"ד מאמרות שממנו נברא העולם וממנו אתה למד שנתקן על מאמרות דכתב ביה בעלמא דברא כרעותיה.

ועוד סמכו על הפסוק הזה והתגדלתי והתקדשתי ובפסוק זה יש י' תיבות לפיכך התחיל לומר יתגדל ויתקדש וסמכו לומר קדיש וקדושה ביו"ד בנ"א כנגד פסוק זה התגדלתי זה קדיש והתקדשתי זו קדושה.

ומה ענין יתגדל כנגד מאמר ראשון שבמאמר ראשון נאמר ויאמר אלהים יהי אור ואור קרוי גדול דכתי' ההולכים בחושך ראו אור גדול לפיכך יגדל הקב"ה באור הגדול שברא הקב"ה בעולמו. ויתקדש כנגד מאמר שני לפי שבמאמר שני נאמר יהי רקיע והמים קידשו להקב"ה תחלה בעולם ששמעו לו.

ועוד מצינו שמים נקראו קדושים שנא' ולקח הכהן מים קדושים. לפיכך יתקדש שמו של הקב"ה במים.

ומפני מה הפסיקו בין אלו ב' דברים לאלו ח' דברים כך מצינו הגדה שעשר הדברות שקבלו ישראל כלולות הן בי' מאמרות וכשם שהי' הפסק בין ב' דברות הראשונו' לח' אחרונות כך הן הפסיקו בין ב' דברי' לח' דברי' לפי ששני דברים נאמרו מפי הגבורה ושמעו ישראל מפיו. וח' דברי' נאמרו מפי משה. ויתברך כנגד מאמר ג'. שבמאמר ג' נאמר יקוו המים ובמים מצינו ברכה שנא' יפתח ה' את אוצרו הטוב את השמי' לתת מטר ארצך בעתו ולברך וגו'. וישתבח כנגד מאמר ד' שבמאמ' ד' נא' תוצא הארץ דשא ומפירות שמוציאן הארץ נותנין שבח להק' על כל מין ומין לפיכך ישתבח שמו מהן.

ויתפאר כנגד מאמר ח' יהי מאורות ברקיע השמים ומצינו במקום אחר שעל מאורות נותנין לו פאר ודבר זה אתה למד מענייננו שכן מצינו על מאורות שעשית הם יפארוך סלה. ועוד מצינו במקום אחר טובים מאורות שברא אלהינו הכל מספר במאורות עד פאר וכבוד נותנים לשמו. ויתרומם כנגד מאמר ששי דכתי' ישרצו המים שרץ נפש וגו'. ובעופות נאמר הרמה כדכתיב כעת במרום תמריא ואע"פ שמרומים לעוף הוא יתרומם מהם. ויתנשא כנגד מאמר ז' דכתי' תוצא הארץ. ומצינו שהקב"ה לקח מן חיה ובהמה כגון שור וארי ונשר ונשאם למעלה לרקיע וקבע' תחת כסאו ואע"פ שהם נשואי' למעלה הקב"ה נושא על כלן ויתנשא עוד יותר. ויתהדר כנגד מאמר ח' דכתיב נעשה אדם. ומצינו שאדם הראשון הי' מכהה גלגל חמה ואע"פ שאדם הי' מהודר הקב"ה מהדר על הכל.

ויתעלה כנגד מאמר ט' דכתיב ויאמר אלהים הנה נתתי לכם. ומוראכם וחתכם שעילה הקב"ה ונתן מוראו על כל מה שברא בעולמו הק' יתעלה על הכל. ויתהלל כנגד מאמר יו"ד דכתיב ויאמר י"י אלהים לא טוב היות האדם לבדו ומצינו הילול באשה דכתי' אשה יראת ה' היא תתהלל. מפי רבינו שלמה זצ"ל.

ומפני מה תיקנו שעונין הצבור על הקדיש אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא ז' תיבות כנגד ב' פסוקים שבכל אחד ואחד יש ז' תיבו' ושניה' שוין בתיבות ובאותיות ואלו הן ריש דברייתא בראשית ברא.

וריש דאורייתא וידבר אלהי' את כל הדברים האלה לאמר לומר לך שאם ישראל לא קיבלו את התורה לא נתקיים העולם שכך מצינו שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית דכתי' ארץ יראה ושקטה תחלה יראה ולבסוף שקטה וכתי' אנכי תכנתי עמודיה סלה ולפיכך עונין כל הצבו' איש"ר והיינו שאמר דוד ברה"ק שבע ביום הללתיך. ולפי שמצינו יו"ד הדברות כלולות ביו"ד מאמרות וקדיש נאמר על יו"ד מאמרות. וכשם שדברות לא נאמרו אלא בעשרה כך קדיש תקנו בעשרה. וד' כריעות כורעין בקדיש ואלו הן יתגדל ויתקדש שמיה רבא בעלמא דברא כל זה בכריעה אחת. בעגלא ובזמן קריב כורע ועונה יהא שמיה. וכשמתחיל לומר התחלת ז' שבחות יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתעלה ויתהדר שמיה דקב"ה בכולן הוא כורע. וכשיגיע לתושבחתא וניחמתא כורע. כל אלו כריעות של השתחויה הן. וכריעה של עושה שלום במרומיו של רשות היא. מצאתי אלו ד' כריעות כנגד ד' שמות שיש בפסוק אחד כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מוקטר ומוגש לשמי ומנחה טהור' כי גדול שמי בגוים אמר ה' צבאות. פי' קדיש. יתגדל ויתקדש על שם הפסוק והתגדלתי והתקדשתי והיאך יכול אדם להגדיל שמו של הק' שמא ח"ו כביכול חסר הוא.

אין ודאי חסר הוא כדכתיב כי יד על כס יה נשבע הקב"ה שלא יהיה הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק. וכן מצינו שמו יקוק וכשהוא אומר כס יה אינו אלא חצי שם באותיות וכמו כן קורא לכסא כס הרי שהן חסרין אותיות לכך אנו מתפללין יתגדל ויתקדש כלו' יה"ר מלפני מי שאמר והיה העולם שיגאלנו מבין האומות וימחה את זכר עמלק ויתקדש שמו להיות שלם. שמי' רבה כמו שמיה רבה ברא.

וכן הוא אומר יתגדל ויתקדש שמיה רבה כשם שברא הקב"ה את עולמו וזהו בעלמא דברא כרעותיה כרצונו וימליך מלכותיה ואז המלכות והממשלה קיימת ומלכותו ית' ולא יהיה זר בתוכם ועובד לאל אחר כדכתיב והיה ה' למלך על כל הארץ וזה הדבר שהתפלל על הגאולה יהיה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל ועונין כל הקהל יהא שמיה רבא מברך לעלם בכל כחם יה"ר כמו שאמרת שמיה על שם יה שברא בו את עולמו מברך לעלם שיתגדל וגאולתנו תלויה באותו גידול השם כי השם לא יהי' שלם כמו שפי' עד שימחה זכר עמלק וזכר עמלק לא ימחה עד שנגאל בקרוב אמן.

ישתבח ויתפאר וכו' תתקבל צלותהון ובעותא ומה תפילה עשו זהו תפלה שיתגדל השם ומתפללין על הגאולה כי בהא תליא מילתא ואם ישאל אדם למה הוא לשון ארמי כדי שלא ירגישו מלה"ש ששמו של הקב"ה חסר שמא יחריבו את העולם לכך אנו אומרים בלשון ארמי כי אין מבינין אלא לשון קודש בלבד ומהפכין אנו כמו כן תיבות ועושין שם זה שמיה רבה מברך כדי שלא ידעו ולא יבינו אבל ישתבח ויתפאר שהוא שבח אומרים בלשון קודש שאם יבינו אין בכך כלום ששבח הוא זה אבל תתקבל צלותהון כמו כן בלשון ארמי' כדי שלא ירגישו ויאמרו ומה תפלה עשו והם לא עשו אלא שבח וכבר פירשתי שלא יבינו תחילת הקדיש על שהוא בארמית ועוד יהא שלמא רבה מן שמיא כלומר יהא שלום בפמליא שלמעלה שלא יבינו מלה"ש מה שאמרנו ואז חיים על כל ישראל עושה שלום במרומיו זה סיום תפלה וכמו שאנו מתפללין על השלום כאן כמו כן אתה מוצא בסוף י"ח בין בחול בין בשבת בין במועד בין בבהמ"ז בין בקידוש של יום ולמה אנו מנענעים בקדושה כשאנו אומרים קדוש קדוש קדוש דכתי' וינועו אמו' הסיפים מנענעים ומזדעזעים מאימת מלך ק"ו אם אבנים נזדעזעו ונתנענעו אנו לא כל שכן שמכירים בין טוב ובין רע.

כשהצבור אומרים פסוק או משנה צריכין לומר קדיש מיד אחריהן ולפיכך אומ' קדיש אחר פסוקי דזמרה ואחר סדר קדושה ואף לאחר משנה כגון במה מדליקין ואבות ואין כאלקינו ואומר בסיומן אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא כו' דהיינו בקריאת התורה כדי לקדש דאין מקדישין אלא בסיום הפסוק או דרשת הפסוק וכן בשבת לאחר שקראו בתורה החזן אומר הקדיש אחרי קריאת התורה לפי ששם הסיום וקריאת המפטיר לכבוד הוא שיקרא המפטיר ולאחר שהפטירו בנביא אומרים תהילה וחוזר ואומר הקדיש לפני התיבה אבל בשבת במנחה ובשני ובחמישי שאין מפטירין בנביא אין החזן אומר הקדיש מיד לאחר סיום קריאת התורה אלא ממהר לגלול ספר תורה ובא לפני התיבה ואומר קדיש וסיומא אריכתא דקריאת התור' היא עד הנה ומפני שקראו בתור' מקדישין ומה שמפסיק בנתיים עד שיגלול ספר תורה לא חשיב הפסקה וכולה סיומא אריכתא הוא וכן בראשי חדשים ובחנוכ' ובפורים ובמועדות שאין הפטרה לאחר קריאת התורה אין אומרים קדיש עד שיחזור ספר תור' למקומ' ויש שיחזיקו לומר הקדיש לאלתר אחרי קריאת התור' קודם שגוללו ואף על פי שאין עושין כן בשבת במנח' וישראל שבגלות אם אינם נביאים בני נביאים הם ואלו ואלו נהגו במנהג הגון ונאה ואין לשנות מן המנהג תיקנו לומר בתפלת ערבית והוא רחום לפי שאין בערבית קרבן לכפר

העון אבל ביוצר ובמנחה שיש קרבנות תמידין שהן מכפרין אין צריך לאומרו. מפי רבי אליעזר הגדול.

ד"א לפי שנהגו החוטאים ללקות לפני מעריב ומיד לאחר שלקה מבקשין עליו כולם רחמים ומחיל' ואומר והוא רחום יכפר עון וגומר.

ועוד שכל היום אדם חוטא ולערב צריך לומר לו והוא רחום על כל הלקאה ובשלשה פעמים הגיע לארבעים חסר אחת וי"א י"ג בריתות תיבות האמורות לו למשה בהר ואלו הן ה' ה' אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים נושא עון ופשע וחטאה, ונקה אינו מן המנין אלא שהוא סיום מפסיקין שם ומחשבין נוצר חסד לאלפים ברית אחד ולכך אומר בלילה אמת ואמונה שכן כתב להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות ואיזו אמונה יש כאן לפי שאין לך אדם שאין נפשו יגיעה וכאובה עליו בלילה מרוב עמל וטורח שטרח כל היום ובכל הלילה אדם מפקיד נשמתו ליד אלקי הרוחות כשהוא ישן וכשעולה הנשמ' לרקיע בליל' והוא ישן היא מוצאה שם מנוחה ומקום קדושה וטהרה ואינה רוצה לשוב בקרבו עוד והרי הוא ישן בשינה כבידה שתוכל לעשות בו כל מה שתרצה לטלטלו ולהורגו ואינו מרגיש ולא שומע ולא רואה ולא מבין אך הרוח לבד בו ולא זכרון הנשמה והקב"ה אמר לה שובי למקומיך לתוך האדם איני רוצה ליותר אמונתי כנגדו ואם חטא היום איני חפץ במותו כי אם בשובו וחי' וכבר הוא האמין ופקד אותך אצלי שנאמר בידך אפקיד רוחי ואני שומר לו נאמן ועל אמונה זו מחזירה אליו בבקר והרי הוא כברי' חדשה שכל מי שטרח אתמול והיה יגע ועיף הכל שכח והנה הוא בכוחו גדול.

ועל זה נאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך ולפיכך כשמצטער הישן בכלום ענין מיד הוא מרגיש ונשמתו חוזרת אליו באותה שעה והוא עומד ומבין ושומע ורואה שכבר צוה הקב"ה לה כבר שתחזור אליו מיד כשהגוף מצטער.

ואותן שמאחרין להקיץ משנתם אע"פ שאתה מצערם והורגם אל תתמה למה אינה חוזרת מיד קודם שיהרג לפי שכך נגזרה גזרה עליו למות בענין זה אעפ"כ היא חוזרת אליו לאחר הריגה ועל כן הוא מפרכס אלא שאינה מוצאה מקום בניינה כי ביתה נהרסה ובכלות הרוח עם הדם נשאר הגוף בלא נשמה ולפי מעש' דרכי הגוף הנשמה אתו לשומרו אם פעל טובה הנה הוא מתקיים עד בא גבורת אלקינו ובונה את ההרוס והיא חוזרת למקומ' כאשר היתה עושה באמנה אתו ומחיה ודומה לו כאלו יקיץ משנתו הוא האמור הקיצו ורננו שוכני עפר. ואם במפעליו פעל חילוף הטובה הגוף נידון במשפט ריקבון תחת

אשר לא עבד את בוראו איננו בזכרון חפץ בו אוי לאותה הנשמה שכך הורע מזלה להיות בגוף כמוהו בעודנו.
ובתכלית קץ הימין יהיו כל הנכונים לפניו אשר פעלו טוב בעודם ואשר לא האמינו בו יהיו לחניפות ולדראון עולם אבק דק עפר לדוש ברגל כי אין מקום לנשמתם ואם הוטב לה מזלה ויש לגוף בו איש אשר פעלו טוב בעודם נשמתם של קרובים החסידים מסייעות אותו הגוף בזכיות ללמד עליו טובה והן באות לפני הבורא לדבר עליה לבנות לו מקום וצר אותו מן האדמה באברים חדשים ומחייהו בנשמתו על מנת שלא יחטא ואם עודנו ברשעתו עליו הכתוב אומר והחוטא בן מאה שנה יקולל ועל הישרים נאמר בלע המות לנצח ומחה ה' אלקים את דמעה מעל כל פנים.
אשרי הזוכה ללכת בדרכי יושר למען ישמור לו חסדו ואשרי הקונה לו פרקליטי' ככתוב אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף ויחוננו ויאמר פדעהו מרדת שחת וגו' וששאלתם ובגולה עד ששים בתקופה אם כן נתנו חכמים דבריהן לשיעורין דזימנין דקדמא תקופת תשרי דהיא מאחד בתשרי וזימנין דמשכ' עד סוף תשרי וששים עד סוף כסליו הא לא תיקשי משום דארץ ישראל גבוה מכל הארצות והי' צריכה גשמים תדיר לפיכך היו מקדימין לשאול על הגשמים שאילה בברכת השנים והיה חביב לפניו הקב"ה לפי שמתאוה בתפלתן של צדיקים.
ועכשיו שגלינו מארצינו בעונותינו לארצות העמים וארצות העמים נמוכות הן מארץ ישראל ושיערו חכמים שאין צריכות לגשמים עד ששים לתקופה וזמן התבואה לעולם הולך אחר זמן התקופה לפיכך קבעוה בששים בתקופה.
ועוד קבעו ברכינו בברכה המשולשת בתור' בתפלה בברכה כמו אם בבהמה הטמאה בלחם הקלוקל במקום הזה וישם לך שלום ומיד מתחיל שים שלום ואין אומר ושמו את שמי על בני ישראל משום דמשמע כשאתם משימים שמי על בני ישראל שיעלה כהן לדוכן אז ואני אברכם הא אין שם כהן שיעלה לדוכן לא אברכם.
והרי אנו מבקשין ברכינו בברכה זו ואע"פ שאין שם כהן ובמקום שיש כהן ודוכן לא נאמר אלקינו ברכינו בברכה אלא לאחר הטוב שמך ולך נאה להודות השליח ציבור קורא כהן ומיד הכהן עומד ומתחיל יברכך.
וכשיגיע לוישם לך שלום יורד מדוכנו ושליח צבור מתחיל מיד שים שלום ואינו מתחיל ושמו שמי הא למדת שאין לו מקום לפסוק ושמו את שמי לפי שאיננו מן הברכה אלא צוואה בעלמא הוא כעניינו של פסוק ראשון לעניינו של יום כה תברכו את בני ישראל אמור להם כך עניינו של פסוק אחרון ושמו את שמי שניהם ציווי לכהנים שישימו

ויברכו את ישראל בשם והאומרו בתפלה לא חש לקמחיה ותמה על עצמך הרי אתה רואה בעיניך ברכת שים שלום על וישם לך שלום ייסדוה לומר אתה אמרת וישם לך שלום אם כן שים לנו שלום כדבריך הרי הלשון נופל על הלשון דומה לדומה והמפסיק לומר ושמו את שמי אינו מדקדק בלשונו.

הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללים ועדיין לא קרא פסוקי דזמרא מהו שיתפלל אדם עם הציבור ואחר כך יאמר פסוקי דזמרא כשתיקנו חכמים כך תיקנו למימר פסוקי דזמרא ואחר כך יתפלל כדדרש רבי שמלאי לעולם יסדיר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל וכו'.

ואם מצא שהציבור מתפללין אין מעכבים כך שמענו ממר רבי משה גאון זצ"ל ששמע מרבותיו שמברך מלך מהולל בתשבחות ואומר פרשה ראשונה ומדלג ואומר הללו אל בקדשו וחותם ומתפלל עם הציבור אבל לומר פסוקי דזמרא לאחר תפלה יש גנאי בדבר לומר שבח אחר תפלה ואם אין לו פנאי כל עיקר אפי' לעשות כמו שפירשתי אל יאמר לאחר תפלה שכשתיקנום לא תיקנום לאומרם לאחר תפלה אלא לפניה.

במסכת גיטין פרק הניזקין במתניתין אמרינן כהן קורא תחלה ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום ואמר אביי בגמרא נקטינן אם אין שם כהן נתפרדה חבילה ומורי קבל מרבו רבינו יעקב בר' יעקב בן יקר זצ"ל נתפרדה חבילה שלא לקרא לוי הואיל ואין שם כהן ומפיק טעמא מההיא דאמר בכתובו' בפרק האשה שנתאלמנה מההיא דאמר ר' לוי מוחזק אני בזה שהוא כהן אמר לו ר' ומה ראית אמר שראיתי שקרא אחריו לוי והעלוהו לכהונה על פיו ושמעינן שאם לא היה כהן לא היה אחריו לוי שמע מינה דלוי לא יקרא במקום כהן דאם כן דקורא ממאי ידע דכהן הוה על שקרא אחריו לוי.

ולדברי האומר נתפרדה חבילה שמפורדת השורה כהן ולוי וישראל שאבד הלוי כבודו ועובר לו שאין שם כהן דמאי איכפת לן אי קורא ישראל קמיה אי לאו ולא שלא יקרא כלל דלא גרע משאר ישראל אלא כבודו שהיה קורא קודם ישראל אבד שגם הוא כאחד מהם לדברי האומר כן לא ידעינן למימר אם העלוהו לכהונה בשביל עדו' זה שקרא אחריו ישראל דאין (ה"ג לוי דלמא) ישראל הוה וליכא למימר אי ישראל הוה הוי ליה ללוי לקרות תחילה דאם כן מה יהא נתפרדה חבילה.

ולמורי נר' הכי נתפרדה חבילה המערכ' נתוקה כלו' לוי אבד כבודו שלא לחלוק לו כבוד נגד ישראל לקרות תחילה דהואיל ואין שם כהן שוים הם.

וקש' לו לומר כדעת רבו ר' יעקב שלא יקרא כלל דלא גרע מישר' דאלו כולם לוים בכנסת א' לא יקראו בתורה ושמע רבי בשם רבו ה"ר יצחק שמודה לדבריו.

ומה שהעלהו לכהונה על פיו כיון דהוו התם כהנים וליכא למימר זה שקרא תחילה ישראל הוה דכיון דכהנים איכא הת' לא היה קורא אחריו לוי שלא היה מכסיפין ומבזין אותו ומחללין כבודו כלל שבפנינו היינו חוששין לכבוד כהן שלא לקרותו אחר ישראל וכן הלשון מוכיח דאמר אביי אם אין שם כהן נתפרדה חבילה וכבודו לא נמצא הא יש שם ניחוש לכבוד לוי כמו לכבוד כהן שלא לקרותו אחר ישראל והכין עיקר ונראה.

גרסינן בכתובות בפרק האשה שנתאלמנה ההוא דאתא לקמיה דרבי יהושע בן לוי אמר מוחזקני בזה שהוא לוי אמר ליה מה ראית אמר לו שקרא שני בבית הכנסת. בחזקת שהוא לוי או בחזקת שהוא גדול, שקרא לפניו כהן והעלהו רבי יהושע בן לוי ללויה על פיו. שאלו מקמי רב יצחק צמח ראש ישיבה גאון יעקב בישיבה הוא פומבדיתא יחיד מהו שיאמר קידושתא דסידרא או אינו אומר.

והשיב אם תלמיד חכם הוא יעסוק במשמעתו כגון ג' כיתות של מלאכי השרת אומרים שירה בכל יום שיש בה שבח ואם אינו תלמיד חכם יעסוק במקרא שיש בה קידושא דסידרא כגון שרפים עומדים ומה טעם על חכם שאמרו המורה כך כלומר תפלות הסדר זו נביאים הראשונים תיקנום וזקנים הקדמונים תיקנו לאומרה בקהל ויחיד לא ישיג גבול הקהל לפי שכל דבר שבקדושה אינו בפחות מעשרה הילכך יאמר מקראות שפירשנו למעלה ויש חכמים שאומרים כיון שהן מקראות אומרן הילכך נהגו יחיד האומר קידושא דסידרא קורא הפסוקין בטעמן שהתינוקות קורין לפני רבן.

וששאלתם למה אומרים קדושה דסידרא פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יאמרו ישראל קדוש' והיו יושבין שלוחי מלכות עד שמסיימין התפלה והולכין ואחר כך היו נכנסין לבתי כנסיות והיו פותחין בגאולה ואמרו פסוקי דרחמי וכוללין קדושה באמצע כדי שלא תסתלק מפיהם.

נראה לרבי שסדר הקדוש' שאנו אומרים בתוך ובא לציון בבקר בשעת השמד תיקנוה שגזרו המינין בהם שלא לענות קדושה באגודה אחת בתוך שמנה עשרה ברכות ולאחר שעה שכבר הלכו משם האורבים היו אומרים מקראות הללו של קדושה לייחד את השם ומתחלה היה להם מנהג לשהות שעה אחת בבית הכנסת אחרי תפלתם כדאמרינן בברכות תנו רבנן חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת וכו' ועל זה הוסיפו לומר קודם התחלת התפלה תהלה לדוד אשרי יושבי ביתך כלומר השוהין בביתך ויושבי לשון שהייה ועכבה והמתנ' כאשר תראה לפניך ובשעת שהיי' בבקר לאחר תפלה היו מביאין ספרים וקורין בתורה ובנביא ובמשנה ובשמועות והיו מפרשין כדאמרינן לעולם ישלש אדם את ימיו שליש במקר' שליש במשנה שליש בתלמוד כדי לקיים לא ימושו מפיך

וכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה והרי כבר קראו בתורה קודם התפלה שבחרו להם קריאת שמע מפני שיש בו דברים הרבה ולאחר התפלה היו קוראין בספרי הנביאים ולאחר שעה במשנה ובשמועות התלמוד וכיון שרבתה העניות והיו צריכות למעשה ידיהם ולא יכלו לעסוק כל כך והניחו התורה במקומה ולא עקרו מלקרות את שמע הואיל ויש דברים הרבה מלכות שמים אהבה ועבודת אלקינו לימוד תורה וקיום המצוה נשארו דברים הרבה אבל בנביא עקרו ואעפ"כ היו קורין בנביא אלו שני פסוקים ובא לציון גואל וגו' ואני זאת בריתי שיש בהן מעין קריאת התורה כדכתיב ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו וגו' ועדין הם קבועים במקומם ובכל שבת שיש פנאי ויום ביטול מלאכה הוא וכן בי"ט חזרה עטרה ליושנה לקרוא בנביא בהפטרות ובתרגום וקורין מעין היום הרי שאתה קורא בכל יום בתורה ובנביא ומקיים לא ימוש ספר התורה הזה מפיך וגו'.

וזהו שאמרו חכמים ז"ל כל הקורא קריאת שמע שחרית וערבית קיים לא ימוש ספר וגו' ועל כן אומרים ובא לציון גואל בשבת במנחה וביום טוב כמו כן לפי שבבקר הפטרנו בנביא ולא היינו צריכין לאומרו וכדי שלא ישתכח מימות החול תיקנו לאומרה במנחה ומנהג אבותינו תורה היא.

עוד הוסיפו לומר בכל יום וקרא זה אל זה ואמר זהו הטעם שאמרו שלא היו יכולין לומר קדושה בתוך התפלה בחטיבה אחת מפני שהאורבים היו שם ולאחר שהיו הולכין היו ישראל ממתיני' בבה"כ והיו קוראין וקרא זא"ז דהיינו שלוש הקדושה ומשום חביבו' חוזרין ומתרגמין אלו הפסוקי' נמצא כאלו אמרנו ב"פ קדו' ואע"ג דבזמן הזה אנו אומרים קדושה בתוך שמנה עשרה ברכות בחטיבה אחת קדוש' שבתוך ובא לציון גואל לא ביטלוה דאמרינן דחיישינן שמא יגרום החטא וכדאמרינן התם אל תשנו ממנהג אבותיכם בידיכם ועוד הוסיפו לומר ואתה קדוש יושב תהלות ישראל זהו שאנו שוהין לאחר התפילה בבית הכנסת והקב"ה שוהה שכינתו עוד לשם לשמוע תהלות ישראל יושב לשון שהי' והמתנ' כמו שבו לכם פה וישבו שרי בלק ומתרגמ' ואוריכו וכן אתה קדוש יושב תהלות ישראל יושב ושוה' תהילותן של ישראל.

גרסינן בבראשית רבה בפרשת וירא אליו וגו'. אלקים נצב בעדת אל רבי אחא בשם רבי יצחק אמר עומד אין כתיב כאן אלא ניצב כמה דאת אמ' ונצבת על הצור. ר' שמואל בר חייא בשם ר' חנינא או' בכל שבח ושבח שישראל משבחין להקב"ה משרה שכינתו עליה' מה טעם ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ועוד מצינו שם הייתי ביום אכלני חורב ומה היה אומר ר' יהושע בן לוי אמר חמש עשרה שיר המעלות שבתהלים. ר' שמואל

בר נחמיני אמר כל ספר תהילים היה אומר. שנא' ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ישראל סבא כלומ' הזקן שלנו והי' הקדוש ברוך הוא יושב ומצפה כל היום לתהלותיו של ישראל אבינו וזהו טעמו של דבר שאומרים ואתה קדוש וכולנו מעידים על יוצרינו שהוא מתעכב ומאריך שכינתו בבית הכנסת אתנו על תוספת תהלות ישראל ומקשיב לנדברי ה'. ולמה אין אומרים מזמור אחר שיש בספר תהילים שהם כמה נאים לתפלה מיענך ה' ביום צרה ואין אנו מזכירים בו שם אלקי אברהם ולא שם אלקי יצחק אלא שם אלקי יעקב.

תשובה אלא שביעקב כתיב העונה אותי ביום צרתי ובמזמור זה כתיב יענך ה' ביום צרה לפיכך אנו מזכירין זכות יעקב מי שענה ביום צרתו הוא יענה לנו ביום צרתינו. אשר שאלת מנין להשלים קטן לעשרה ומאימתי זמן צירוף השלמתו. נראה בעיני כי מצטרף לעשרה אפי' אינו יודע למי מברכין ולמי מתפללין אלא מוטל בעריס' מצרף לעשרה. מדאמר ר' יהושע בן לוי פרק שלשה שאכלו אפי' קטן המוטל בעריסה מצטרף דהיינו אינו יודע למי מתפללין ולמי מברכין אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניף ומשלימין אותו לעשרה. סניף היינו לברכת הזימון בעשרה בשם ולעשרה שמתפללין משום דבר שבקדושה וכן עבד אחד משלים.

וכן פירש רב האי גאון דקטן עולה למנין עשרה ורבינו חננאל חולק על רבינו האי ולא מכח הלכה אלא שכך דרכו ומורה לו חומרא להוציא שם שמים לבטלה הואיל ותנא כוותי' דרב חסדא גבי אין מדקדקין בקטן ואפי' לדברי רבינו חננאל דמחמיר בזימון הוא מחמיר אבל בסניף לעשרה לא פליג אדרבי יהושע בן לוי דהילכתא כותיה וליכא מאן דפליג.

ומה שפוסק בהלכות גדולות וקטן פורח ויודע למי מברכין מצטרף נראה לי דהכי קאמר או פורח או יודע למי מברכין ואני מוסיף על דבריו ואפי' מוטל בעריסה דאכל בי עשרה שכינה שריא דכי גמרינן קדוש בעשרה מוי"ו ונקדשתי לא שנא גדולים ולא שנא קטנים ובלבד שיהיו כל התשעה גדולים דבטפי מאחד לא כדאמרינן גבי עבד ליכא יקרא דשמיא כולי האי. ועבד נמי איתיה בכלל ונקדשתי דשכינה שרייא אכל מחוייבי מצות ובני ברית. והני מילי ששמצטרפין כשישראל גדול מברך אבל לאפוקי איהו אחרים לא. דהא אמרינן בשילהי ראש השנה דכל מי שאינו מחוייב בדבר אין מוציא את הרבים ידי חובתן והאי דסליקי קטן ועבד ואשה דליתנהו בחובת תלמוד תורה למנין ז' משום דס"ת להשמיע קול ברכה אינה לבטלה אין מברכין אקב"ו על התורה אלא אשר בחר בנו ואשר נתן לנו. וצורינו יתן לכולנו שלום.

וששאלתם למה קורין בשבת ז' שאם אירע לאדם שום דבר ולא בא לבית הכנסת בז' ימי השבוע ולא שמע ברכו את ה' יאזין מפי הקורא ברכו ז' פעמים ויצא ידי חובתו וכן הילכת'.

למה אומרין בשבת במנחה ואני תפלתי לך ה' עת רצון בשביל שצרה אחרונה שלא נהיית' כמוה מעולם תהיה בעקבי הקץ ט' חדשים שנא' לכן יתנם עד עת יולדה ילדה והיום האחרון תכבד הצרה מכל מה שלפניו ויום שבת יהיה וכל היום תהיה הצרה עד עת המנחה ואז ישראל יהיו נעני' במנח' ומיד יבא משיח ויושיענו הדא היא דכת' בעת רצון עניתיך וביום תשוע' עזרתיך במנחה שהוא עת רצון עניתיך וביום שבת שהוא יום תשועה עזרתיך והיינו דכתי' בשוב' ונחת תושעון כלומר ביום נחת תושעון שבו תגאלו ותפלת המנחה קורא עת רצון וגם אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנאמר ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו ויאמר. מפי ר' נתן בר' מאיר. ט"א לכך אני אומר ואני תפלתי לך ה' עת רצון קודם תפלת המנח' דכתי' למעלה הימנו ישובו ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר. כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אומות העולם ביום שמחתם וביום חגיהם שותים ומשתכרין ומנגנים בבתי משתאות' כל היום ואין מזכירין שמך. אבל אנו לא כך אלא ביום שגידלת השמחה לישראל ובא יום המנוחה ושמחתי ולאחר שאני שמחתי ומעונג ומפונק איני שוכח' אלא כשמגיע זמן התפלה אני פוסק בית משתיי ותענוגיי ולביתך אהלך ברגש וקופץ אני בתפלתי בעת הרצון ושעה קבועה ונותן הודייה על חלקי ולפי זה הטעם נהגו העם לאומרו בשעת המנחה בשבת.

ובמנחת יו"ט לא נהגו העם לאומרו מפני שתיקן עזרא שיהו קורין בתורה בשבת במנחה מפני יושבי קרנות ולכך אנו מודים על חלקינו ואומרים ואני תפלתי וכו' ואנו משבחי' לו שלא שמנו כמשפחות הארצו' לישב בקרונות ולנגן במשתאו' אלא לעת רצון תפלה אנו תדירים לבוא מיד בביתך. אבל במנחת יו"ט לא תיקן עזרא לקרות בתורה דסבירא ליה כמאן דאמר או כולו לה' או כולו לכם. ולכך אין אני אומר ואני תפלתי וגו' וצדקתך שאומר לאחר מנחת שבת משום צידוק הדין אומר אותו ומשום כבודו של משה רבינו שנפטר באות' שעה במנחת שבת. והכי אמר רב שלום גאון בשבת במנח' מותר לעסוק בתלמוד. ולא עוד אלא שמנהג בבית רבינו שבבבל לאחר תפלת המנח' בשבת שונין אבות וקנין תורה. ויש מהן שהורגלו להקדים מנחת שבת להתפלל מבעוד יום. ועד תפלת ערבית ישב בדד וידום. ומכל מקום לעסוק בדברי תורה טפי עדיף ואל יעמוד בטל. ומה שאין עוסקין לא מפני שאסור אלא משום כבוד משה רבינו ע"ה שנפטר באות' שעה ולפיכך הן בטילין ולקיים נשיא שמת כל מדרשות בטילין. ולפיכך הן בטילין.

ולפיכך נתנו לומר פרקי אבות משה קיבל תורה מסיני לומר הרי אנו מספרין בכבודו של משה רבינו שנפטר בשעה זו כי כן מנהג אחרי שמת האדם מספרים בכבודו ובמעשיו הטובים. ובכך הוא יהיה לו מנוחה טובה.

וכשחל ראש חודש או יום טוב באחד בשבת מפני מה אין אומר צדקתך צדק במנחה לפי שמקובלין אנו שמת משה רבינו בשבת וכיון שהתפללו הציבור תפלת המנחה בשבת חל מוצאי שבת ואומר צידוק הדין מפני כבודו של משה רבינו. וכשחל יום טוב או ראש חודש להיות במוצאי שבת נדחה צדקתך מפניה' שכבר חלו הם. דתנו רבנן מאימתי זוקפין את המיטות בערב שבת מן המנחה ולמעלה וחיילו יום טוב וראש חודש. ומהא נמי איכא למילף דתנו רבנן סוכה שבעה כיצד גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו אלא מוריד הוא את הכלים מן המנחה ולמעלה בשביל כבוד יום טוב האחרון אלמא מן המנח' ולמעלה כיומא דלמחר דמי.

נמצא בספר יצירה למה נברא מעשה בראשית בו' ימים ולא נברא בפחות או ביותר מיכן אתה למד אלהותו של הקב"ה ששה ימים הם ג' כיתו' המעידים על הקב"ה ועל ישר' ועל השב' שכשאת' מחלק ששת ימי בראשית לשלשה נמצא בכל אחד מהן כית' הראויי' להעיד שני ימים שמעידים על הקב"ה שהוא אחד ואין אחר זולתו.

והוא ברא את כל העולם כולו למעלה ולמטה והוא ראשון והוא אחרון ושני ימים מעידים על ישראל שהם אום סגולה וגוי אחד ובחר בם אל אחד ואלהו' מלכותו עלינו ושני ימים מעידים על השבת כי בששת ימים עשה הכל וביום השביעי שבת וינפש. וצוה לעמו ישר' לנוח בו ולשבות בו זכר למעש' בראשית נמצא כי כולם עדים כי הם כאשר הם אדונים ומלכי' ומשובחי' על כולם. ישראל אדונים ומלכים וסגולים על כולם.

השבת יום מנוחה ויום חירות כאדון וכמלך על כולם ואילו ג' האדונים ומלכים הך וישר' ושבת חוזרין שלשתן ומעידין זה על זה הקב"ה וישר' הם מעיד' על השבת שנבחר מכל הימים והוא מיוחד בין שאר הימים דכת' ימים יוצרו ולו אחד בהם זהו שבת שבחר בו מכל הימים.

ויום זה אחד לו להקב"ה שהוא אחד והכל נעשה בדברו והוא המקדש את ישר' ואת השבת דכתיב כי אות היא ביני וביניכם לדעת כי אני ה' מקדשכם וכתיב והייתם קדושים כי קדוש אני וכת' ויקדש אותו כי בו שבת וגו' את יום השבת ויקדשהו וכמו כן הק' והשבת הן מעידין על ישראל שהם סגולה מכל העמים וקדושי' וגוי אחד בארץ והם נצטוו להקדיש את אלהי ולקדש השבת נמצאו אילו ג' מלכים שהם גדולים על כולם אלהינו גדול ומלך ואדון ומתגאה על כל האומות תחת ומעל' ואין כמוהו בכל אלהי

העמים ככת' מי כמוכ' באלי' ה' מי כמוכ' וגו' יש גדול ומלך ואדון ומתגאה על כל האומות והוא עם אחד ומיוחד לאל אחד. וייחוד אל אחד בגוי אחד כדכת' שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. השבת גדול ומלך ואדון ומתגאה על כל הימי' והוא יום אחד ומיוחד לאל אחד וייחוד אל אחד ביום אחד כדכת' מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה'. נאה לאל אחד להתייחד בגוי אחד וביום אחד. ועל כן אומר בשבת במנחה אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ כדכתיב ראו כי ה' נותן לכם את השבת. ואמרו רבותינו כל השומר שבת כראוי מקרב הישועה כדכתיב בשובה ונחת תושעון. שובה ונחת זהו שבת. וכן הוא אומר בשובה ונחת תושעון וכן הוא אומר וישב עמי בניה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות. ובמדרש תילים דורש מקרא זה. ואומר עמי ששמרו משמרת השבת יזכו לישב בנוה שלום וגו'. ואף בבראשית רבה מצינו כתיב כי בו שבת מכל מלאכתו. אתמהא לא כן א"ר ברכיה בשם ר' יהודה בר' סימון לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו ואת אמרת מכל מלאכתו אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעמל וביגיעה ומה נברא בו שאנן ובטח ושלוה והשקט. ולכך הוא אומר במנחה בשבת בתפלה מנוחת שלום השקט ובטח.

וכמדומה שאף הדורש של בראשית רבה כשהוציא זה הענין סמך על המקרא דכתיב וישב עמי בנוה שלום. לפי שהמקרא נדרש על שמירת השבת. ולפי ששתי מקראות הללו נדרשין על שמירת השבת קבעו חכמים בתפלה לשון המקראות שמתפללין תפארת גדולה ועטרת ישועה. בשובה ונחת תושעון. מנוחת שלום ושלוה והשקט ובטח לקחו מוישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות ולפי שהאבות שמרו משמרות השבת שכן הוא אומר באברהם וישמור משמרתי מצותי חקותי שאפילו עירובי תבשילין היה יודע אברהם אבינו ואומר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו וגו'. את בניו זה יצחק ואת ביתו זה יעקב. ולכך אנו מזכירין את האבות תחלה בתפלת מנחת שבת גילה באברהם רינה ביצחק יעקב ובניו ינוחו בו.

מצינו בב"ר בפרשת ואלה תולדות יצחק כתיב גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו גילה הוא לאב בזמן שנולד לו בן צדיק. צדיק שנולד לו בן צדיק וחכם זה אברהם בשעה שנתבשר לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך מיד בא שמחה וגילה בלבו ומיד ויפל אברהם על פניו וגו' ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד וגו'. רינה ביצחק לפי שמצינו בהגדה רננו צדיקים בה'. כשהצדיקים רואין שכינתו של הקב"ה מיד אומרים שירה שכן מצינו שכשנעקד יצחק וראה את השמים פתוחים מיד אמר שירה כשאמר יצחק לאביו הנה האש והעצים ואיה השה לעולה השיב לו אברהם לעולה בני אתה הוא

השה תעלה לעולה ומיד נעקד יצחק על גבי האש והתחיל וראה שכינה למעלה ממנו בשמים עומדת לקבלו כריח ניחוח ואז רינן יצחק ואמר שירה ומה שירה אמר שירה של קרבן.

יעקב ובניו ינוחו בו שמצינו בב"ר ויחן את פני העיר שנכנס עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבעוד יום הדא אמר שישמר יעקב אבינו חמה וקבע תחומים מבעוד יום לשמור את השבת. בשבת אנו מתפללין ז' ברכות ולא י"ח מאי טעמא א"ר הונא מפני שאסור לו לאדם לתבוע צרכיו בשבת לפי ששבת יום מנוחה הוא וצריך להתענג בו כדכתיב וקראת לשבת עונג. ובתפלת י"ח יש דברים שאם אדם צריך להם הוא מיצר עליה' כגון גואל וסולח ורופא ומברך השנים וכן כולם. ואם היה מתפלל אדם בשבת י"ח ברכות מתוך שהוא מזכיר אלו הדברים הוא מיצר וסמכו להתפלל שבע ברכות מן המזמור של שבת שכתוב בו ז' אזכרו' מזמור שיר ליום השבת.

טוב להודות לה' כי שמחתני ה' בפעלך. מה גדלו מעשיך ה' ואתה מרום לעולם ה' כי הנה אויביך ה' שתולים בבית ה' להגיד כי ישר ה'. הרי לך ז' אזכרו' וכנגדן תקנו ז' ברכות של שבת. אמר אבדימי מנהרדע' הילכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא לכוס חי. מ"ט כיון דלא אפשר לכזית בשר בלא שחיטה אדעתא דחולה קא שחיט. המבשל לחולה בשבת אסור לבריא גזירה שמא ירבה בשבילו. א"ר נחמיה מה ראוי חכמים כו'. כך א"ר נחמיה מפני מה בשיר של כל יום ויום נתנו בו חכמים טעם שהוא לשעבר ובשבת נתנו בו טעם שהוא להבא כלשון מה שהוא אומר בראשון על שם שקנה וגו'. בשני על שחלק מעשיו. בשלישי על שגילה ארץ בחכמתו. ברביעי על שברא חמה ולבנה. בחמישי על שברא עופות ודגים. בששי על שגמר מעשיו. בשבת ליום שכלו שבת.

אף בשבת אינו ראוי לחלק אלא נותן בו טעם לשעבר על שם ששבת ומחלוקתם בדרב קטינא ואביי. לדברי האומר ליום שכלו שבת יום אחד עתיד העולם להיות מושבת. ולדברי האומר על ששבת העולם עתיד ליחרב שני ימים. מלך מלכי המלכים ישיב שיר בית המקדש למקומו במהרה בימינו.

ענין מוצאי שבת

ענין מוצאי שבת

נהגו העם לומר ויהי נועם וקידושא דסידרא באפוקי דשבתא בנעימה ובמשיכה כדי

שישהו ישראל סדריהן. ובכך יאריך מנוח לרשעים מלחזור בגיהנם כדאמרי' שכל השבת נוחין הרשעים ויוצאין מגיהנם.
ובמוצ"ש צועק המלאך הממונה על הרוחות ואומר חזרו רשעים בגיהנם שכבר השלימו ישראל את סדריהן ולכך ישראל מזכירין במוצ"ש ויהי נועם ה' אלהינו וגו' ומעש' ידינו כוננהו כלו' הרי אנו מתפללין שיהא בשבוע זה מעשה ידינו בכשרות וביושר ולא נבוא לידי עבירה כדי שלא נידון בגיהנם.
ועוד מתחילין מזמור הסמוך לו ואומר אותו יושב בסתר עליון וגו'. שבאותו מזמור כתוב שהקב"ה הבטיח לעמו ישראל שאין להם לירא מפחד לילה ומחץ ומכל דבר רע. כי הוא יצילך מפח יקוש. ושלומת רשעים תראה. והרבה דברים באותו מזמור.
ונאה לאומרו לאחר מנחה כדי שיצילנו הקב"ה מכל דינים רעים האומרי' שם כדכתיב ואפלטהו ואשגבהו ואחלצהו אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי.
נהגו לכפול אורך ימים אשביעהו כדי ליתן חילוק בין אלו הפסוקים לסדר קידושא הבאה אחריה' שכן דרך ומנהג המשלים דבר צריך להוכיח סיומו ובמה יוכיח בכופלו פסוק האחרון ב' פעמים.
ד"א למה כופלין אורך ימים במוצ"ש לפי שתיבות של ויהי נועם כנגד תיבות שבקריאת שמע חסר ה' תיבות לפיכך אנו כופלין אורך ימים להשלים לרמ"ח תיבות שבק"ש שמשמחות רמ"ח איברים של אדם.
והכי סדר רב שר שלום גאון אין אומר ויהי נועם אלא במוצאי שבתות אבל לא במוצאי י"ט ולא במוצ"ש ליו"ט שלא קבעו הראשונים לומר זה אלא במוצ"ש לחול אבל במוצ"ש ליו"ט לא כיון דבעי למימ' ומעש' ידינו כוננהו וביו"ט ליכא לא אמרינן לי'.
וקידושא דסידרא הם הכי נמי לא אמרינן. כללא דמלתא כל היכא דלא אמרינן ויהי נועם לא אמרינן קידושא דסדרא. ובמוצאי יוה"כ נמי שחל באמצע שבת לא אמרינן ויהי נועם ולא קידושא דסידרא ובא לציון גואל. וכי אמרי' לי' במוצ"ש לחול היכא דאיכא שיתא יומי דחולא לקמן. אבל היכא אי איכא באמצע יו"ט או יוה"כ ואפילו חל יום טוב להיות במעלי שבתא דאיכא חמשה יומי המעשה לא אמרינן ויהי נועם בההיא אפוקי שבתא.
מ"ט כיון דאמר ומעשה ידינו ומעשה ידינו תרי זימני בעינן לקמן שיתא יומי וכולהו דחולא וסימן לדבר ויהי נועם הוויי"ן עולה לששה. טעם בשמים משום נשמה יתירה שחסר והי' למשיב נפש וביו"הכ ליכא ייתור נשמה ולא מברכינן.

ומפי ה"ר יעקב בר' יקר נאמר לי דטעם בשמים במוצ"ש הפני ששבת שובת אור של גיהנם ואינו מסריח ומוצ"ש חוזר ושורף ומסריח לפיכך מריח בשמים להפיג ריח רע. אבל ביום הכפורים לא מצינו שביתת האור.

ומה טעם אנו מברכין על הבשמים בברכת הבדלה מפני שהשבת נותנת נשמה יתירה באדם והוא שמרה מתוך שאכל ונתענג ונח ושקט וכשהוא מבדיל כל אלו ממנו וניטלה ממנו נשמה יתירה שבאדם והנה הוא במחשבה יתירה מעתם ובטורח ובעסק ונפשו אינה שמחה כאשר בתחלה ועל כן תיקנו בשעת הבדלה המבדיל להריח בבשמים ותחיה הנשמה הנותרת ותשמח ותריח בריח טוב. ובכך הוא מפיג צערו ולא יתעכב אל לבו בזוכרו את ששת ימי המעשה. וכ"ז תקנו כדי שיהי' זכרון שבת בלבו ויהיה שמח אף ביציאתו.

והכי אמר רב נטרונאי גאון במוצאי שבת כשהוא מברך בורא מאורי האש מנהג בתי ישיבות שמסתכלין בכפות ידיהם וכך ראינו רבותינו שהיו עושין ואומרין נסתכל בידינו כדי שנהנה מן האור כמו ששנינו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו וכן הוא המנהג בתחלה כופף אדם ראשי אצבעותיו לתוך כפיו ומחשיך תחתיהן ואח"כ פושטן והנה אור במקום חושך ומברך שכבר נהנה בה וראינו בפרקי' דר' אליעזר בן הורקנוס שמצוה להסתכל בצפורנים לפי שהן לבנים ובהם נהנה מן האור בראותם ומשום הכי פשטינן ידים להבדלה למחזי אי איכא נהורא מברך ואי לא לא דכיון דלאו בורא האש מברכינן אלא מאורי האש אי איכא נהורא מברך. ואי חזי בקבריה או במידי אחרינא שפיר דמי. ומדאורייתא מנלן דמברכין ומבדלינן על נהורא דכתיב וירא אלהי' את האור כי טוב והדר ויבדל אלהים בין האור ובין החושך ולכך נהגו לומר להאי פסוקא בתוך ההבדלה ואין לחוש על אמירתו אור של כבשן לא מברכין עליה דלאו לנהורא עבידא ושל תנור ושל כירה תחלת ההבערתן מברכין ולבסוף אין מברכין דמסתמא לא נעשו לצורך אורה כללא דמלתא אור הדולק לצורך אורה מברכינן ושאינו לצורך אורה מברכינן ושאינו לצורך אורה אין מברכינן.

א"ר יהודה אמר רב אין מחזירין על האור כדרך שמחזירין על המצות אין מבדילין אלא על היין ולא על הפת ולא על המים אע"פ שכתב בפרקי ר"א בן הורקנוס ר' מיישא אומר כיצד מבדיל אדם מביא כוס של יין ומקרב ידו לאור הנר ואומר בורא מאורי האש וכיון שהרחיק ידו מן האש אומר ברוך המבדיל בין קודש לחול ואם אין לו יין פושט ידיו לאור האש ומסתכל ידיו בצפרניו שהן לבנות מן הגוף ואומר בור' מאורי האש ואם נתקדרו שמים בעבים ואינו רואה את הכוכבים תולש אבן מן הארץ ואומר המבדיל בין

קודש לחול בין אור לחושך אעפ"כ לא סבירא לן לאבדולי אלא על היין ואפילו בפת אין מבדילין כל עיקר דהכי אמר רב עמרם ריש מתיבתא אין מבדילין על הפת כל עיקר מ"ט שאין דומה הבדלה לקידוש מפני שהקידוש אי אפשר לו שלא לסעוד כדאמרי' אין קידוש אלא במקום סעודה.

וכיון שהשלחן קבוע וסעודתו קבוע ואי אפשר לו שלא יסעוד מקדש על הפת ואפילו לכתחלה יכול לקדש על הפת אי חביב לי' טפי מחמרא כדאמרינן בערבי פסחים רב כי הוה חביב לי' חמרא מקדש אחמרא וכד הוה חביבא לי' פיתא מקדש אפיתא דהא דאמר זוכרהו על היין בכניסתו לאו דוקא יין אלא ה"ה נמי דעל הפת יכול לקדש אלא אורחא דמלתא נקט יין המשמח אלהים ואדם ואפילו אם נדור הוא ועומד מע"ש שלא לאכול יכול הוא לקדש על הפת ולאכול דאין שבועה חלה על שבועה שהרי מושבע ועומד מהר סיני שיקדש ואין קידו' אלא מה שיקבע סעודתו או פת או יין דכתיב וקראת לשבת עונג במקו' קריאה שם תהא עונג הלכך חייב לאכול ולעבור על נדרו כדי שיהא עונג במקום קריאה וכן מצינו במס' נזיר דאמרינן התם נזיר חייב בקידוש היום לשתות מאחר שקידש ביין והתם מפר' טעמא וכן מי שנדר שלא לאכול וקידש על הפת חייב לאכול מה שבצע מאחר שקידש בפת מיהו אנן לא שרינן לכתחלה שיקדש הנזיר על היין וישתה אלא יקדש על הפת ויפטר מן היין אבל אם מיהר וקידש על היין נתחייב לשתות ואעפ"י שאחרים נפטרין בשמיעת הקידוש ובלא שתיה דאע"פ שלא טעמו יצאו מידי קידוש בשמיעה הני מילי שלא קידשו הם אבל אותו עצמו שקידש ומשמיע הקידוש לאחרים אי אפשר לו שלא לשתות מן היין מאחר שקידש הוא בעצמו.

וכן מי שנדר שלא לאכול אל יקדש לכתחלה על הפת שהרי יכול לקדש על היין וליפטר דאמר ריש לקיש כל מקום שאתה מוצא עשה ול"ת ויש לך לעשות שניהם אם אתה יכול לקיים את שניהם שלא לעשות שפיר ואם לא יבא עשה וידחה את ל"ת וכן לקידוש לא תעשה הנדר והעשה זכירת הקידוש או ביין או בפת במה שלא נדר בו יקדש ונמצאו שניהם מקויימים ואם אין לנזיר פת לקדש יקדש על היין לכתחלה וישתה דאין נזירות חלה על יין קידוש מאחר שמצוה לקדש בו וכן למי שנדר על הפת יקדש על היין אם אין לו יין יקדש על הפת דאין חילוק בין פת ליין לענין קידושא ומצוה הוא שיקדש או בפת או ביין מאחר ששלחנו קבוע ומסודר לפניו אבל במוצ"ש אין מבדילין על הפת וכן מנהג בשתי ישיבות.

הלכך מאן דאית ליה חד כסא ולית בה שיעור קידוש ואבדלתא שביק לי' לאבדלתא וקידוש היום מקדש אריפתא דלא יכיל לאבדולי אפיתא דכי תקינו רבנן אבדלתא אחמרא תקינו.

והכי שדר רב נטרונאי גאון יוה"כ אעפ"י שחל להיות בחול מברכין על האור מפני שאסור להשתמש בה ביוה"כ ולית הלכתא כרב יהודה אמר שמואל דאמר אין מברכין על האור אלא במוצ"ש הואיל ותחלת ברייתו הוא אלא כי הא דא"ר חייא בר אבא ואיכא דמתני א"ר בנימן ב"ר יפת א"ר יוחנן מברכין על האור בין במוצ"ש בין במוצאי יה"כ וכן עמא דבר.

מיהו ויותר יה"כ משבת דמוצ"ש מברכין על האור היוצא מן העצים ומן האבני' ומוצאי יוה"כ אין מברכין אלא על האור ששבת ומאי שבת ששבת ממלאכת עבודה וכדתניא עששי' הדולקת והולכת בשבת למוצ"ש מברכין עלי'.

ותניא אידך אין מברכין ומשנינן ל"ק כאן במוצ"ש וכאן במוצאי יוה"כ במוצאי שבת מברכין עליהן ובמוצאי יוה"כ אין מברכין עליהן אלמא באור היוצא מן העצים ומן האבנים הוא דלא מברכינן אבל באור ששבת מברכינן ובגמרא דארץ ישראל מתני א"ר לוי במוצ"ש זימן לו הקב"ה לאדה"ר שני רעפים והקשה זה בזה ויצא מהן האור ובירך עליה אדה"ר בורא מאורי האש אמר שמואל לפיכך מברכינן עליה שכבר שבתה האור כל אותו היום ולעולם על האור ששבת כדקאמר אבל לא על האור היוצא מן העצים ומן האבנים.

ועל הנר שמדליקין בבית הכנסת במוצ"ש נראה למורי שאין מברכין עליו וצריך להביא נר אחר לברך עליו מפני שאותו הנר עשוי לכבוד ותניא נר העשוי לכבוד אין מברכין עליו ומוקמי' לה בברכות בדאיכא אדם חשוב ומיהו היכא דלא מדלקי ליה אלא משום אימתא דגנבי ולא משום כבוד מברך עלי'. ופעמים הוא אמר כגון אנו אין מדליקין אלא משום להאיר שאלו הי' לנו אור הלבנה נכנס בבהכ"נ יפה דיינו ומי שנהג להביא נר אחר לשם אורה ומברך עליה זהו מנהג יפה.

וששאלתם במוצ"ש מה שמביטין בכפות ידן כך ראינו רבותינו שהיו אומרים יסתכל אדם כדי שיהנה מן האור. כי כך אמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו וכן מנהג. וראינו בפרקי רבי אליעזר בן הורקנוס שמצוה להסתכל בצפורניו מיהו אין רגילין בכך ולהטיל מים בכוס של הבדלה לאחר ששותהו כך אנו רגילין.

וכך שמענו מרבותי שמצוה לעשות כן כלומר שירי מצוה מעכבין את הפורענות ומה שנשתייר מן המים אנו נוטלין אותן ומעבירין אותן על פנינו כדי לחבב את המצוה ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחוריו.

והקשה רבינו נסים גאון בתפלתו והיכי שרי למיכל קודם הבדלה והא אמימר בת טוות כדאיתא לקמן א"כ אסור לטעו' קודם שיבדיל ודחק לתרץ דאוכל בשבת וחשיכה במוצאי שבת ועדיין לא בירך בהמ"ז וגם לא התפלל עדיין ואינו נראה דהא הנכנס לביתו במוצאי שבת קתני דמשמע דלא הי' מיסב אלא כבר התפלל ובא ויש לומר דהא דאמימר בת טוות היינו היכא דלית יין כלל או שיש לו שתי כוסות שיכול לברך גם בהבדלה בבהמ"ז. אבל הכא דאין לו אלא כוס אחד כיון דברכ' המזון טעונה כוס ישלשלן ויאכל קודם הבדלה דהם אמרו והם אמרו.

ראיתי אנשים המחמירים במוצ"ש על עצמן כשמיסב על השלחן ומבדיל על היין ושותה ואע"פ שלא פסק בסעודתו מברך על הכוס בורא פה"ג כשהוא שותה לאחר הבדלה משום דאמרי' דיש הבדלה בלא סעודה כשהוא סועד נמי לא בטלה ברכת היין שהיא ברכת סעודה ולרבי אינו נראה כן ואין מנהגו כך כיון שהוא מיסב על השלחן ולא פסק בסעודתו עולה לו ברכת היין של הבדלה לכאן ולכאן והמברך שתים הרי זו ברכה לבטלה.

יום כיפור

ענין יום הכפורים

וששאלתם איכא בינייהו יום הכיפורים שחל להיות אחר שבת כו' והוקש' לו מאי שנא יום הכיפורים דנקט אלא מאי כולי נקט אי נקט יום טוב אכילת ירק שלו בו ביום הוא וליכא למימר אימר קא בעי להו לאורחא וכי תימא לימ' אפשר בחמימי מסקנא הכי מוקים לה ושהוקשה עוד בה היכי דחינן יום הכפורים ומועדות משום אכילת ירק מס"ר. קידוש מועדות ביד חכמי ישראל אף אם מזידים ומוטעים וכל שכן מתקנים ואפי' לעבר את השנים כולה בצורכי הבריות שמור אביב עבר חדש הסמוך לאביב שיבא אביב בזמנו ואם תאמר צורך גבוה הוא זה משום עומר הרי עומר מיהודה בא והם מעברים על עבר הירדן והגליל ואף שלא להטריח על מביאי ביכורים לאחר עצרת מעברי' על פירות האילן וכל שכן עיבור החודש יום אחד ועיבור יום זה מועיל אף לאכילת ירקות שהוא צורך עניים ועשירים שכולם נצטוו להתענג בחג ולשמוח.

מה שאנו נוהגין לומר בלילי יוה"כ כל נדרים הכין פירושא לפי שיוה"כ הוא סליח' ותשובה וצריך האדם להטהר מעונותיו לפי שנתכפר לו אם נדר אדם בתוך ימי השנה וזוכר את נדרו צריך לקיימו ואם לא קיימו אין יוה"כ מכפר דהכי תנן בכריתות בפרק המביא אשם תלוי חייבי אשמות ואשמות ודאין שעבר עליהן יוה"כ חייבי אשמות תלוין פטורים משמע מכאן שאין יוה"כ מכפר על חטאת ואשם ודאי והאידנא נדרים כחטאת דמי וצריך לקיימן אם זוכרן ששמע' שנדר מחוייב לקיים ואין יוה"כ מכפר עליו אך צריך לקיים כמו האדם שנתחייב חטאת ואשם ודאי שאין יוה"כ מכפר עליו אלא בהקרבת חטאתו ואשמתו הם הכי נמי הנודר נתברר לנו שאין יוה"כ מכפר על הנדרים אלא צריך לקיימן ועל זה תיקנו גאוני הישיבות לומר כל נדרים בלילי יוה"כ דנהי דהנדרים שזוכרן מקיימן ונפטר אבל אם נדר בתוך ימי השנה ואינן זוכרן עכשיו לקיימן מה יעשה ויתכפר לו שיהא נקי ביוה"כ תיקנו לעשות הפרה בציבור להתיר כולן את נדריהן שאינן זוכרן. והכי קאמר כל נדרים ואסרים ושבועות וקיומים וכו' שנדרנו ושאסרנו מיום צום הכיפורים הזה הבא עלינו בכולם חזרנו בהן כלומר ומתחרטים אנו בהן על שעשינו אותם ואומר בטל הנדר מעיקרו שמבטלין אותן מעיקרן כדין התרת נדרים ואף על גב דהכי הלכתא דצריך לפרוט את הנדר לפני חכם והני לא פרטי הני מילי ביחיד דצריך לפרוט נדרו שמא נדר לעשות דבר טוב ורוצה לחזור בו ואם יפרוט לו לפני החכם לא יתיר לו אלא יאמר לו קיים את נדרך לכך הלכתא לפרוט.

אבל בציבור ובדבר דלא ידעי לא צריכי לפרוט ומתירין זה לזה בלא פריטת נדר ואומר אותו פעמים שכל מי שלא נמצא בפעם ראשונה ימצא בשניי' כדי שיהי' כל ישראל נקיים לפני אביהם שבשמים. כך קבלתי אני אברהם כהן מפי מורי רבנא מילי ז"ל.

ומשם הר' יעקב בר' שמעון נמצא בערב יוה"כ באים לבית הכנסת ואומרי' כל נדרי ואסרי וקונמי וחרמי ושבועי דנדרנא ודאישתבענא ודאחרימנא ודאסרנא על נפשתנא בשבוע' מיו"כ זה עד יוה"כ הבא עלינו לטובה כולהון איחרט בהון שרן שביתין בטלין ומבוטלין לא שרירין ולא קיימין.

נדרנא לא נדרי ואסרנא לא אסרי ושבוענתא לא שבועות ונסלח לכל וגו'. כך שמעתי פה קדוש אומר בעוברו לפני התיב' ולא הי' אומר מיום כיפורים שעבר ועד וכו' יהון שרן ולא ככתוב ונסלח ויחזור לראש עד ג' פעמים ושהחיינו וברכו וגומר התפלה. ועניני הבדלות מוצאי יוה"כ ואיך מבדילין כבר נכתב למעלה בעניין מוצאי שבתא לכן אין צריך לזוכרו שנית והמבין ידקדק וימצאנו.

גם מנפילת תחנונים בימים שבין ר"ה ליוה"כ ועניין אבינו מלכנו ומשאר ענייני יוה"כ כתבתי בענין ר"ה. בן רבי יצחק לוי שם ספר קטן על הדף הקבוע בכותל שאין זז מן הנרות ביוה"כ ולא נגע כלל לנרות והיו חכמי וורמשא מקצת מהם אוסרין לטלטלו משום שאין עולין לאילן. במוצאי שבת אין אומרי' ויהי נועם במגנצא כשחל יוה"כ בחול. אבל בתשובות ראשי ישיבות מצאתי כתוב שאומר. אבל במוצאי שבת כשחל יום טוב בחול אין אומר. דרש רבינו ר' משולם בין ר"ה ליו"כ אומרין וידוי ג"פ בכל יום כנגד ג' תפלות שבכל יום. ובערב יוה"כ בשחרית פעם אחת לפי שעדיין ישנו במנחה וישלשו במערב. ומי שמבקש לקנח ביה"כ אם איסטנס הוא ואין דעתו מיושבת עליו בכל השנה כולה עד שמקנח במים וכ"ש ביה"כ שצריך לקנח ולטהר עצמו ביותר יקנח. אבל כל אדם שאינו חושש לא שכך אמרו חכמים אסו' לו לאדם שיושיט אצבעו קטנ' במי' בט"ב כדרך שאסו' להושיט ביוה"כ. ושוב אמרו חכמים זעירא בר חמא אושפיזכני' דר' אמי ור' אסי ור' יהושע בן לוי וכולהו רבנן דקיסרי אמרו ליה לרב יוסף בריה דר' יהושע בן לוי בר אריא תא ואימא לך מילי מעלייתא דהוה עביד אבוך בערב יוה"כ מביאין לו מטפחת ושורה במים למחר מקנח בה פניו ידיו ורגליו.

אם היו ניצוצות של מימי רגלים ניתזות לו על גבי רגליו חיי' לרחוץ ולשפשף אותן בידו שכך שנינו כל המיסך רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים ומפרשין אותן בשל רגלים משום ניצוצות אלא ידים למה אמר רב אשי זאת אומרת מצוה לשפשף.

והרואה קרי ביוה"כ חייב לטבול שכך שנו חכמים תנו רבנן הרואה קרי ביוה"כ יורד וטובל מבערב וישפשף ושוב א"ר אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו אבל אם מלוכלך בטיט ובצואה רוחץ כדרכו ואינו חושש קל וחומר ומה טיט וצואה שאינה אלא מיאוס רוחץ כדרכו שכבת זרע שכתב בו וטמא לא כל שכן שחייב לטבול. וכן שאר ימות השנה טובל משום נקיות ומשום קידוש השם בפני גוים. ואמר לן ר' ביוה"כ לאחר שעשה צרכיו יטול ידיו מידי דהוה אידיו מטונפות בטיט ובצואה שאין לך טינוף גדול מזה.

ואי עביד בסודר דלית ליה כדי הדחה דלא אתי לידי סחיטה אבל אי לא עשה צרכיו יקנח ידיו במטפחת הנגובה ולא אתי לידי סחיטה משום שנאמר ארחץ בנקיון כפי אפי' בלא מים. ובערב יוה"כ בסליחות אין נופלין על פניהם כי אם מקדישין ומשלימין ואין אומר מחי ומסי ומתוודין ג' פעמים.

אבל בערב יוה"כ אין מתודין אלא פעם אחת והכי נמי אין נופלין בתחנונים בתפלת שחרית וביו"הכ אסור בסיכה ובנעילת סנדל ובתשמיש המטה ומי שיש לו כאב ברגליו

כורך עליו בגד או צמר ואינו חושש. אבל כל מנעל וסנדל אסור. ואם היו ידיו מלוכלכות רוחץ כדרכו ואם הוא אדם חולה מאכילין אותו שלא יסתכן. וכן אשה מעוברת אם תתאוה נפשה או מריחה שום ריח מאכילין אותה שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש חוץ מע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים שימות ואל יעשה אותם. ואסור להבדיל ביוה"כ בורא מאורי האש אלא באור ששבת. ואם הביא אור שלא שבת הדלקה ראשונה אסור שניה מותר. ויוה"כ שבא בשבת מפסיק מבערב ואין צריך לקדש לפי שלא קדש היום עדיין וצריך לפסוק מבעוד יום מאכילה ומשתיה. וביוה"כ אין אומרים זמן על הכוס כבשאר ימים טובים דצריך למשתי משום קידוש היום וליכא למימר דלשהייה עד למוצאי יוה"כ דלא אפשר. וששאלתם כמה שיעור טעימה גבי מקדש הוא דבעינן מלא לוגמא ואפי' הכי ביומא דתעניתא אסור למיטעם ואע"ג דאמרי' היושבת בתענית טועמת תבשיל ואין בכך כלום הני מילי טעימה בעלמא אבל בליעה לא ואינה בולעת כלל. אבל למיברך בעינן מלא לוגמא לשתות דבמלא לוגמיו מייתבה דעתי' כדאמ' לגבי יום הכפורים שתה מלא לוגמא חייב. ואם יום שמיני של ולד חל בט' באב מתי מוהלין אותו אם לאלתר או יש לו להמתין עד חצות. נוהגים בוורמשא בחצות היום מוהלין דקודם שש שעות עדיין חל אבילות ומילה קיבלו בשמחה כמו תורה שנאמר שש אנכי על אמרתך.

וביוה"כ יוצאין לאחר קריאת ספר תורה קודם שמתחילין מוסף ומוהלין ואח"כ נכנסין לבה"כ ומתפללין תפלת מוסף. מוהלין ופורעין והדר מוצצין. המל את בן השפחה אינו צריך להכניסו בבריתו של אברהם אבינו.

ורבינו אליקים כשהתפלל ביו"הכ ממוסף ועד מנחה ונעילה ובתפלת מנחה לא התפלל ברכת כהני' שים שלום כי אם שלום רב. ויפה עשה כיון שכן מצינו במסכת תעניות בג' פרקי' הכהנים נושאים כפיהם וכו' ומסקנא דהלכתא דלא פרשי כהנים ידיהם בתפלת מנחה משום דשכיחא שכרות.

ואם נפש אדם לומר מפני מה מתפללין בשאר תעניות בתפלת מנחה ברכת כהנים אינו דומה זה לזה לפי שבשאר תעניות אין מתפללין תפלת נעילה ובמקום שהי' לנו לומר בתפלת נעילה אומר בתפלת מנחה וכן נהגו עלמא שפורשים כהנים כפיהם בתפלת נעילה ולא במנחה. אומ' זמן ביוה"כ לאחר כל נדרים. ויוה"כ שחל להיות בשבת אומר בליל יוה"כ ויכולו השמים מגן אבות עד מקדש השבת וישראל ויוה"כ ומתחיל להתפלל תחנונים וסליחות ובליל יו"הכ רבינו הגדול ר' יצחק בר' יהוד' בכניסתו לא הי' מתעטף

כל הליל' בטלית אבל בשחרית בעמוד השחר היה מתעטף כל היום ובמעריב למוצאי יו"הכ עד צאתו מב"הכ.
וגם רבי' נ"ע הי' מתעטף בציצית בט' באב ביום אע"פ שאחרים לא היו מתעטפין משום אבילות. ור' שמואל כהן ור' לוי אף הן היו מתעטפין כמו כך. וכך ראיתי באושפיר' שמתעטפי' בט' באב. וכך אמר מורינו הזקן כו'. הלא הוא כתב למעלה בסוף ענין ציצית. ואם מותר לרחוץ בשלג בשבת או ביו"הכ לנקות ידיו אם אסור אסור הוא עיין במסכת שבת אין מרסיקין לא את השלג ולא את הברד.
רבי יהוד' ברבי ברוך ורבי יצחק לוי מתענין ממחרת יו"הכ ובניהם ותלמידיהם נוהגין עדיין כן וראיותיהם מההיא דרבא הוה יתיב תרי יומא דתעניתא ואישתכח כוותי' ושאינו מתענין אומר דרבא לא אכיל ביוה"כ עד מוצאי יום שני בליל' ואי אפשר לעשות כן ויפה לעשותו אבל המתענין ואוכלין ערב יוה"כ הלא לדבריהם יו"הכ ואכילתו בכרת והמתענין שומרין עצמן מכל מלאכות שיש בהן כרת.
שופר של יוה"כ שמעתי שתוקעין בארץ ישראל מוצאי יוה"כ קשר"ק לאחר כל התפלות כשיוצאין מב"הכ לפי שכבר הבדילו. ובגולה שלנו לא נהגו אלא תקיעה אחת לזכר בעלמא לבד שבקולוניאה נהגו גם קשר"ק. זה שקורין במנחה ביום הכיפורים בעריות מפני מה. שיה"כ אין מתכפרין בו עונות עד שיחזור בתשוב' ואע"ג דאמר כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה ובין לא עשה תשובה יוה"כ מכפר לית הילכתא כר' אלא כי האי ברייתא שאל מתייה בן חרש את ר' שמעון בן יוחי ברומי שמעתי ארבע' חלוקי כפרה וכו' וכיון דלא מכפר יו"הכ אלא בתשוב' עמו דוקא קרינן בעריות דאם חס ושלום בן ישראל פרץ בעריות או בנדה כיון שקורין לפניו זוכר עבירה שבאת לידו וחוזר בתשוב' כדי שיתכפר לו.
כל האוכל ושותה בתשיעי כו' כיון דעשה תוספת הרי הוא כאלו התענה תשיעי ועשירי נקט אגב גררא. ואית דאמר אם היה בא להתענות תשיעי שמא לא יוכל להתענות עשירי משום הכי כיון שאוכל מבעוד יום בתשיעי ומתענה מעט קודם שתחשך דבעינן תוספת ליום הרי הוא כאלו מתענה באכילה זו תשיעי ועשירי.

פרשת עשר תעשר

פרשת עשר תעשר

בפסח ובעצרת אין קורין אלא מתחילין בכל הבכור אלא א"כ אירע קריאת' בשבת מפני שבע' היום ויהא הפרש' קצרה לפיכך מתחילין בעשר תעשר ובסוכות בין בחול בין

בשבת מפני שיש בה מצות וחוקים נתינת מעשרות וחילוק מתנות לעניים שמפורשין בה ובסוכות עת הבציר והאסיף הוא וכדי להשמיע ולהזכיר חוקי הפרשה כדי שיחלקו העניים ויסמכו האביונים נהגו לאומר' מ"ר.

ויש שחולקין בדבר ואומר שאין צריך להתחיל אלא בכל הבכור אך אין ממש בדבר דקאמר במגילה ביום טוב של חג מפטירין במצות חוקים ובכור תרתי משמע בכור. ועשר תעשר. מצות וחוקים. ומצינו ראייה לדבר שר' אלעזר בר' קליר יסד קורבה על עשר תעשר בסוכות מה שלא יסד בשאר הרגלים וכדברי האומר מתחילין בכל הבכור. שאלנו לרבי מפני מה נקראת ביום שמיני הלא לא נזכר בה יום שמיני כלל. ואמר לן מפני שכת' והיית אך שמח דאמר לרבות שמחת ליל יו"ט. וזאת ההגדה למתפללין ביחיד יעסקו בה.

אמר רבי ישמעאל סח לי ססנניאל שר הפנים ואמר לי ידידי שב בחיקי ואגיד לך מה תהא על ישראל והיו דמעות נופלות לו מעיניו עליו. אמרתי לו הדר זיוי מפני מה אתה בוכה. אמר לו בוא ואודיעך מה גנזו להם לישראל עם קדושים. תפסני בידו והכניסני לחדרי חדרי' ולגנזי גנזים ולאוצרות נטל הפינק' ופתח והראני איגרות כתובות צרות משונות זו מזו. אמרתי לו הדר זיוי הללו למי. אמר לי לישראל. אמרתי לו וישראל יהיו יכולין לעמוד בהן. אמר לי הין. למחר הכניסני והראני צרות קשות מהראשונות והראני אשר לשבי לשבי ואשר לביזה לביזה ואשר לרעב לרעב אמרתי לו וכי ישראל בלבד חטאו. אמר לי בכל יום מתחדשות גזירות קשות וכשישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמיה רבה מברך אומר אין אני מניחם לצאת מחדרי חדרים מי לא יאדיר למלך האדיר. מי לא ישבח למלך המשובח. מי לא יקדש למלך המקודש. יתקדש שמו לעד ולנצח שבכל יום ויום גבורו' ונפלאות מתרגשות לפני הקב"ה מעולות ומשונות זו מזו ושמח לבו בעת תפילת בניו. לקדושה מעומד אחר תפילה ודברי ר' ישמעאל הן. ובשעה שירדתי מלפניו שמעתי קול מדבר בלשון ארמי ובלשון הזה היה מדבר.

מקדש' קדישא לחירבא והיכלא לנור דליק ודירתא דמלכותא לצריות ובתולין עולימון לבזה וחזותי' דמלכא תנכור ארמלתא ומדבחא דכיא לאיסתבא ופתור' דנתקן ירתוני' בעלי דבבי וירושלם לא תוריך וארעא דישראל לזיע.

באותה שעה ששמעתי קול זה נרתעתי ונפלתי לאחוריי עד שבא הדרניאל שנתן בי רוח ונשמה ואמר לי בא ואכניסך לגנזי ישועות ונחמות הכניסני וראיתי כיתות של מלאכי שרת שהן יושבין ואורגין בגדי ישועות ועושין כתרי חיים ואבנים טובות של מרגליות קבועות בהן ומרקחים וכל מיני בשמים ואוצרות ממתקים לצדיקים.

וראיתי כתר אחד משונה מכל הכתרי' וחמה ולבנה ושנים עשר מזלות קבועים בו. אמרתי לו הדר זיזי הראיני כבודו של דוד אמר לי ידידי המתן לי שלש שעות עד שיביא דוד מלך ישר' לכאן ותראה בגדולתו. הושיבני בחיקו. ואמר לי ידידי מה אתה רואה. אמרתי לו שבעה רקיעים והן רצים כאחד. אמר לי כבוש עיניך שלא תזדעזע מהללו שיצאו לקראת דוד מלך ישר' מיד רעשו כל אופנים ושרפים ואוצרות שלג ואוצרות ברד וענני כבוד ומזלות וכוכבים ומלאכי השרת ולוהטי זבול ואומר למנצח מזמור לדוד השמים מספרים כו'.

ושמעתי קול הבא מצפון ואומר ה' ימלוך לעולם ועד. והנה דוד מלך ישר' בא בראש וראיתי כל מלכי דוד אחריו וכל אחד ואחד כתרו בראשו וכתרו של דוד מובהק ומשונה מכל הכתרים וזיוו הולך מסוף העולם ועד סופו. וכיון שעלה דוד לבית המדרש הגדול של רקיע מוכן לו כסא של אש שהוא ארבעים פרסאות על ארבעים פרסאות גובה. וכפליים אורכו וכפליים רוחבו. וכיון שבא דוד וישב לו על הכסא שלו מכוו' כנגד של קונו וכל מלכי דוד יושבין לפניו וכל מלכי בית ישראל אחריו. מיד אמר דוד זמירות ותושבחות שלא שמעתו אוזן מעולם וכיון שפתח ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה. פתוח מיטטרון וכל המזלות ואומר קק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. חיות הקודש משבחות ואומרו' ברוך כבוד ה' ממקומו. והרקיעים אומרים ה' ימלוך לעולם ועד. וכל מלכי בית דוד אומרי' והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

ענין פדיון הבן הבכור

ענין פדיון הבן הבכור

ובר ישראל דאיתילד ליה ברא בוכר' מיחייב למיפרקי' מכהן ואי לא פריק לי' קאי באיסורא ומכמ' יומי בעי למיפרקי' מכי מלו לי' ל' יומי ולא פדאו יפדהו לעולם ואם לאו עומד באיסורו. וכד' פריק יתיה מברך אבי הבן בא"י אמ"ה שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה בא"י אמ"ה אק"בו על פדיון הבכור. וכיצד פריק ליה. מייתי ליה קמי הכהן. ואומר לכהן אבי התינוק הא לך אילו הסלעים או בגד או שום דבר שיישר לכהן ויהא זה בני בכור פדוי ממך ומביא כסף שווה שלשים זוז.

ובלבד שיהא בו שווה ה' סלעים הסלע יש לו ד' דינר והדינר ו' מעות הרי יש לסלע כ"ד מעות. המעה ב' פונדיונו'. הרי יש לסלע מ"ח פונדיונו'. הפונדיון יש לו ב' איסרין. הרי יש לסלע צ"ו איסרין. איסר יש לו ב' מוסימוסין הרי יש לסלע קצ"ב מוסימוסין. שנים קונטריקין הרי יש לסלע שפ"ד קונטריקין. קונטריקין ב' פרוטות הרי יש לסלע תשס"ח

פרוטות. ומשקל הפרוטה כחצי שעורה. או היא פרוטה שאמרו חכמי' שהיא אחת מח' לאיס' האיטלקי ובכל דבר שירצה הכהן וישר בעיניו יכול למחול לו ובנו פדוי מן הכהן ואפי' בשוה פרוטה וכן הלכ' ושיעור דמי סלע כשני חלקי טארי. וכהן שואל אם הנער ואומר שמא הפלת בן או שמא ילדת בן אחר.

אם אומרת לו לאו מניח החפצים לפניו בכלי ואומר זה הבן בכור הוא והק' כתב לפדותו שנאמר ופדוייו מבן חודש תפדה כשהיי' במעי אמך היית ברשות אביך שבשמים וברשות אביך ואמך ועכשיו שאתה ברשותי שאני כהן ואביך ואמך מבקשי' לפדותך שאתה בכור מקודש שכן כתי' קדש לי כל בכור פטר רחם וגו' והרי הזוזים יכנסו תחתיך לפדיונך שאתה בכור והרי החפצים ינתנו במתנה לבעליה' ואם פדיתך כראוי הרי אתה פדוי. ואם לאו הרי אתה פדוי כתורה וכהלכה וכבקי שבישראל. והכהן מברך לתינוק ואומר יהי רצון מלפני השמים כשם שזכית לפדיון כן תזכה לתורה ולחופה ולמצוות.

ברית מילה

ענין מילה

מהו זה שמוהלין התינוק בבית הכנסת על החול ועל המים ומכסי' את הדם ואת בשרו של תינוק אין בכך כלום שאפי' אם לא עש' כך אינו אסור אלא מנהג. ואבי הבן מברך להכניסו לאחר המילה ואע"פ שאמרו חכמים כל המצוות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן ואם כן היה לו לברך להכניסו קודם המילה ועוד אם תאמר והלא מיל' שאינו מברך לאחריה אלא לפניה הם הכי נמי איהו ליבריך להכניסו קודם.

וי"ל שאני מילה דמוהל עוסק במצוה ואי אפשר בלא ברכה. אבל איהו אם שמא מקלקל המילה מוציא שם שמים לבטלה. ואם תאמר שחיטה ותקיעה נמי ניחוש די"ל תתקלקל השחיט' ונמצא מוציא שם שמים לבטלה. הם הכי נמי לתקיעת שופר לא דמיין הנן תרתי להאי דאיהו בידיה ויכול לתקן. אבל אבי הבן מצוותו ביד אחד היא הילכך מברך להכניסו לאחר מילה. וכן מנהג בשתי ישיבות.

שאילה אחתין שאלה מרבינו יצחק בר' יהודה ז"ל מילה כשחלה ביום תענית ציבור כגון י"ז בתמוז וג' בתשרי מהו להתפלל פסוקי דרחמי וסליחות ולומר וידוי ואל ארך אפים ואם מברך וטועמו אותו המברך וכמה שיעור הטעימה.

על יום המילה כך נוהגין במקומינו שמתפללין סליחות ואומר וידוי ואין אומר והוא רחום ולא תחנונים ומנהג אבותינו תורה היא ומצות המיל' קיבלו בשמחה ועדיין עושין אותה בשמחה כדכתיב שש אנכי על אמרתך וגו' לפיכך אין נוהגין לומר והוא רחום

ותחנונים ודאי שמניחין במקצת ואין צריכין להפסיק לגמרי סליחות ווידוי ואל ארך אפים.

ושליח צבור מברך על היין ואינו טועמו והמנהג תורה היא שאינו צריך לטועמו ולא למיתביה לינוק' דאתי למיסרך אלא לישהייה עד לאורת' ולישתיי' אימיה דינוקא כי בעיא למיתב בתענית' דאע"ג דאמר המברך צריך שיטעום כי טעים ליה אחר שפיר דמי. מדמקשינן ביום הכיפורים לימרו זמן על הכוס כבשאר ימים טובים וליתביה לינוקא. ומפרקינ' דילמא אתי למיסרך טעמא דאתי למיסרך. הא ליכא למיסרך שפיר דמי. וביום הכיפורים אין אומר זמן על הכוס כשאר ימים טובים דצריך למישתייה משום קידוש היום וליכא למימר דלשהיה עד לאורתא מוצאי יום הכיפורים דלא איפשר.

וששאלתם כמה שיעור טעימה גבי מקדש הוא דבעינן מלא לוגמיו ואפילו הכי ביומא דתענית' אסור למיטעם. ואע"ג דאמרינן היושבת בתענית טועמת תבשילה ה"מ בלא בליעה. אבל למברך בעינן מלא לוגמיו. ואם יום שמיני שנולד חל בט' באב מתי מוהלין אותו אם לאחר קינות אם לאלתר או יש לו להמתין עד חצות נוהגין בוורמשא מחצות היום מוהלין משום דקודם ו' שעות עדיין חל אבילות ומילה קיבלו בשמח' כמו תורה שנאמר שש אנכי על אמרתך.

וביום הכיפורים אם חל שמיני שלו ביום הכיפורים. יוצאין לאחר קריאת התורה קודם שמתחילין מוסף ומוהלין ואח"כ נכנסין לבית הכנסת ומתפללין תפלת מוסף מוהלין ופורעין והדר מוצצין. המל בן השפחה אינו צריך לומר להכניסו בבריתו ונולד בשבת כשהוא מהול אינו צריך להטיף ממנו דם ברית. נהגו להשליך הערלה בחול כמו שמצינו בפיר' דחלוקתא. בני ארץ ישראל מוהלין במים משום דכתיב וארחצך במים. משליכין את הערלה במים. בני בבל מוהלין בעפר משום דכתיב גם את בדם בריתך שילחתי אסיריך מבור אין מים בו.

ועתה מביאין חול לקיים דברי שניה' שחול נקרא עפר ומים כדאמרי' בחולין פ"ב העופות מן הרקק נבראו פי' מעפר וממים. כלל א"ר עקיבא מלאכה שאיפשר לה לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת. מילה שאי אפשר לעשותה מע"ש דוחה את השבת. אמר רב יהודה אמר רב הלכה כר' עקיבא. ומניין למילה גופה שדוחה את השבת. א"ר יוחנן אמר קרא וביום השמיני ימול בשר ערלתו. ביום ואפי' בשבת. והלכה כרבי יוחנן. עושין כל צרכי מילה מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין עליה אספלני' וכמון. לא שחק כמון מבערב לועס בשיניו ונותן. וביו"ט שוחק כדרכו. לא טרף יין ושמן נותן זה לעצמו וזה לעצמו.

אין עושין לו חלוק לכתחלה. אבל כורך עליה סמרטוט לא התקין מע"ש כורך על אצבעו ומבי' ואפי' מחצר אחר' אמר רבה האי אסייא דלא מאין סכנה היא ומעברינן ליה.
מחמין חמין בשבת לחולה ולקטן בין להשקותו בין להברותו. אין אומר לו נמתין עד שיבריא אלא מחמין לו מיד להברותו. ולמולו בשבת ר' אלעזר בן עזריה אמר מרחיצין את הקטן בין לפני מילה ובין לאחר מילה בין הרחצת כל גופו ובין הרחצת מילה בין בחמין שהוחמו בשבת ובין בחמין שהוחמו מערב שבת והיכא דאישתפיך חמימי' ואיבדור סממניה לבתר דאימהיל עבדינן בשבת משום סכנה והיכא דאית' איזמל ממעלי שבת ואיגניב או איפגים מקמי מילה שרי למימר לגוי לצבותי' או לאיתויי איזמיל אחרינא כההוא ינוקא דאישתפיך חמימיה.
ימול בשר בשר ערלתו. ת"ר ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא הספק דוחה את השבת. ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא אנדרוגינוס דכולהו לא מהלינן להו בשבת והנולד כשהוא מהול לא צריך להטיף ממנו דם ברית רב אדא בר אהב' איתליד ליה ינוקא אהדריה אתליסר מהולאי שוויוה כרות שפכה אמ' תיתי לי דעברי אדרב למימרא דהילכתא אינו צריך להטיף ממנו דם ברית וגוי אסור למימהל דאיתמר מנין למיל' בגוי שהיא פסולה דרא בר פפא אמר משמיה דרב ואתה את בריתי תשמור ור' יוחנן אמר המול קרי בי' המל ימול ומאי בינייהו איכא בינייהו אשה לרב כיון דלית' בברית לא מהלא לר' יוחנן כיון דישראל אפי' ערלין כמוהלין דמו אשה נמי בכלל ישראל היא ומהלא והיכא דליכא גברא יהודאה למימהל ואיכא איתתא דידעא למימהל מהלא איתתא ושפיר דמי וקיימא לן רב ור' יוחנן הילכתא כר' יוחנן.
בן שבעה חדשים מחללין עליו השבת בן שמנה לא ואפי' שהה תשע' ועשרים יום נפל שהה שלשים יום באדם אינו נפל בן שמונה הרי הוא כאבן ואסור לטלטל בשבת אבל אמו שוהא עליו ומניקתו מפני הסכנה ובן שמונה דאמרינן אסור לטלטלו היכא דאינסיב איתתא ומת בעל אי נמי פירש ולא קירב לגבה דלא איכא לספוקי דאיתליד לשבעה אי נמי לתשע' אבל ודאי מיסמך עילוי טבילה למימר דהדא מן כדפסקא ולא חזייא דם איעברא והאי בן שמנה הוא הכי לא תימא דאיכא דמיעברא וחזייא ואיכא למימר דהאי בן תשעה הוא והיכא דפסק' כמה יומי ולא איעברא והדר מיעברא דאיכא למימר דהאי בן שבעה הוא ומחללין עליה שבתא דהא אמר אם חי הוא חי הוא ואי לא כמחתך בבשר הוא.
ולענין אחולי שבתא מספיקא מחללינן דהא קאמר כל ספק נפשות להקל והילכך לא משכחת לה אלא בבתולה דאינסיבה ומת בעלה בההוא יומא או בההוא ירחא ובן שמנ'

ודאי דלא איבעיל אלא חד יומא וקא מניי' מיניה הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו בשבת אבל אמו שוהא עליו ומניקתו מפני הסכנה.

ברי' דרב דימי בר יוסף איתליד ליה ינוקא שכיב בגו תלתין יומין הוה קא מתאביל עליה אמר ליה אבוה צידונייתא קא בעית למיכל אמר ליה קים ליה בגויה שכלו לו חדשיו והיכא דמיקלע חד בשבא ותרי בשבא יומי טבי דריש שתא מעכבינן לי' עד תלתא יומי בשבת' כדתנן קטן נימול לתשעה לעשרה לאחד עשר לשנים עשר לא פחות ולא יותר כיצד כדרכו לשמנה נולד בין השמשות נימול לתשעה בין השמשות של ער"ש נימול לעשרה י"ט שחל להיות באחד בשבת נימול באחד עשר שני ימים טובים של ר"ה נימול לשנים עשר קטן החולה אין מוהלין עד שיבריא.

אמר שמואל קטן המסורבל בבשר רואי' אותו כל זמן שמתקשה ואינו נראה מהול צריך ואם לאו אין צריך למולו וכן הלכה. מעוברת שאינ' יכולה להלך בידוע שהוצי' עובר את ראשו לפרוזדור מערב שבת משנפתח הקבר אלא מוהלין אותו מע"ש. אמר רבה קטן בריא מחמין לו חמין להברותו ולמולו בשבת אמר רבה הכל אצל מילה חולין הן אחד קטן ואחד בריא ואחד קטן חולה מחמין לו חמין להברותו ולמולו בשבת מל ולא פרע כאלו לא מל וכן הוא אומר בעת ההיא אמר ה' אל יהושע כו' עד שנית זו פריעת מילה אמר ליה הקב"ה תני מהלינהו כי היכי דמהלינהו משה במצרים דלא נתנה פריעת מילה לאברהם אבינו אלא למשה במצרי' דאי ס"ד דפריעה ניתנ' ליהושע אם כן ניכתב קרא שוב מול ולשתוק אלא להכי אמר קרא שנית שנית למצרים.

ואלו הן ציצין המעכבין את המילה בשר החופה את העטרה ואינו אוכל בתרומה ומילה שלא בזמנ' לא דחיא שבת ויום טוב ואלו ספק זימניה הוא ספק לאו זימניה הוא היכי דמי דאי איתליד בין השמשות דמעלי שבתא לא מהלינן ליה בשבתא.

ולא מיבעיא מילה דדחייא שבת אלא אפי' פריעה נמי דחייה שבתא ומנלן דפריעת מילה דחייא שבת שנ' בעת ההיא אמר ה' ליהשוע מקיש סוף מילה לתחילת מילה מה מילה דחיה שבת אף סוף מילה דחייה שבת.

והיכא דמטא זימניה דינוקא ואיחלש ואחזותיה אישתא מעכבין ליה עד דמיתפח שפיר ולבתר דשבקה לים אישתא מעכבי' ליה שבעה יומי אחרינא עד דיבריא דת"ר קטן חול' אין מולין אותו עד שיבריא ואמר שמואל חלצתו חמה נותנין שבעה ימים להברותו מעת לעת.

תנו רבנן כל זמן שהוא עוסק במילה חוזר על ציצין המעכבין את המיל' ועל ציצין שאין מעכבין פירש מן המיל' ציצין המעכבין דאי לא שקיל להו דמי כמאן דעבי' חבורה בשבת ובר מילק' הוא וציצין שאין מעכבין אינו נוטל וכד מהלינן מהלינן ביממא.

אבל בלילא לא דכתיב ביום השמיני ביום אין בלילה לא ואפילו מילה שלא בזמנה דתניא ביום השמיני אין לי אלא מי שנימול לשמיני שהוא נימול ביום מנין לרבות לנימול לתשעה לעשרה לאחד עשר לשנים עשר ושאר הנימולין שלא בזמנן שאינן נימולין אלא ביום ואלו ינוקא מקמי דנמהל איתליד ליה ניגעא בעורלתי' דכד מהלין ליה מפסיק ניגעיה מהלין ליה ואע"ג דמפסיק ניגעיה ואי הדר עטיף בישראל עילוו מהילותיה ומיחזיה כמאן דלא מהיל וצריך למימהל ליה זימנא אחריתי ואיתיליד ניגעא על בשרא דעטיף על מהילותיה לא מהלינן משום דלא נעקר איסורא דאורייתא כן הלכ' ובר ישראל דאית ליה שפחה וילדה ברא מיחייב למימהליא בתמניא יומי כישר' שנ' ובן ח' ימים וגו' ות"ר יש יליד בית שנימול לח' ויש יליד בי' שנימול לאחד יש מקנת כסף שנימול לח' ויש מקנת כסף שנימול לאחד כיצד לקח שפחה ועוברה עמו זהו מקנת כסף הנימול לשמונ' לקח שפחה ונתעבר' אצלו זהו מקנת כסף הנימול לאחד רב חמא אמר הטבילה וילדה זהו שנימול לשמונה ילדה ואח"כ הטבילה זהו הנימול לאחד ותנא קמא לא שני ליה בין ילדה ואחר כך הטבילה ובין הטבילה ואחר כך ילדה אע"ג דאין אמו טמאה לידה נימול לשמונה בשלמ' לרב חמא משכחת ליה יליד בית כדקתני מקנת כסף שנימול לשמונה כגון שלקח שפחה וולדה עמה, מקנת כסף שנימול לאחד נמי כגון שלקח זה שפחה וזה וולדה אלא לתנא קמא יליד בית דנימול לאחד היכי משכחת לה אמר ר' ירמיה כגון שלקח שפחה לעובדיה דלא קניא ליה לישראל ולמאן דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי מאי איכא למימר אמר רב משרשיא כגון שלקח שפחה על מנת שלא להטבילה.

וגר אע"ג דאימהל בארמיותיה צריך להטיף ממנו דם ברית ועד דמיתפח לא מטבלינן ליה וכד מטביל צריך למיזל בתרי' תלתא ואמרין ליה כי היכי דאמרי ליה מעיקרא וגזזיין ליה מן מזייה ושקלינן ליה מן טופריה דידיה ודכרעיה וצריכין למיחזייה כד טבל מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה וכן עבד משוחרר ועבדא ואמתא דזבנין יתיה מן גוים מעיקרא אתו תלתא ואמרון להון מצות דמחייב בהו עבד ומהילין להון ואמתא אתייא איתתא ועיילת בתרא לבי טבילה וכד סלקא מברכא וכל חייבי טבילה ברישא טובלין והדר מברכי' דתנן טבל ועל' בעלייתו אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובניד' גר שטבל לשם קריו ושפחה

שטבלה לשום נידותה לא עלתה להון טבילה ולעולם אינו גר עד שימול ויטבול ואין מטבילין את הגר בלילה.

גרים מעידין זה לזה וכשרים לא שנא אחיו מן האב לא שנא אחיו מן האם מאי טעמא גר שנתגייר כקטן דמי אחד גר שנתגייר לשם אשה ואחד אשה שנתגיירה לשם איש והמתגיי' לשום שולחן מלכים ולשם עבדי שלמה. ואחד גירי חלומות ואחד גירי אריות ואחד גירי מרדכי ואסתר כולן גרין הן.

גר דן את חבירו דברי תורה ואם היתה אמו מישראל דן אפי' בר ישראל ולענין חליצה עד שיהא אמו מישר' גר שמל ולא טבל או טבל ולא מל הרי הוא כגוי לכל דבר ועושה יין נסך ואפי' קטן בן יומו עושה יין נסך והילכתא מטבילין את הגר בשבת ואין מטבילין אותו בלילה ואין מטבילין אותו אלא בשלשה תלמידי חכמים מאי טעמא משפט כתי' בהו גר בין בארץ בין בחוצ' לארץ צריך להביא ראיה דאטבלוה בג' הגיורת שנתגייר' בניה עמה לא חולצין ולא מייבמי' ואין חייבין משום אשת אח מאי טעמא גר שנתגייר כקטן דמי.

היתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה לא חולצין ולא מייבמין אבל חייבין משום אשת אח היתה הורתן ולידתן בקדושה. הרי הן כישר' לכל דבר תנו רבנן ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים במה דברים אמורים שלא קיבלה עליה אבל אם קיבלה עליה מטבילה ומותר מיד רבי שמעון בר אלעזר אומר אע"פ שלא קיבלה עליה כופה ומטבילה לשום עבדו' חוזר ומטבילה לשום חירות ומותר בה מיד אמרי הלכה כר' שמעון בן אלעזר דבעי עבד ב' טבילות אחת משום עבדות ואחת כד משתחרר ומתגייר.

תנו רבנן גר שבא להתגייר אומר לו מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דווים דחופים שחופי' ומטורפים אם אמר יודע אני שכן הוא מקבלין אותן ומודיעין אותו מקצת מצות קלות וחמורות ומודיעין אותן עונש לקט שכחה ופיא' ומעשר עני ומודיעין אותן עונשין של עבירות ואומרי' לו הוי יודע שעד שלא באת לידי מיד' זו אכלת חלב ואי אתה עונש כרת חיללת שבת אי אתה עונש סקיל' עכשיו שבאת למיד' זו אכלת חלב אתה עונש כרת חיללת שבת אתה עונש סקילה.

וכשם שמודיעין אותו עונשן של עבירות כך מודיעין אותו שכרן של מצו' ואומר לו אין העולם הבא צפון אלא עבור הצדיקים וישראל בזמן הזה אינן יכולין לקבל רוב הטובה ולא רוב הפורענות ואין מרבין עליו ואין מדקדקין אחריו קיבל מולין אותו מיד נשתיירו בו ציצין המעכבין את המילה חוזרין ומולין אותו פעם שנית נתרפא מטבילין אותו מיד

ושני תלמידי חכמים עומדים עליו ומודיעין לו קצת מצות קלות ומקצת חמורו' טבל ועלה הרי הוא כישראל לכל דבר.

לא ניתנה פריעה לאברהם אבינו אע"ג דפרע מילתו כדאמרי' בבראשית רבה שכמו כן קיים כל התורה כולה. וקשיא לרבי אי לא נצטווה משה לפרוע זהו תימא היאך ילפינן מיהושע והא אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ואם תאמר נצטוו ולא עשו א"כ ערלים היו במדבר כולם והיאך הקריבו עבודות ואכלו קדשי' למאן דאמר נאסר להם בשר תאוה ושלמים ושמא יש לומר בסוף ארבעים נצטוה משה.

אי נמי פריעה לא מעכבא והאי דקאמר אף סוף מילה מעכבת היינו ציצין המעכבין עיקר מילה לגבי ציצין המעכבין את המילה משמע דאברהם לא נצטוה על כך ולקמן אמרינן המל ימול ותירץ רבינו תם דהתם קאמר בציצין המעכבין את המילה. וביהושע מיירי בציצין המעכבין את הפריעה. איבעי' אימא טועין היו פרש"י ממעש' העגל ואינו נראה לר' שהרי לא מלו את בני ישראל מאחר שלא נשבה להם רוח צפונית.

ובשנה ראשונה עשו העגל ובשנייה פסח וכיון שנולדו באותה שנה ערלים היו איך עשו פסח ועוד דאמרי' במדרש בגנותן של ישראל סיפר הכתוב שלא עשו במדבר אלא אותו פסח בלבד שהטעם מפני שמילת זכרים ועבדים מעכבת והיינו גנותן שמחמת נזיפותן לא יכלו למול ולעשות פסח ואם ממעשה העגל היו נזופין ובשנה שנייה איך עשו פסח ועוד שמצינו שנתרצה הכתוב על מעשה העגל בנתינת לוחות אחרונו' ואומר סלחתי כדבריך וציוה לעשות משכן ולהשרות שכינתו ביניהן ונראה לר' דכנזופין היו ממרגלי' דהוו בשנה שניה מיהו על טעם המדרש קשה מדוע נמנעין מפסח בעבור כן מוכיח דערלות שלא בזמנה לא מעכבא לגבי פסח ואפי' לאחר שמונה כל זמן שלא חלצתו חמה אינה מעכבת אביו מפסח והכא נמי כיון שלא נשבה להם רוח צפונית הוו כאנס ואינה מעכב' לא נשבה להם רוח צפונית והא דאמר בעלמא רוח צפונית מנשבת עם כל הרוחות שאלמלא כן אין העולם מתקיים אפי' שעה אחת יש לומר דענני' הגינו עליהם לבל יזיקום שאר רוחות אי נמי שעה אחת לא דוקא. עד כאן מצאתי בספר יראים.

הלכות ביקור חולים

הילכות ביקור חולים

תניא ביקור חולים אין לו שיעור סבר רב יוסף למימר אין לו שיעור למתן שכרו א"ל אביי וכל מצות יש שיעור למתן שכרן התנן הוי זהיר במצוה קלה כבחמור' שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות.

אלא אמר אביי אפי' גדול אצל קטן רבא אמר אפילו מאה פעמים ביום א"ר אחא בר חיננא כל המבקר את החול' נוטל אחד מס' בצערו א"ל אביי א"כ ליעלו שיתין ולוקמיה א"ל כעישוריית' דבי רבי ובני גילו דתניא רבי אומר בת הניזונת מן האחין נוטלת עישור נכסים אמרו לו לדבריך מי שיש לו עשר בנות ובן אין לו לבן במקום בנות כלום. אמר להם ראשונה נוטלה עישור נכסים שניה במה ששיירה שלישית מן המשתייר וכן כולם וחוזרות וחולקות בשוה.

רב חלבו חלש נפק רב כהנא אכריז רב חלבו באיש רב חלבו באיש ליכא דאתי אמר להו לא כך היה מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ר' עקיבא שחל' ולא נכנסו חכמים לבקרו ונכנס ר"ע לבקרו ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו חיה א"ל רבי החייתני. יצא ר"ע ודרש כל מי שאינו מבקר את החולה כאלו שופך דמים.

כי אתא רב דימי אמר כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה וכל שאינו מבקרו גורם לו שימות מאי גרמא אלא אימא כל המבקר את החולה מבקש עליו רחמים שיחיה וכל שאין מבקרו מבקש עליו רחמים שימות שימות ס"ד אלא אימא כל שאינו מבקר אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות.

רבא כי הוה חליש יומא קמא א"ל לשמעי' טרוק גלי ליכא דלידע דלא ליתרע מזל' למחר א"ל פוק אכריז בשוקא דרחים לי ליבעי עלי רחמי דסני לי ליחדי לי דכתיב בנפול אויבך אל תשמח ובהכשלו אל יגל לבך וגו'.

א"ר יהודה כל המבקר את החול' ניצול מדינה של גיהנם שנא' אשרי משכיל אל דל וגו' ואין לך דל אלא חולה שנא' מדלות יבצעני אי נמי מהאי קרא מדוע אתה ככה דל בן המלך ואין רעה אלא גיהנם שנא' כל פעל ה' למענהו וגם רשע ליום רעה ואם ביקרו מה שכרו בעוה"ז ה' ישמרהו ויחייהו וגו' ישמרהו מיצה"ר ויחייהו מיסורין ויאושר בארץ שיהיו הכל מתכבדין בו ואל תתנהו בנפש אויביו שיזדמנו לו ריעים כנעמן שריפאו צרעתו ואל יזדמנו רעים כרחבעם שחלקו מלכותו.

אמר רב שישא בריה דרב אידי לא ליסעוד אינש קציר' לא בתלת שעי קמייתא ולא בתלת שעי בתרייתא דיומא כי היכי דלא ליסח דעתי' מרחמי. תלת קמייתא רויחא דעתיה. בתרייתא תקיף חולשיה. אמר רבי כל המבקש רחמים על חבירו לא יזכיר את שמו שנאמר אל נא רפא נא לה. א"ר אסי מנין שהקב"ה זן את החולה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי וא"ר אסי אמר רב מנין שהשכינה שרויה במטתו של חולה שנאמ' ה' יסעדנו על ערש דוי. תנ"ה הנכנס לבקר את החולה לא ישב ע"ג מטה וע"ג ספסל אלא מתעטף ויושב ע"ג קרקע מפני שהשכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה. אמר רבי אלכסנדרי

א"ר חייא בר אבא אין החולה עומד מחליו אלא א"כ מוחלין לו על כל עונותיו שנאמר הסולח לכל עוניכי הרופא לכל תחלואיכי. רב המנונא אמר חוזר לימי עלומיו שנאמר רוטפש בשרו מנוער ישוב לימי עלומיו. א"ר יוסף לומר שמשכח תלמודו. רב יוסף חלש אייקר תלמודיה אהדרוה אביי קמיה ובכל דוכתא היינו דא"ר יוסף לא שמיע לי הא שמעתא. רבי הוה גמיר תליסר הילכתא אגמרא לר' חייא שבע מנייהו. חלש רבי אהדר ר' חייא קמיה הנך דאגמרי' הוה ההוא כובס דהוה שמע ליה לרבי כד הוה גריס להו אזל ר' חייא גמרינהו קמיה ואתא אהדרינהו קמיה דרבי וכד הוה חזי לי' ר' להההוא כובס אמר ליה אתה עשית אותי ואת אויה ואויה עשה אותי'.

א"ר אלכסנדרי א"ר חייא בר אבא גדול הנס שנעשה לחולה יותר מן הנס שנעשה לחנניא מישאל ועזריה דאלו התם אש של הדיוט והכל יכולין לכבותה ואלו של חולה אש של שמים מי יוכל לכבותה.

אמר רבי אלכסנדרי א"ר חייא בר אבין כיון שהגיע קצו של אדם הכל מושלים בו שנאמר והיה כל מוצאי יהרגני רב אמר מהאי קרא למשפטיך עמדו היום רבא בר רב שילא אמרי ליה שכיב האי גברא מגובהא יומא חד הוה קא רכיב גורדונא זוטרא זוטא (פי' עייר בן אתונות) ואזיל מטא תיתורא נשר איסתייט שרייה שכיב קרי' אנפשי' למשפט עמדו.

אמר שמואל אין מבקרין אלא למי שחלצתו חמה. לאפוקי מאי לאפוקי הא דתניא רבי יוסי בר פטרם אומר משום ר' אלעזר אין מבקרין לא חולי מעים ולא חולי העין ולא מיחוש ראש בשלמא חולי מעים משום כיסופא אלא חולי העין ומיחוש ראש מ"ט משום דרב יהודה דאמר רב יהודה נדיבורא קשי לעינא ומעלי לאישתא. אמר רבא האי אישתא אי לאו דפרווקא דמלאך המות היא מעליא כחיזרא דדיקלא חד לתלתין יומין כתירייקי לגופא. רב נחמן בר יצחק אמר לא היא ולא תירייקה. אמר רב בר יונתן אמר יחיאל ערסן יפה לחולה לרפאותו. מאי ערסן א"ר יוחנן חושלא דשערי עתיקתא אמר אביי ובעיין בישולא כבישר' דתורא. א"ר יוחנן בורדם אין מבקרין אותו ואין מזכירין שמו מאי טעמ' מפני שהוא כמעין הנובע. וא"ר אלעזר למה נקרא שמו בורדם מפני שהוא כמעין הנובע. רב יהודה חלש עלו לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן חזיוה דאיזלי לי' עלמא אמרו לי' בריך רחמנא דיהבך לן ולא דמך בעפרא. אמר ליה פטרתון מן אודויי והא לא אודי לא צריכא דענה אמן בתרייהו והילכתא דענה אמן בתרייהו. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אם ראה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנאמר נחפשה דרכינו ונחקורה פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה תלה ולא מצא הן יסורין של אהבה.

ואמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונ' כל שהקב"ה חפץ בו מדכאהו ביסורין שנאמר וה' חפץ דכאו החלי. יכול אפילו לא קיבלן מאהבה ת"ל אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת אם קיבלן מה שכרו יראה זרע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו שנא' וחפץ ה' בידו יצליח. רבי ירמיה חלש על לגביה ההוא אסיא לאסוייה חזא קרא שבקיה ונפק אמר מלאך מותא אית ליה לדין בביתיה ואנא איעול לאסאה יתיה לא קשיא הא ברכיכי הא באשוני' רבא בר עולא אמר הא בקרא גופיה הא בגויה דקרא. דא"ר יהודא לוליבא דקרא כי סליקא לליבא דכיתנא בכותחא ודבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ. א"ל ר' חייא בריה וכן א"ל רב הונא לרבא בריה לא תיפלוט מידעם קמיה רבא לבר מן קרא ודייסא שהן דומין לפתילה של אבר ואפי' קמיה שבור מלכא פלוט.

תענית

ענין תענית

ויום תענית של י"ז בתמוז אין מדלגין ויחל משה כשאר כל התעניות אלא קורין כל מעשה העגל לפי שבו ביום נשתברו הלוחות דתנן חמשה דברים אירעו לאבותינו בי"ז בתמוז וחמשה בט' באב.

בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפיסטימוס את התורה והעמיד צלם בהיכל.

בט' באב נגזרה על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר.

וקבלה בידינו מאבותינו שאסור לטעום.

מצאתי שטעימה זו לא לבלוע היא אלא לטעימת התבשיל בחיך ואחר כך רוקקו וצריך להזהר שלא יבלוע כלל ואין להתיר מטעמת אלא לאדם שידע להזהר בכך יש אומר ביחיד שקיבל עליו תענית. אבל בתענית ציבור לא התירו. אבל יש שמתירין אפי' בתענית ציבור.

ענין ט' באב

ענין ט' באב

תנו רבנן ערב תשעה באב לא יאכל אדם ב' תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין. אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא בסעודה המפסקת בה אבל בסעודה שאין מפסיק בה מותר. ואמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא מו' שעות ולמעלה אבל מו'

שעות ולמטה מותר. שאילה זו אצל רבינו שר שלום גאון יעקב אדרת ישראל ויהודה. אימתי קובעין סעודת ערב ט' באב המפסיק בה. דאיכא ביננא אינשי דאמר' דמיבעי לן למיקבעה בתר צלותא דמנחה כי האי גוונא דערב יו"הכ. ואיכא אינשי דאמר' דמיבעי לן למיקבעה קודם צלותא דמנחה. יליף מרנא לעבדוהי.

ששאלתם אצלינו כך הדין שסעודה זו אינה דומה לסעודת ערב צום הכיפורים שסעודת ערב צום כיפור שאמרו רבותינו מתודה אדם קודם אכילה ושתי' שמא תטרף דעתו בסעוד' משום דשכיחי שכרות ואפי' עני שבישראל המתפרנס מיסב על שלחנו מלא ואוכל כמה תבשילין ושותה יין משום דהיא סעודת שמחה לפיכך מתפלל קודם אכילה דכד רווי איניש נפשיה אסור לצלוי דאמר שכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה. אבל סעודת ערב ט' באב לא יאכל אדם ב' תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין משום דהיא סעוד' אבילות ואפי' עשיר שבעשירי' אסור אלמא לא שכיח שכרות לפיכך לא חיישינן למיקבע' בתר צלותא דלא חיישינן משום טירוף הדעת דכל ישראל אנינא ליביה דכל חד וחד נקט פת חריבה בידיה ושותה קיתון של מים ואזלי לבי כנישת' וקא מצליין והא דאמרו רבנן דחייב להפסיק מאכלו מבעוד יום בערב י"כ לא גזרו רבנן למיקבעה בתר צלותא אלא טרם יבא שמש וכן הלכתא משנכנס אב ממעטין בשמחה באירוסין ובנשואין.

שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אסורין לספר ולכבס. אמר ר"נ לא שנו אלא לכבס וללבוש אבל לכבס ולהניח מותר. ורב ששת אמר אפי' לכבס ולהניח אסור מתיב רב המנונא ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת. אמר רב אסי א"ר יוחנן מי שאין לו אלא חלוק אי מותר לכבס וללבוש. א"ר בנימין בר יפת אפי' לכבס ולהניח לאחר ט' באב אסור מיתיבי שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אסור לכבס כל השבת. הא כיצד חל להיות בא' בשבת מותר לכבס כל השבת בשני ובג' ובד' ובה' לפניו אסור ולאחריו מותר. חל להיות בו בשבת יכבס בחמישי מפני כבוד השבת. אם לא כיבס בחמישי מכבס בערב שבת. מן המנחה ולמעלה אסור לכבס מר"ח אב עד תענית דקיימא לן הלכתא כר' מאיר. תניא ר' שמואל אומר ט' באב שחל להיות בשבת וכן ערב ט' באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעל' על שולחנו אפי' כסעודת שלמה בשעתו. תניא אידך ערב ט' באב לא יאכל אדם שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין אבל אוכל הוא בשר מלוח ושותה יין מגיתו. בשר מלוח עד כמה אמר רב כהנא אמר שמואל כל זמן שהוא כשלמים. ויין מגיתו עד כמה כל זמן שהוא תוסס. ת"ר יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסתו ג' ימים. ת"ר כל מצות שנוהגות באבל נוהגות בט' באב ואסור באכילה

ובשתיה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ואסור לקרות בתורה בנביאים בכתובים במשנה בהלכות בתלמוד משום פיקודי ה' ישרים משמחי לב. אבל קורא באיוב ובקינות ובירמיה. תינוקות של בית רבן בטילין.

ת"ר מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושין מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. רבן גמליאל אומר כל העושה מלאכה בט' באב כאלו עושה מלאכה ביום הכיפורי' וכל האוכל ושותה בט' באב כאלו אוכל ושותה ביום הכיפורים ואפי' עוברות ומניקות אינן שותות מים עד הערב. ואם רוצה אדם לילך לקבל פני אביו ופני רבו. או לילך לדבר מצוה מותר לעבור אמת המים עד צוארו ובלבד שלא יוצא מתחת חלוקו שלא יראה ערום כאדם שרוחץ ואפי' להושיט אצבעו קטנה במים אסור. אבל שורה סדין במים מערב לרחוץ ידיו ואין צריך לסוחטה מערב יוה"כ וזה הפרש בין ט' באב ליו"הכ ומט' שעות ולמעלה קורין בנחמות ושוחטין וכל המתאבל באבלה של ירושלים זוכה ורואה בנחמת' שנא' שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה בט' באב ערבית ושחרית ומנחה מתפללין י"ח בענינו של יום ואומרי' ענינו בין גואל לרופא ככל תענית ובבונה ירושלים אומרי' נחם ה' אלהינו כו' וט' באב שחל להיות במוצאי שבת אין אומר ויהי נועם אלא קדיש ויושבין לארץ ואומר איכה ושאר קינות. ולאחר קינות אומר ובא לציון ואין אומר ואני זאת בריתי אלא ואתה קדוש וכל קדוש'.

ולמה אין אומרים ואני זאת בריתי בט' באב משום שאמרו קינות ואי אפשר לומר ואני זאת בריתי דאיכא בסיפא לא ימושו מפיך לפיכך מדלגין אותו ואומ' קדוש' פסוק' וכן הלכתא וכן מנהג בב' ישיבות וכן בשחרית ט' באב בקידושא דסידרא אין אומר ואני זאת בריתי. ודקאמ' בט' באב אסור להושיט אפי' אצבע קטנה במים אבל אם היו ידיו מלוכלכות רוחץ כדרכו ואינו חושש ואסור בנעילת הסנדל ואם בדעתו לצאת לדרך מותר לנעול בא מן הדרך אל יכנס נעול לעיר אלא חולץ ונכנס. ואסור באכילה ובשתיה והחולה אוכל בשר ושותה יין. ובט' באב אין מנהג להניח תפילין משום שנאמר בהן פאר וכן הלכתא. ובמנחה קורין ויחל משה בדילוג כשאר תעניות ואומ' ענינו ואינו נופל על פניו. וששאלתם בט' באב שחל במ"ש מבדיל במוצאי ט' באב שהוא ערב יום שני בשבת שהרי לא טעם כלום וכך מבדיל במוצאי ט' באב כשם שמבדיל במוצאי י"ט וכן ראינו מרבותינו שעושין כן מנוסחא אחרינא אומר במגנצא קדיש בט' באב לאחר שקרא שלישי המפטיר בתורה ביוצר.

ובחזירתו מניח ספר תורה לארון ומתחיל בקינות ואחר כן ובא לציון ואתה קדוש.

ובליל ט' באב כשחל במ"ש לא הבדילו כלום כי אם הבדלה בחונן הדעת אבל במוצאי ט' באב הבדילו על הכוס בלבד בלא שמים ובלא מאורות אבל ר"ש הוי נוהג בט' באב שחל להיות במ"ש הי' מברך בורא מאורי האש בלילה אע"פ שאין מבדילין למוצאי י"ט ראשון.

למ"ש אין מבדילין שכבר אכלו ושתו מבעוד יום ומיד כשהחשיך חלה התענית ואין יכול להבדיל לפי שאינו יכול לטעום ואין מבדילין אלא על הכוס. ואם תאמר למה הוא מותר במלאכה כגון הבערה ובישול דמותרת בט' באב כגון שהבדיל בתפלה אבל בשמים אינו צריך לברך.

ושאלתי מר' משה בר' יקותיאל ואימתי יברך על המאור ועל הבשמים בליל ט' באב כשאין מבדילין על הכוס. והשיב אפשר לברך על שתיהם במ"ש אע"פ שחכמי' אמרו צריך לסדרן על הכוס בשעת הדחק שאני. ט' באב שחל להיות במ"ש או בשבת רבי הגדול ר' יצחק ברבי יהודה זצ"ל בין מנחה למעריב בסעודה המפסק' בוצע על ב' ככרות ומיסב על השלחן כשאר שבתו' והולך נעול לבהכ"נ מפני כבוד השבת.

וכשאומר ברכו חולץ ויושב לארץ. ומר"ח ועד תענית לא הי' אוכל בשר. אבל ה"ר משה ברבי יקותיאל נוהג באושפירא ומקובל מאביו כי בסעודה המפסקת אין מברך על שתי ככרות ואין אומר נחמינו ולא רצה והחליצנו כי אם מיסב על השולחן.

ואמר לי רבינו סעדי' ג' שבועות שמי"ז בתמוז עד ט' באב הן רמוזים בדניאל שהתענה ג' שבועות וצריך להתענות מבשר. ואומר במגנצא ענינו ח' באב שחרית. כך שמענו שבבבל אומר בט' באב בישיב' וכך נמצא בתלמוד ירושלמי.

אמר מר הני נשי דידן דלא שתו חמרא מי"ז בתמוז עד ט' באב. וכך נוהגים הגאונים שבלותיר שלא לאכול בשר ולא לשתות יין משנכנס אב עד ט' באב וערב ט' באב פת במלח ומים. ויש שמקדימין מי"ז בתמוז לנהוג כן.

והגאון רבינו יצחק שמעתי עליו שהוא אוכל ערב ט' באב ביצה אחת דרך אבילות. כשחל ט' באב להיות בשבת במ"ש מסיימין קדיש כולו ומתחילין בקינות ואין אומר ויהי נועם אבל מתחילין בואתה קדוש וכו'. ולעולם בט' באב לא נופלין בתחנוני' לא ביוצר ולא במעריב מפני שקרוי מועד שנא' קרא עלי מועד. אבל אומר ענינו ולאחר שקורין בספר תורה אומר קדיש כמו בשני ובחמישי. ומפטירין אסוף אסיפם ומכניסין ספר תורה לארון וקורין על מגדל עץ כמו שאר ימים. ומתחילין בקינות ואחר כך תהלה ואין אומר למנצח אלא ובא לציון ואתה קדוש וכו'. ואין אומר ואני זאת בריתי לא ביום ולא בלילה.

ולא אמרו צדקתך במנחה בשבת כשחל ט' באב להיות בא' בשבת והתפללו ענינו ביוצר ומנחה ואמרו נחם בבונה ירושלים במנחה בלבד.
ובשאר ימות השנה שאינו מ"ש בליל ט' באב בין בערבית בין בשחרית אומר ובא לציון ואתה קדוש ואין אומר ואני זאת בריתי לא ביום ולא בלילה.
ושבת של חזון ישעיהו לא החליפו כסות אלא כתונת בלבד לבשו. אבל ר' יוסף ויתר העם החליפו חלוקם. ושמעתי שהי' רבי' משולם נוהג כל ימיו שלא לאכול בשר במוצאי ט' באב. ועוד יש בני אדם שמתענין שני ימים תשיעי ועשירי יום וליל בלי פיסוק. ויש שמתענין עד בוקר ובלילה אין אוכלין כי מצאו ראיה בירושלמי. ושמעתי על ר' יצחק ברבי משה שלא היה רוחץ מי"ז בתמוז עד ט' באב.
וזו מנהג ראיתי באושפירא בשבת שחל להיות בט' באב או בערב ט' באב בסעודה המפסקת אינם אוכלין בשר כל עיקר כי אם ביצים ופירות ויושבין על השולחן מפני כבוד שבת אבל בשאר ימות החול אפי' ביצים אינם אוכלין הפרושים כי אם לחם צר ומים לחץ ויושב כאבל בין תנור לכירים.
ונוהגים לומר צדקתך במנחה והיה פליאה בעיני שעשו כך ואין להרהר אחריהם כי כולו מחמדים. וכשבאים לבה"כ הרוצה להחמיר נכנס יחף לבה"כ וקצת הרבנים המשמרים מפני כבוד שבת נכנסים במנעליהם ושליח צבור יורד יחף לעולם לומר ברכו משום טירוף תפלה.
ושאר כל העם חולצין לאחר ברכו שאין מקבלין אבילות משום כבוד שבת כשמתפללין מקדישין בשילום קדיש לאחר תפלתם ואינם אומ' ויהי נועם אבל מתחילין איכה ישבה בדד לאלתר כאבלים ולאחר השלמת איכה אומר ואתה קדוש במוצאי שבת לפי שבמוצאי שבת אפי' לא חל תשעה באב להיות בתוכה אין אומרים ובא לציון אלא ואתה קדוש וגם עתה כמו כך. אבל אם חל בשאר ימות החול אומר בלילה ובא לציון כמו שאומר במגנצא.
אבל רבינו ר' אליקים חולק ואומר שצריך לומר ובא לציון בליל ט' באב בין בחול בין במוצאי שבת משום דלאחר קינות צריך לבקש להביא משיח בימינו במהרה להוציאנו מאבילות ולאחר סדר קדוש' אינם משלימין קדיש תתקבל צלותהון אבל קודם קינות משלימין.
וכן בשחרית כמו כן לאחר קינות אינם משלימין קדיש וטעמו של דבר גם כי אזעק ואשוע סתם תפלתי שסתם באותו היום תפלתינו מרוב אבילות שנאמר אל תאוצו לנחמני. ואינם נופלין לתחנה.

ואין אומר אל ארך אפים אפי' בחמישי בשבת ומקדישין בבוקר לאחר קריאת ספר תורה לפי שאין לך כל דבור שבתורה שאין בו שם המפורש מה שאין יודעים לפיכך צריך להקדיש לאותו השם.
ולפי שאין יכול להקדיש עכשיו לאלתר כבשאר מוצאי שבת שלאלתר לאחר חזרת ספר תורה מקדישין בלי שום פיסוק בנתיים לא תהלה ולא שום דבר כשעומדים להתפלל אבל עכשיו שאין אומרין קדיש אלא לאחר הקינות וסדר קדושה להכי אומר קדושה לאחר פסוקין לאלתר. ולאחר סיום קינות בשחרית אומר ובא לציון ולא למנצח משום דקרוי מועד.
ואני זאת בריתי כמו כן אין אומר לפי שאינו אומר באותו היום תחנונים כי אם קינות ומסתבר לא ימושו מפיך קינות לכך אין אומר. ולערב אין נופלין ומתפללין עננו ונחם ה' אלהינו.
ומבדילין על הכוס המבדיל ולא יותר בב"הכ ויחיד צריך לומר בט' באב עננו בשומע תפלה וציבור בין גואל לרופא דלא גרע ט' באב משאר תעניות.
והמפטיר בתשעה באב צריך לברך לפניה ולאחריה מאי טעמא כיון דתקינו רבנן לאפטורי כדאמר אביי האידנא נהוג למימר כי תוליד בנים ומפטירין אסוף אסיפם.לא מצאנו הפטרות בלא ברכה לפיכך צריך לברך לפניה ולאחריה וכן כל תענית.
וששאלתם מקום שמתענין בצום הרביעי ובצום החמישי ובצום השביעי ובצום העשירי במה קורין במנחה. כך מנהג בישיב' ולפני נשיא כשיושבין לפניו ראשי ישיבות וחכמי שתי ישיבות בתענית שלאחר שבת של רגל וכן בכל תעני' בין קבועין ובין שגוזרין בית דין וכן בתענית פורים בין שחל להיות בשני ובחמישי ובין שחל להיות בשאר ימים בין בשחרית בין במנחה קורין ויחל משה חוץ מט' באב של שחרית קורין בכי תוליד ובמנחה ויחל משה.
ושאלתי אני יקר אם צריך להזכיר עננו בתפלת ערבית בליל ראשון כשקיבלו התענית. והשיבוני אינו צריך לפי שאינו קרוי תענית אלא לן בתענית ועדיין לא לן. ושליח ציבור בליל ט' באב אינו מגביה קולו אפי' במ"ש כשחל ט' באב להיות בא' בשבת או בשבת. ולמחר אינן מגביהין קול לומר פסוקים כי אם בלחש כאבלים. אבל יש מן הרבנים שחולקין בדבר שמצריכין לומר לאחר תפלה בשחרית למנצח ואמר תתקבל צלותהון. וטעם שלהם שעיקר אבילות אינו נוהג אלא בלילה שנא' קומי רוני בלילה ולא יותר. ולמחר קצת היום ככולו.

רבי משולם אין מזמן בשבת בליל תשעה באב אלא בדד ישב ומברך לעצמו וכן נוהג רבינו יצחק. אלו שאילות שאלתי אני יקר בן רבינו קלונימוס מרומי נ"ע מהיכן חייב אדם לימנע מלרחוץ קודם תשעה באב אם קודם ראש חודש או בראש חודש עצמו שנאמר חגה חדשה ושבתה אבל קודם ראש חודש צריך לרחוץ בו ביום ועוד אם יזדמן אבל בר מינן שישלימו לו שלשים יום אפי' יום אחד או שני ימים או לאחר ראש חודש לאלתר באותה שבת שחל ת"ב להיות בתוכה אם מותר לרחוץ בזמנו או אם יש לו להמתין עד לאחר ת"ב והשיב אם יזדמן לו סוף דבר לאחר ראש חודש לאלתר אסור לרחוץ עד שיעבור ת"ב שאין לך אבילות גדול מזה שנחרב בית אלקינו.

ודמיא לן כדאמרו רבנן במסכת תעניות לגבי אבל תכפוהו אבליו זה אחר זה אם הכביד שערו מיקל בתער ומכבס כסותו במים אלמא בחמין אסור הכי נמי כדתכפוהו אבליו דמי ואסור ברחיצה עד ת"ב.

ועוד שאלתי אם יזדמן לאשה נידה לרחוץ מטומאתה קודם ת"ב אם מותרת ברחיצה ואם לאו והשיב לגבי נידה שיזדמן לה לרחוץ קודם ת"ב מטומאתה מותרת לרחוץ על ידי פושרין וליטהר במי מקוה אם יזדמן לה גמי מותרת לרחוץ שהיא מתעסקת לטהר עצמה לבעלה משום פריה ורביה הקילו לה כי ההיא דאמרו חכמים גדול פריה ורביה לפני הקב"ה מבנינו של בית המקדש שנאמר חודש יהיו בלבנון שנים חדשים בביתו ועוד שאינו אסור בתשמיש אלא בת"ב בלבד אבל קודם ת"ב מותר.

ועוד שאלתי איך מנהג ברבותינו שברומי לנהוג בשבת שחל ת"ב בתוכה או באחד בשבת אם אוכלין בשבת בשר בסעודה המפסקת ושותין יין ואם צריך לשנות משולחנו ולישב כשאר ימות השנה או לאו והשיב והורה אם חל בשבת או בא' בשבת מתירין הגאונים לאכול בשר בסעודה המפסקת וגם לשתות יין משום עונג שבת ואין צריך לשנות שולחנו בשבת ובלבד שיש לו לישב בדאגה ובדאבת נפש שלא לנהוג בשמח' כדאמרינן במסכת תענית ת"ב שחל להיות בשבת אוכל על שלחנו אפי' כסעודת שלמה ומיירי בסעודה המפסקת שאם תאמר בסעודת שבת מיירי שאוכלין קודם שש שעות מה צריך לומר כן ויהא אפי' חל להיות ערב ת"ב בחול בסעודה המפסקת בה לא יאכל בשר ולא ישתה יין אלא מו' שעות ולמטה ומו' שעות ולמעלה שרי למיכל בישרא וכל שכן בשבת אלא לא שנא.

אבל אני יקר מצאתי בהלכות גדולות בפירוש שחייב להפסיק לסעודת תשעה באב משש שעות ולמעלה בשבת שלא יאכל בשר ולא ישתה יין מכל מקום קודם שש שעות מותר אבל בשר מלוח ויין מגיתו כל היום מותר והחמיר יחמיר מה שירצה.

ועוד שאלתי אם צריך לומר ובא לציון בת"ב למנחה קודם קריאת התורה כשאר שבתות בתפלת מנחה אם אומר ואני זאת בריתי והשיב בליל ת"ב לאחר קינות צריך לומר ובא לציון ואתה קדוש וגם בשחרית כמו כן צריך לו' ובא לציון ואתה קדוש אבל לא ואני זאת בריתי משום שנא' לא ימושו מפיך ואותו יום אסור לקרות בתורה והלכך לא צריך לומר אבל אמרו כן מנהג ברומי שמנחה של ערב ת"ב קודם קריאת ספר תורה צריך לומר ובא לציון וגם אני זאת בריתי כשאר שבתות במנחה לפי שיש לומר בתפלה נחם ה' אלקינו את אבילי ציון להכי אמרינן ואני זאת בריתי ועוד לפי שלא אמרו ואני זאת לא בערבית ולא בשחרית לכך נוהגים ברומא לומר במנחה כמו בשבתות שלא אמרוהו לא בשחרית ולא במוסף.

ועוד אומר כן נוהגים ברומא ששליח ציבור המתפלל במוצאי שבת בתפלת ערבית כשחל ת"ב בשבת או באחד בשבת צריך לחלוץ את בתי שוקין מעל רגליו ולהניח מנעלי' מעל הרגל ברגל אחת את חברותי לאלתר.

לבר מינן שאם יארע אבל בת"כ כן ראיתי נוהגין באושפירא שאין נכנס בלילה בבה"כ עד למחר ולמחר נכנס ויושב עם הקהל עד שמשלימין הקינות ובט"ו אין נופלין בתחנונים וכן נוהגין לפי שבטלה מגילת תענית וכן הורה ה"ר שלמה ב"ר שמעון ב"ר אליקים שאומרים ובא לציון לאחר קינות בין במ"ש וכן בשאר ימות השנה בערב ת"ב וגם למחר אין אומרים ואני זאת בריתי אפי' בשחרית ועננו צריך לומר שחרית וערבית ואין אוכלין בשר ערב ת"ב כשחל להיות בשבת בסעודה המפסקת.

שמעתי שאומרים במגנצא עננו בת"ב בשחרית וערבית כך שמענו שבבבל אומר סליחות בת"ב בישיבה וכן נמצא בתלמוד ירושלמי אמר מר הני נשי דידן דלא שתי חמרא מי"ז בתמוז ועד ת"ב ורוב הגאונים שבלותיר נוהגין שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין.

משנכנס אב ממעטין בשמחה וערב ת"ב פת במלח ומים ויש מי שמקדימין מי"ז בתמוז לנהוג כך. והגאון רבי יצחק שמעתי עליו שהוא אוכל ביצה אחת ערב ת"ב דרך אבילות.

שמעתי על החבר ר' שמואל שעמד מאבילתו בעי"ט מבעוד יום והלך בבה"כ ולא התפללו מנחה אצלו בבית האבל כמו שעשה כל השבת כולה וטעם הדבר מפי אביתר הגאון מפני שי"ט מפסיק ומבטל גזירת שבעה וגזירת שלשים. וכשם שמבטל גזירת שלשים ויכול לרחוץ ולהסתפר עי"ט כך מבטל גזירת שבעה ועמד מאבילתו מבעוד יום.

ונהגו בשבת שמתפללין מנחה ומעריב ובבוקר הולך האבל לבה"כ ת"ב שחל להיות במ"ש מברך בורא מאורי האש.

אע"פ שאין מבדילין עד לאחר התענית למוצאי יום ראשון ובמוצאי שבת אין מבדילין שהרי כבר אכלו ושתו מבעוד יום ומיד כשהחשיך חל התענית ואינו יכול להבדיל לפי שאינו יכול לטעום ואין מבדילין אלא על הכוס ואם תאמר למה הוא מותר הבערה ובישול דמותרת בת"ב כגון שהבדילו בתפלה בניו ובני ביתו בפרשת אלה הדברים כתיב איכה אשא לבדי על כן מפטירין בישעיה שכתב בו איכה היתה לזונה.

סימני ההפטרות

סימני ההפטרות

אלו הן סימני ההפטרות מי"ז בתמוז עד סוף החומש.

דש"ח. נו"ע. אר"ק. שד"ש. דברי ירמיהו. שמעו דבר ה' בית יעקב. חזון ישעיהו. נחמו נחמו עמי. ותאמר ציון. עניה סוערה. אנכי אנכי הוא מנחמכם. רני עקרה. קומי אורי. שובה ישראל. דרשו ה' בהמצאו. שוש אשיש. ובשבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים מפטירין דרשו ה' בהמצאו ואם יש שבת בין יום הכיפורים לסוכות מפטירין להאזינו שוש אשיש. ויש שמפטירין וידבר דוד עד מגדול ישועת מלכו שירה לשירה. וכשמפטירין שובה ישראל כו' עד ופושעי' יכשלו בם מתחיל ספר יואל ומפטירין עד לא יבושו עמי לעולם.

לכך אנו עושין מן הפטרות הללו סימן לפי שאנו אין משנין אותן מסדרן וכמו שאנו אומרים אותן בשנה זו כך אומרים בכל שנה ושנה שלשה הפטרות הראשונות שהן אומרים דברי תוכחה אומרים אותן מי"ז בתמוז עד תשעה באב שיש ביניהם שלשה שבתות לעולם. והאחרונות שכולן נחמה אומרים אותן מתשעה באב עד יום הכפורים כן דרך מנחמין לנחם מעט מעט.

האומר לנחרב נחמה יותר מדאי כגון לחזר על הפתחים למחר אתה מלך אינו מאמין שנאמר ולא שמעו אל משה מקוצר רוח וגו' לפיכך תחילה נחמו נחמו ותאמר ציון כלומר אע"פ שנחרבת אל תאמרי נעזבתי ואח"כ עני' סוער' לפיכך הקדימוה לאנכי אנכי הוא מנחמכ' מאחר שניחמ' הקב"ה בחסדיו שוב אינו קורא לה לא נוחמה ועד עכשיו נחמה נביאים מכאן ואילך הוא מנחמה ואחר שקיבלה תנחומין פסק לה כמה טובות וגדולה רני עקרה קומי אורי שוש אשיש ותגל נפשי בישעיה. ויקהל ואלה פקודי אשה כי תזריע וזאת תהיה אחרי מות וקדושים תהיו בהר סיני ואם בחקותי ראשי המטות ואלה מסעי. אלו עשר פרשיות לעולם כופלים בשנים פשוטות בחסירין וכסדרן ושלימין לבד כשיבא ראש השנה בחמישי ומרחשון וכסליו שלימין ששתים הראשונות ויקהל ואלה פקודי

אין כופלין אבל השאר כופלין. ובשנים מעוברות אין כופלין אלו הפרשיות זולתי שתי אחרונות אלה ראשי המטות ואלה מסעי לבדם וכשיבא ראש השנה ביום חמישי אפי' אלו שתי פרשיות אין כופלין כי אם השנים כסדרן או חסירין וכשיבא הפסח בחמישי כופלים זאת חוקת התורה עם וירא בלק.

וכשיבא אתו ראש השנה שעומדין שם בשני או בשלישי חולקין אתם נצבים לשני שבתות וסימן על גב"י חרשו חורשי' היו"ד יתירה וסימניך אחר פת ב"ג המלך פת לשון פתות אות' פתים וכשיב' בשבת או בחמישי אין חולקין אותה וסימן והיה זה שלום והכל תלוי באלו הסימני'. פקוד. ופסח. מנו ועצרו. צומו וצלו. קומו ותקעו.

סדר פרשיות

סדר פרשיות

זהו סדר פרשיות כמו שפירש רבינו שלמה זצ"ל

הקורא קללות שבתורת כהנים אינו מפסיק בהם אלא אחד קורא כולן מה טעם לפי שאין מברכין על הפורענות אבל כשהוא מתחיל מתחיל בפסוק שלפניהם. וכשהוא מסיים מסיים בפסוק של אחריהם. ואמר אביי לא שנו אלא קללות שבתורת כהנים אבל במשנה תורה פוסק מה טעם הללו בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה אמרן.

והללו בלשון יחיד אמורות ומשה מפי עצמן אמרן ועכשיו נהגו העם שלא להפסיק גם בשמנה תורה כל פרשיו' של תורה נ"א זולתי האזינו וזאת הברכה ושבתות שנה פשוטה מ"ה משבת בראשי' ועד ראש השנה ויש פעמי' שהם מ"ז שבתות בשנה פשוטה זולתי תשרי שלא יתחשב כהן אלא אחד בסופן שנקרא בו שבת בראשית ושנת עיבור שבתות מ"ט לא פחות זולתי תשרי לא נחשוב ממנו אלא אחד כמו שאמרנו וזולתי שבתות של מועדות ולפיכך נצטרך לכפול כדי שיגעו לנו סימנין פקד ופסח מנו ועצרו. צומו וצלו קומו ותקעו. כדי שתכלה שנה וקללותיה.

כל פרשיות שבתורה נ"ג עם האזינו וזאת הברכה ואין אנו קורין מהן בשבתות פשוטות זולתי נ"א. כי האזינו וזאת הברכה אחר ראש השנה ניקרין וסימן פרשיות שנקראין מאחר סוכות ועד ראש השנה כ"ה טו"ז משבת שלפני מרחשון ועד הפסח עשרים וחמשה פרשיות ומשבת שלאחר הפסח עד שבת שלפני שבועות תשעה פרשיו'. ומשבת שלאחר שבועות עד שבת שלאחר תשעה באב עשר פרשיות.

ומשבת נחמו שהוא אחר תשעה באב עד שבת שלפני ראש השנה שבע פרשיות וזהו פירוש כ"ה טי"ז אבל השבתות סי' אחר יש להן וזהו פ"ס פכ"ד השכ"ה פע"ו עצ"ט עו"ח

צת"ז וזהו פי' פ"ס פכ"ד פ' פשוטה ס' סוכות הרי פ"ס מסוכות לפסח בשנה פשוטה ארבע' ועשרים שבתות הרי פ"ס פכ"ד.

השכ"ה. האם יבא סוכות ויום חמישי ויהיו מרחשון וכסליו שלימין הרי ה"ש ויהיו שבתות כ"ה וזהו פי' הש"כה ולא נצטרך לכפול אותה שנה קודם הפסח כי יהיו חמשה ועשרים פרשיות בחמשה ועשרים שבתות פירוש פע"ו פסח עצרת ומפסח לעצרת שש שבתו'.

ופרשיות תשעה לפיכך צרכה לכפול שלשה פרשיות. אשה כי תזריע עם זאת תהיה תורת המצורע אחרי מות עם קדושים תהיו. בהר סיני עם בחקותי וזהו פירוש פע"ו עצ"ט ע"וח צת"ז. ע' עצרת. צ' צום נחמו ט' תשעה שבתות מעצרת עד נחמו תשעה שבתות ועשרה פרשיות לכך נכפול פעם אחת בשנה זאת חוקת התורה עם וירא בלק זולתי אם יבא עצרת ער"ש יהיו שמונה שבתות וצרכה לכפול מעצרת ועד ט' באב זאת חוקת עם וירא בלק ראשי המטות עם אלה מסעי זהו פירוש עי"ח עצרת יום ו ח שבתות. צת"ז צ צום תשעה באב.

ת תקיעה מאחר תשעה באב עד תקיעה שהוא ראש השנה שבע שבתות ושבע פרשיות ולפיכך לא נכפול כלל מתשעה באב ועד ר"ה ולעולם לא נשנה בשנה פשוטה אבל בשנה מעוברת סימן. וזהו ע"ס פכ"ה ג"ש כ"ט הכ"ט פע"ו עצ"ט ע"וח צת"ז.

וזהו פירוש ע"ס ע עיבור ס סוכות בשנה מעוברת מסוכו' לפסח כ"ח שבתות רק אם יבא סוכות יום שלישי ויהיו מרחשון וכסליו שלימין יהיו תשעה ועשרים שבתו' ולא נצטרך לכפול או אם יהיה סוכות יום חמישי בין שלימין ובין חסירים תשעה ועשרים שבתות הן ופי' השאר כראשון.

ופרשת האזינו קורין אותה כמו שהיו קורין אותה במקדש וסי' הזי"ו ל"ך כשם שאמרו חכמים במוספי שבת מה שירה היו אומרים אמר רב חנן בר אבא אמר רב כדרך שחולקין אותה כך חולקין אותה בבית הכנסת.

וכן אמר רב פלטי ראש ישיבה הזי"ו ל"ך. ה האזינו עד זכור ימות עולם ומן זכור ימות עולם עד ירכיבהו. ומן ירכיבהו עד וירא ה' וינאץ. ומן וירא ה' עד לו חכמו. ומן לו חכמו עד כי אשא אל שמים ידי ומן כי אשא אל שמים ידי עד סוף השירה כן. כן הוא הזי"ו לך. ששה הקמות בבית הכנסת והשביעי קורא מסוף השירה מן ויבא עד סוף השירה הרי הזי"ו ל"ך.

סימן המועדות ומסורת שלהם

סימן המועדות ומסורת שלהם

לעולם לא זב"ד פור. ולא בד"ו פסח לעולם. ולא גה"ז עצרת ולא אד"ו ראש השנה וסוכה וסימנן ופסוקין שיצאו מהן אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. לא גה"ז עצרת ויהי חורב על הגזה לבדה. לא אד"ו ראש השנה וסימנם ואצוה אותם אל אד"ו הראש בכספייא המקום. לא אג"ו יום הכיפורים וסימן אגורה באהלך עולמים. לא זב"ד פור וסי' זבדני אלקים אותי זבד טוב. לעולם שני לפסח ראשון לעצרת. שני לעצרת ראשון לראש השנה וסוכה כי לעולם יום ראש הוא יום סוכה. וסימנם א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ה"ץ.

א' ראשון לפסח יום ת"ב הרי א"ת. שני לפסח ראשון לשבועות הרי ב"ש. ג"ר שלישי לפסח ראשון לר"ה הרי ג"ר. ד"ק רביעי לפסח אחרית סוכה שמנהגינו לומ' קבצינו ה"ץ חמישי לפסח צום כיפור וצום גדליה. ראשון לפסח הוא ת"ב וסימן השביעיני במרורים הרוני לענה.

לעולם קורין פרשת אתם נצבים קודם ר"ה אבל כשיבא ר"ה בב' או בג' בשבת נחלוק אתה עד וילך אבל אם יבא יום חמישי או שבת לא נחלוק אותה. וסימניך ב"ג חולקין אם יבא ר"ה ביום שני או ביום שלישי חולקין פרשה אתם נצבים עד וילך באחד בשבת ומוילך עד סוף הפרשה באחד בשבת. לעולם קורין פרשת צו את אהרן קודם הפסח ופרשת וידבר ראש הספר קודם עצרת. ופרשת ואתחנן אחר תשעה באב בנחמו ופרשת אתם נצבים קודם ר"ה וסימנהון פקד ופסח מנו ועצרו צומו וצלו קומו ותקעו.

וזהו שאמרו חכמים רבי שמעון בר' אלעזר אומר עזרא תיקן להם לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת ושבמשנה תורה קודם ר"ה מה טעם כדי שתכלה שנה וקללותיה שאף עצרת ר"ה לאילן שכך שנינו ובעצרת על פירות האילן וכל הסימנים הללו אין משתנים לעולם ממקומם לבד פקד ופסח ולא אחר לפי שזה נוהג בשנה פשוטה ואינו נוהג בשנה מעוברת שבשנה פשוטה ם נמשכו הפרשיות שיהא פסח לפי קריאת צו את אהרן אנו קורין שני סדרים בשבת אחת כגון ויקחו לי תרומה עם ואתה תצוה או ויקהל עם אלה פקודי ופעמים ארבעתם הראשונות וגם האחרונות.

אבל בשנה מעוברת קורין הפרשיות אחת אחת בלבד בכל שבת ושבת ובפרשת אחרי מות רגיל להיות פסח במעוברת או בזאת תהיה אלו הן הפרשיות הנכפלות כדי לעמוד על הסימנין שאמרנו לעצרת ולתשעה באב ולראש השנה בזמן שהן פרשיות יתירות על השבתות אשה כי תזריע וזאת תהיה תורת המצורע אחרי מות קדושים תהיו. בהר סיני

עם אם בחוקותי ראשי המטות עם אלה מסעי ואם ירצה קודם מכפיל זאת חוקת עם וירא בלק.
ולעולם אתם נצבים קודם ר"ה ואם יבא ר"ה בשני בשבת או בשלישי ויש לו שני שבתות עד חג הסוכות ואין לנו אלא פרשה אחת בלבד האזינו. היאך עושין מקדימין ומחלקין אתם נצבים לשנים וקורין אותה עד וילך משה ולאחר ר"ה קורין מוילך עד סוף ובשבת אחרת של אחר יום הכיפורים קורין האזינו וסימן ב"ג חולקין.
במסכת סופרים דריש האי קרא מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו מכאן שאין פוסקין באלות הברית שכשהוא פוסק בהן נראה כמואס וקץ בהן מאינו לקרות מוסר ותוכחות והנקרא הוא בהול אל תמאס ואל תקוץ אל תקוץ אל תעשה תוכחתו קוצץ כלומר שלא תפסיק בהן ואל תקוץ דריש אל תקוצץ משמע שלא תפסיק מפי ר'.
וששאלתם על סדר ההפטרות מנחמו ואילך אם יבא ראש חדש בחד מאותן שבתות מפטירין בשל שבת ור"ח בהשמי' כסאי ולשבת אחרת להיכן חוזרין אם להפטרה שדילגו חוזרים הואיל ואותן הפרשיות אין מעין הפרשיות סדורים אלא מעין נחמות מה לי לאומרה לפרשה זו או שמא להפטרה של אותה הפרש' חוזרין בעל הסדר שלחו הואיל שיש להו סדר מנו"ע אר"ק שר"ש. ואותה הפטרה שנדחית בשבת וראש חדש מפני השמים כסאי הואיל ונדחית נדחית.
ועוד אם יהא חתן מן אלו השבתות והפטירו לו בשוש אשיש אם חוזרין להפטרה שדילגו נמצאת ההפטרה שוש אשיש יתירה בשבת שלו שיהא הפטרה קומי אורי לפרשה שלה וזו שוש אשיש ראויי' להיות בפרשתו של חתן היא נדחת נמצאת הפטרה שוש אשיש נשנית שוב על סדר שר"ש לפרשה שלה.
והשיבוני כאן במגנצ"א סי' להפטרה נחמו נאמרו בכל סידורן אם יהיו נישואין בנתיים בשבתו' שתים או שלש אומר שוש אשיש בכולן ולאחר כך חוזרין במקום שהניחו ואומר כסידרן ואין מדלגין הסימן אלא כסידורם אומר ומה שישתייר מן ההפטרות של סימן מניחין ואומר וראיה שלהן ימוטו ידחה.
וכן הורה רבינו שלמה מטרייש זצ"ל להפטיר הפטר' שדילגו בשבת ושל חתן ואע"פ שיש להפטרות הללו סי' אין בכך כלום הואיל ואין באות אלא בשביל נחמות אבל שאר קהילות נוהגין לומר כן אותה שבת שיש בה חתן אומרים שוש אשיש ואם הוא ראש חודש אומר הפטרה של ראש חודש והפטרה שהיתה לומר באותה שבת ידחה מהכל לגמרי ואין אומרים אותה שבת אחרת אלא בשבת אומרים מה שתופסין בוילך משה מפטירין בשובה ישראל. ואין מנהג כן לגמרי מעולם לומר הפטרות דרשו כלל אלא

ביום תענית במנחה לבד ובשעה שאין חתן בין תש"ב עד סוכות וחולקין אתם נצבים לשנים מפטירין לוילך שוש אשיש. אבל דרשו אין מפטירין כלל בשבת ובהאזינו בין יום הכיפורים לסוכות מפטירין בוידבר דוד ומה שאמר' שמעתי מר' שנוהגין לשלש בכל שנ' רני עקר' ולא מניחין על דבר זה תמוהין כל רבותינו ואומר לא שמענו סי' זה מעולם. שאלתי אדר הסמוך לניסן חל להיות באחד בשבת ואותו אור שלפני אותו שבת יש בו פרשת שקלים במה מפטירין אם בבן שבע או במחר חודש וזו וזו כתובה בתלמוד. והשיבוני רבותיי שמפטירין בבן שבע.

שאלתי ראש חודש ניסן שחל להיות בשבת ובאותה שבת יש בה פרשת החודש במה מפטירין אם בהשמים כסאי או בראשון לחודש וזו וזו כתובה בתלמוד. והשיבוני מפטירין בראשון באחד לחודש ואין שום אדם שחולק בדבר זה.

ושאלתי שבתו של חתן אם היתה באחד מארבע' פרשיות אלו במה מפטירין אם בהפטרה של פרשה זו או בהפטרה של חתן משום כבודו. והשיבוני שאלתי זאת רבותינו שבוורמשא ואמרו מוטב להפטיר בשל פרשה וכן היה מעשה בימי רבינו הקדוש רבי יצחק לוי נ"ע והורה של פרשה.

וכן כבר היה מעשה והורה בשל פרשה יפטירו לפי שהפטרה של פרשיות כתובות בתלמוד ואלו הפטרת חתן לא מצינו כתובה בתלמוד אלא משום שמחה בלבד ולא תזוז מינה. ואני מנחם אומר ומה התדירות אינן דוחית מפני פרשה כגון השמים כסאי ומחר חודש וכ"ש של חתן.

בוורמשא אמרו משם ר' יצחק נ"ע שהיה מנהג להפטיר בהפטרה שלסדר פרשה ראשונה בכל השנה ולא בהפטרה שלפרשה שניה לפי שיש בכ' הפטרה ראשונה מעין פרשה ראשונה ומעיין פרשה שניה כגון נעמן יש בו מעין אשה כי תזריע וזאת תהיה.

ובשנת העיבור היה שבת הגדול בזאת תהיה והפטירו רבותינו בארבע' אנשים היו לפי שבאשה כי תזריע לא יכלו להפטיר בנעמן מפני פרשה שהיתה פרשת החודש והפטירו לויקהל משה בן שבע שנים.

ואלה פקודי ותשלם כל המלאכה ע"ד מלא כבודו ולא ויעש חירום. שאלתי הא דגרסי' ר"ח אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשיכם ומועדיכם. ומפני מה ביטלוה שמפטירין בהשמים כסאי בשאר שבתות וראשי חדשים. ועוד הא דגרסי' גבי יום טוב שקורין שמחת תורה מפטירין בויעמד שלמה ומפני מה ביטלוה ומפטירין בויהי אחרי מות.

תשובה גם בכאן כבר שאלו שאלה זו פעמי' כמה ותמהו על אלה הפטרות ואין יודעין מי ניהג כן. אבל יש לומר שבשבת ור"ח אב היו מפטירין חזון ישעיה עד חדשיכם

ומועדיכם. וכן אמרו רבותינו בכאן שמא ראשונים נהגו בשביל נחמה להפטיר בה השמים כסאי הואיל ומכל מקום דאין עיקר אבילות אלא באותו שבוע בלבד כדברי המיקל היא. ומפטירין בשבת אחרת בחזון ישעיהו עד ציון במשפט תפדה. וכן בסוכות הואיל כל ימות החג מפטירין בענין היום. ובשמחת תורה מסיימין חומש וקורין ענין פטירת משה רבינו לכן מתחילין בראש יהושע וענין פטירת משה והעמדת יהושע במקומו והין ולאו ורפייא בידי'.

אבל אני נתן אחיך מצאתי בתשובות ראשי ישיבות ששאלו חכמים אלקרואן מאותו ענין בסמוך לו בתעניות ברכות וקללות מי הסיען כמו שתמצא כת' במקום אחר ויש לומר מאותו הזמן הנהיגו אילו הפטורות בימי אחרוני' סבור ראשי ישיבות דקריאת הפטרו' אינו לא איסור ולא היתר ומה שנוהגין נוהגין. וכן אמר אביי האידנא נהוג עלמא בכי תוליד וסמכו חכמים על זה ושלום. ואני שמעתי משום רבי' יצחק בר' יהודה נ"ע כששאלוהו מפני מה נוהגין להפטיר בויהי אחרי מות משה. והשיב כיון שנהגו נהגו שמנהג מבטל את ההלכ'. ואני מצאתי בהלכות גדולות שיש שמפטירין בויהי אחרי מות משה. ויש שמפטירין ויעמוד שלמה. ואם תאמ' עולותיכם למה בטלו ולא הנהיגו בוערבה שמא משום דסיום וערבה יום דין הגדול והנורא לכך לא הנהיגו להפטיר וערבה. ואני מנחם רוח אחרת עמי מחמת וערב' ולקיים מנהג אבותיכם שהיא תור' ושימשו גדולי דבריהם ורואה אני את דבריהם ואומר אני כשחל י"ד בניסן להיות בשבת שאי איפשר להפטיר אשר לא ציויתי ולא עלתה על לבי ביום שחיטת פסחים משום דכתיב במועדו.

ואי איפשר להפטיר גזי נזרך והשליכי ושאי על שפיים קינה בשבת שהוא ערב הפסח ולהפיל ליבן של עולי רגלים. ומצאתי סימן לדבר כשבא לידי הספר של ה"ר משולם ההובא מארץ בבל והיו בו בנביאים סימני הפטרות לפרשיות התורה לכל השנה. וראיתי סימן צו את אהרן גבי וערב' לה' ולכך כיוונתי לומר האמת שפעמים שמפטירין לצו את אהרן בעולותיכם ופעמים בערבה. ותנאי בדבר זה אם פשוטה שנה היא וחל צו את אהרן בשבת הגדול שלפני הפסח ופטרו בו וערבה.

וכל שכן כשחל ערב הפסח בשבת ואם שנה מעוברת היא וחל צו את אהרן בשאר שבתות של אדר שני דשבת הגדול יהא באחרי מות וגו' אז יפטירו בעולותי' לצו את אהרן אם לא תהא אחת מד' פרשיות באותה שבת ולפי שאין רגילות נוהג בכל השנה ושנה מפני שנת העיבור לפיכך נשכח ונשמט מפני הסדרני' זה ניהגו תמיד להפטיר בעולותיכם לפי שהוא תדיר.

והפטירו בכאן במגנצא ובוורמש' בפרשת קדושים בהלא כבני כושיים אע"פ שהיא קטנה וכן עשו מעולם בכאן בכל שנה ושנה לא פחתו ולא הותירו כעין שעושין בעולותיכם אע"פ שאין התורגמן ולא תשנה ממנהג קהילות. ואמר ר' קלונימוס איש רומי שבמקומו אין מוסיפין בעולותיכם. אבל הלא בני כושיים אין אומר אותה כלל שיש להם הפטרה אחרת במקומו וקרא קדושי' בכאן ובוורמשא לאחר הפסח ואחרי מות בשבת הגדול וכן עשו כבר.

וכבר שאלתי על כמו כן והשיבותיך כמו כן אם חולקין כלל אלה פקודי. שאלתי את פי מורי צדק על חדשי העיבורים שאנו עושין מליאין כדגרסינ' וכך אנו נוהגין בגולה משום רבי' לעולם אחד מלא ואחד חסר עד שיוודע לך שהוקבע ר"ח בזמנו דאדר שני לעולם חסר כמשפטו שבט מלא אדר חסר.

וכשאנו עושים שני אדרי' הראשון הסמוך לשב' הוא עיבור לשנה שכן אי אתה קורא את המגילה ולא השמע' את השקלים עד אדר השני דקיימא לן כמאן דאמר מצוה הנוהגות בשני אינן נוהגות בראשון והלכה כרבנן דאמר כמה עיבור שנה שלשים יום ודינו להיות מכ"ט וחצי כדין המולד הרי ז' חצאי יום שהיו עיבורין מדחין הקביעות ממקום המולד. שעל ידי אחד מלא ואחד חסר היו באין כאחת אבל הן מאחרין הקביעות הרבה לאחר המולד. ועוד על מרחשון וכסליו שהמליאין רבין על החסירין ששמעתי אומר שזהו מנהג והילוך שלנו שלשה מחזורין שבעולם בראשון יש ט' מליאין וה' חסירין ושאר כסדרן. ובשני לו ח' מליאין וה' חסירין והשאר כסדרן. והשלישי כבראשון ט' מליאין וה' חסירין נמצא שהמחזור מדח' הקביעות לפניו אותן ד' ימים שהמליאין רבין יותר מכנגד החסירים וז' חצאי יום של עיבורים הרי ז' ימים וחצי שהקביעות נדחה ממקום מולדו. ואיך יתכן לעולם שיבואו עוד הקביעות והמולד בו ביום. אתמהא.

והשיבני רבי הרי יש לך כנגדן התשצג"ן של כל שנה ושנה שלאחר שכלו חדשי השנה באחד מלא ואחד חסר נמשך המולד ונכנס ביומו של קביעות כדי שיעור של תשצג"י השנה פעמי' עד שתי ידותיו של יום פעמים עד חציו עד שלישו עד רביעו ומאחרין המולד ולקד' הקביעי' והתשצג"ן של מחזור כולן עושין קרוב לז' ימים הרי איחור זה שלמולד מרחשון וכסליו והעיבורין ועל ידי כן משווין זה את זה לעולם עד שאין נפרדין זה מזה יותר מזה. תוב שאילו מקמי' מה ראו לדחות המועדים משום ערבה שלא תארע בשבת ולא הקפידו כמו כך על שופר ולולב. והלא עיקר מצות לולב ביום ראשון ברכתא קרא. והשאר אינן אלא זכר למקדש. ועוד היכן מצאו בעלי סוד העיבור סמך וסעד בדברי סופרים שהעמידו דבריהם במקום כרת לדחות פסח. ושאר מועדים עליה והרי

בדברי חכמים היתה ערבה בשביעי דוחה בשבת כמו לולב בראשון כדמפרש בסוכה. והוינן בה אי הכי שאר יומי נמי לידחו גזירה שמא יעבירנו וגו'. ועוד פרכי' האידנא לידחו לא ידעינן בקביעא דירחא. הילכך אי איקלע מועד דליבטלו ולא לידחו שבת. ולא מצינו לגמרי לומר לצרכי רבנן לדחות היום ממקומו לא משום לולב בראשון ולא משום ערבה בשביעי כמו שמצינו ביום הכיפורים דעברוה לאכול ודחוהו משום ירקיא ומשום מיתייא.

והטעימנו רבותינו על כרחינו אי אפשר שלא נקבע ר"ה בשבת ויבוא גם סוכה בשבת שאם לא כן לכשיבא מולד תשרי בחמישי בי"ה ובו ביום אי אפשר לקובעו מפני הדחייה. ולא בששי מפני יום כיפור שיבוא בראשון ולא בשבת לדבריך משום תקנת שופר ולולב. ולא בראשון מפני תקנת ערבה. ונמצאו דחוי ארבעה ימים. הללו ד' ימים מה תהא עליהן במה ידחו ובמה ימלאו הואיל ואי איפשר יש לסמך על זה מוטב לקובעו בשבת וידחה שופר ולולב יום אחד שהרי יש להן תשלומין למחרתם ולא תדחה ערבה שלשביעי שאין לה תשלומין. וכדאמרי' התם ערבה בשביעי מאי טעמא דהיא שבת טפי משאר יומי. ומשנינן כדי לפרסמם שהיא מן התורה. תורה שבעל פה דעשר נטיעות וערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני ועל דבר זה סמכו הראשונים והשגיחו עליה לעשות לה סעד וסייג. כך קיבלתי מפי מורי הקדוש. ומתוך חיבת העיקר נוהגין הטעם אפרשנו עוד ובאר.

הקפידו רבותינו מסדרי העיבור לדחות ר"ה משום ערבה ולא דחוהו מחמת עצמן כשהוא בא בשבת ובטל בו שופר ולולב שאם כן לכשיביא י"ה בו ביום אי אפשר לקובעו מפני דחיית י"ה ולא בששי מפני יום כפור שיבא בראשון ולא בשבת לדבריך משום שופר ולולב ולא בראשון משום תקנת ערבה. נמצא דיחוי ג' ימים ויותר.

והשתא קדים ואתי סיהרא תלתא יומי ולא נראה לחכמים לקרותו ראש חודש אחרי אשר רחק מיום מולדו כל כך. כי ההיא דאמרי' בערכין אין פוחתי' מד' חדשי' מעוברים לשנה ולא מוסיפין על שמונה משום דקדים ואתי סיהרא תלתא יומי ותמהי עלמא. לפיכך הואיל ואי איפשר סמכו רבותינו על זה ואמרו מוטב לקובעו בשבת וידחה שופר ולולב שהן מן התורה ולא תדחה ערבה שהיא הלכה למשה מסיני. שהרי בזמן שהמקדש קיים עשו לה חיזוק משל תורה כדאמרינן התם ערבה בשביעי מאי טעמא דחייא שבת טפי משאר יומי ומשנינן כדי לפרסמה שהיא מן התורה. תורה שבעל פה ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני. ומיהו האידנא לא דחייא שבת כדאמרינן התם לא ידעינן בקביעא דירחא. הילכך קביעא דירחא דחינן מקמיה ותו לא מידי.

תוספת

תוספת

שמעתי בשם ה"ר יצחק הלבן שהיה אוסר טמון מבערב יום הכיפורים ולאכלו במוצאי יום הכיפורים ואין לומר משום שביתת כלים היה עושה דהא בית הלל לית להו שבת' רשות ואפי' לבית שמאי אמרינן התם גיגית נר וקדירה אפקורי מפקר להו ושמא כשום הכנה דמכין מיום הכיפורי' לחול דמצטמק ויפה לו הוא ואע"ג דשבת מותר זהו הטעם דשבת מכינ' לעצמה כדאמרינן בעירובין בפרק בכל מערבין מי סברת סוף היום קונה עירוב תחילת היום קונה עירוב ושבת מכינה לעצמה וכולי.

והא דאמר בפרק קמא דשבת לא תמלא אשה עששיות ותורמוסין וכולי. עד ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה. ואם עשה כן למוצ"ש אסור' בכדי שיעשו וקאמר אפי' תימ' בית הלל גזירה שמא יחתה משמע היכא דליכא למיחש לחתוי כגון טמון הי' מותר. נרא' דדווקא התם דתחלת הטמנה לצורך שבת ושבת מכינה לעצמה שם וודאי אי ליכא למיחש לחתויי שרי. אבל היכא דלצורך חול משים וברור דנצטמק ביום הכיפורי' יכול להיות דאפי' בדיעב' היה אסור דהא בריש פ"ב לא איפשיט אם עבר ואפיה מיו' טוב לשבת בלא עירובי תבשילין אם מותר לו לאוכלו.

אינטר דא שחלקתי בה עם גדולי הדור שהיו אומ' כל שבא בחמין בפרק חבית שנשברה כל שבא בחמין מלפני השב' מדיחין אותן בחמין בשבת חוץ מן המליח הישן וקולייס האיספנו' שהדחתן זו היא גמר מלאכתן והיו מפרשין מליח הישן וקולייס האוספנין שניהן טרית הן. ולאו הכין הוא אלא מלוח הישן בשר מלוח הרבה ודיקא נמי שאומר ישן שלא יאכל כלל אם לא ידיחינו בחמין אבל טרית אני אומר שמותר לרחוץ במים קרים בשבת כל דהו ואכיל ליה מידי דהוה רחיצת כוסות וקערות שמות' לעשו' כן בשבת שהיו אומרים דאסור לאכול טרית דהיינו טוניניא אם לא ירחצנו בע"ש.

והדחתה של טרית לאו זה גמר מלאכתה שתהא אסור הדחתה בשבת דנאכל מחמת מלחו. וכדאמרי' טרית טרופה אוכלין אות' הספנין חי מחמת מלחו. וכל שהוא נאכל מחמת מלחו אין הדחתו גמר מלאכתו וקולייי' האיספנן דג מלוח הרבה שאינו יכול לאוכלו מחמת מולחו אלא אם כן ידיחנו בחמין. תשובת רבי נתן שהשיב לר' מנחם אחיו. מן חולו של מועד.

מהו לשכור גוים לכתחלה בחולו של מועד להוליך קורות ועצי בנין ממקום למקום כדי שלא יאבדו מותר לעשות כן ובלבד שאם יכול לעשות בצינע' יעשה כמו שיכול דתנן

מכניס אדם פירותיו מפני הגנבים ושולה פשתנו מן המשרה כדי שלא תאבד ואמר רב יוסף הכהן כשורי עיילינהו ביממא כולו.

ושיער שבמקום הקזת דם כריבדא דכוסילת' מותר להעבירו בתער בחולו של מועד אע"פ שאסור בתגלח' במועד לפי שהקז דם עיקר פיקוח נפש הוא. דבר שהנשמה תלוייה בו דכתי' כי הדם הוא דכתי' כי הדם הוא הנפש וסכנת נפשות הוא ואפי' בשבת שהוא איסו' סקילה דוחה סכנת נפשות שכך אמרו חכמים מנין לפיקוח נפש שדוחה את השבת. ענה ר' אליעזר מקל וחומר ומה מילה שהיא אחד מאיבריו של אדם דוחה את השבת. ק"ו לפיקוח נפש שדוחה את השבת. ושוב אמרו חכמים מפקחין פיקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח ואינו צריך ליטול רשות מבית דין. כיצד ראה תינוק שנפל לים פורס מצודה ומעלהו והזריז הרי זה משובח ואע"פ שהוא מתכוין לצוד לפי דרכו.

ראה תינוק שנפל לבור עוקר חולי' ומעלהו והזריז הרי זה משובח ואינו צריך ליטול רשות מבית דין ואע"ג שמתכוין לעשות מעלה ודרגא ודרך לעלות ולירד בה כל ימות השנה אם נעל הדלת בפני התינוק ובוכה שוברת ומוציא את התינוק.

ואע"ג שהוא מתכוין לפרוק הקרש בפני עצמו שצריך לה למלאכת החול בשביל פיקוח נפש מותר ואפי' הן י' גוי' בחצר וישר' אחד ביניהן ופרשו מחצר לחצר אחרת מאותן עשרה ונפלה דליקה או מפולת בחצר שניה שהלכה רווחת בתלמוד דכל דפריש מרוב' פריש לענין פיקוח נפש.

אין אומר שגוים פירשו לאותו חצר מפני שהיו רובם וניצל ישראל באותה חצר מפני שאחד ישראל שהי' ביניה' אלא מפקחין בספק ולא אזלינן בתר רובא שכך אמרו חכמים אמר רב יהודה אמר שמואל לא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב וכל שכן כאן בחולו של מועד שהלכה רווחת היא להעביר שיער מפני הקזת דם.

ומי שבא וסחורה בידו לישא וליתן בתוך ביתו בצינעא בחולו של מועד מותר שאפי' בשבת איסור קל הוא ואין בו סקילה ולא כרת איסור שבות ודינו במלקות מפני שדבר סחורה לאו מלאכה הוא ובמועד מלאכה אסור לעשות. אבל דבר סחורה דיבור בעלמא הוא הלכה בצינעא היתר הוא שאפילו מלאכה במקום שיש פרקמטיא אבוד מותר לעשות כן כמו שאמרו חכמי' משקין בית השלחין במועד.

אמר ר' יוסי בר אבין פרקמטיא האבד מותר. ושוב אמרו חכמי' רבינ' הוה מסיק בהו זוזי בבני אקרא דחנותא. אתא לקמיה לרב אשי אמר ליה מהו למיזל האידנא עלייהו. אמר לי' כיון דכל יומא לא משכחת להו והאידנא הוא דמשכחת להו פרקמטיא האבד דמי ושפיר דמי ושרי ואי קשיא לן דר' אבינא דהוה ליה עיסקא בעיא מיניה שיתא אלפי.

שהיה לבתר ריגלא תבעוה בי"ב אלפי. התם מידת חסידות הוא דעבד. מי שהיה במקום שאין השיירות יוצאות אלא ב' פעמים בשנה ומבקש לכתוב איגרות בחולו של מועד מותר לו לכתוב מאי טעמא כיון שמבקש לשגור להן או לצוותן על מלאכתו שיש בו ריוח והפסד או לעשות תקנה לפרנסת ביתו ואין השיירות יוצאות עד חדשים אחרים אין לך הפסד גדול מזה ומותר. וכך אמרו חכמים כותב אדם תפילין ומזוזות לאחרים בטובה דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר מערים ומוכר את שלו וחוזר וכות' לעצמו ר' יוסי אמר כותב ומוכ' כדרכו כדי פרנסתו אבל ודאי אין לו צורך כלום ושלום בעולם אל יכתוב. ואפי' רבינו מרדכי זצ"ל התיר לכתוב אגרת אם אדם צריך מות' בחולו של מועד. אבל לתקן קונטיריסי' לכתוב אחר המועד אסור וכן הילכ'.

אילו שאלות ותשובות של רבי' יצחק ברבי יהודה זצ"ל:

אם מותר לתקן ולזפת כלים לכתחלה במועד ועוד אם יכול לתקן פרסות סוסים בניגרי ברזל. וגם ליתן כלים לגוי לכבס. ואם מתקנין הקריעה במועד על ידי אומן גוי או שמא נותנין לכתחלה לתופרן לאומן ארמאי. ועוד אם התחיל בלקיטת ענבים ובדריכתן בגת בתוך המועד שאני תמיה על מה דגרסינן ההוא חצדא דהוה לי' וכולי. ותו אבל במחובר לקרקע אפי' כולו אבוד אסור.

וששאלתם מה לאגוד ולזפו' כלים לכתחילה כמו שנוהגין במקומינו לפי שיסמכו על דבר האבד ומות' ובלבד שלא יכוון מלאכתו במועד.

וששאלתם לתקן פרסות סוסים בחולו של מועד בניגרי ברזל דכי נזדמן לו דרך בחולו של מועד יש לומר כדבר האבד דמי ומותר על ידי אומן גוי לצורך המועד כל הני מותר במקום שנהגו. אבל ליתן לכובס גוי וליתן כלים לגוי לתופרן בתחלה קיבולת הוי ואסור.

וששאלתם אם מותר להתחיל בלטיעת הענבים ודריכת הגת בחולו של מועד ומסקנא בדבר האבד מותר מיהא דרב הונא חצדו ליה חצדא בחולו של מועד. ומסקנא דהא דתניא במחובר אפי' אבד אסור יחידאה היא. ועוד דרב חצדו ליה חצדא ואיקפד שמואל דחצדא דחיטם הוא דלא פסיד אבל עינבי ודאי פסדי משום דמיכחש כחשי כי שביק להו ועוד כשמתחילין לבצור הכרמים ונתן רשות ליכנס בהן כל מי שאינו בוצ' כרמו ודאי דבר האבד ומותר לבצור ולדורכן בגת. וכן הילכתא.

ענין ראש חודש:

ראש חודש שחל להיות בשבת אין ר' מזכיר של שבת ביעלה ויבא לפי שיעלה ויבא אינו בא אלא מפני ר"ח בלבד. והזכרת שבת כבר נאמרה בתוך ז' ברכות ישמח משה ודמי' להא דאמר רבא י"ט שחל להיות בשב' שליח ציבור העובר לפני התיבה ערבי' אין צריך

להזכי' של יו"ט דכי תקינו רבנן תפילת מגן אבות בדברו לא תקינו אלא בשבתות מפני שלילי שבתות מתפחדין להתעכב בבית הכנסת וחשו חכמים ליחיד הבא מן השדה ולא התפלל עם הציבור שלא יתפלל יחידי בבית הכנסת ויסתכן כדמפרש התם.והתקינו שיהא החזן מתפלל תפלה זו דבין כך ובין כך יתפלל היחיד ולא יתפלל יחידי. נמצא סיוע למורינו נ"ע בתשובו' הגאונים.

ר"ח וחולו של מועד שחלו להיות בשבת בשחרי' במנחה ובערבית מתפלל ז' של שבת ואומ' יעלה ויבא בעבודה ושל שבת אומרה ברביעי' וכיון שאומרה רביעית בפני עצמה למה הוצרך להזכיר' שוב בעבודה, ועוד לא מצינו אזכרת שבת או יום הכיפורים או יו"ט כל עיקר בעבודה א"כ כל שבת ושבת של שאר ימות השנה יזכור של שבת בעבוד' אלא שמע' מינה של שבת בעבוד' אינה כל עיקר לא בראשי חדשים ולא בחולו של מועד ולא בימים טובים ובשחרית וערבית ובמנחה אומר יעלה ויבא ובמוסף אינו אומר יעלה ויבא וכן מנהג בשתי ישיבות. נהגו העם לברך לקרוא את ההלל. אבל רבי' תנצ"בה לא חיה מברך עליו והא לך תשובתו ששאלת על היחיד שקורא את ההלל בימי' שאינו מי"ח יום אם חובה לברך היחיד וגם צבור. אם לאו. אני איני מברך עליו לא עם הציבור ולא ביחיד לפי שאין אלא מנהג ואין מנהג צריך ברכה. כדאמ' גבי ערבה שקיל חביט שקיל חביט ולא בריך קסבר מנהג נביאים הוא לפיכך אינו מברך אק"בו אבל אני מברך עליו בא"י אמ"ה המהולל בפי עמו משובח ומפוא' בשירי דוד עבדו מלך מהולל בתשבחות. ולאחריו יהללוך כדרכה ולא שמעתי כי לא דיקדקתי מרבותיי.

ר"ח ויו"ט שחלו להיות בשבת אין אומ' צדקתך צדק לעולם. וכן אם חל ר"ח להיות ביום ראשון באותו שבת אין אומר צדקתך צדק ובניסן כל שבת ושבת א"א צדקתך ובר"ח אין נופלין לא ערבית ולא שחרית ולא במנחה וכל שכן בי"ט. וכן בערב יום טוב אין נופלין על פניהן בערבית ובשחרית מה שאין כן בערבי שבתות. וביום של אחר יו"ט אין נופלין על פניהן לא בשחרית ולא במנחה וקורין אותו אסרו חג.

ברכת כהנים אומר אותה בחול בשחרית ולא במנחה ובשבתו' ובימים טובים ובר"ה אומר אותה בשחרית ובמוסף אבל לא במנח' משום שכרות אבל בצום כיפור אומר אותה בשחרית ובמוסף ובנעיל' ובמנח' לא אע"ג דליכא שכרות.

על שליח צבור שטעה ולא הזכיר של ר"ח בעבוד' בתפילת השחר ונזכר בהודאה א"ר שחוזר לעבודה. שאלתי את פי מורי צדק על שם מה אנו עושין שני ימים ר"ח לא השיבני ר' אלא בקצר' שיום שלשים ראוי לעולם להיעשות ר"ח שאע"פ שעשינוהו מן הישן ע"י החצי יום של חודש הבא שצירפנו על כ"ט יום וחצי של עצמו מכל מקום חציו מן החדש

הוא ודרך להיראות בו לבני מער' לבד קורין לו ר"ח ומיהו השיר והמוסף לא היו עושין אלא ביום שני ובו מחשבין את המועדות.
שאילה זו נשאלה לפני ריב"ם זצ"ל. על שני ימים של ר"ח שאנו עושין ומתפללין בשניהם תפילת ר"ח מיום שני למנות. ולא יבואו מספק כמו שני ימים טובים של גליות דהתם ראשון עיקר.
ושני משום דשלחו מהתם הזהרו מנהג אבותיכם בידיכם. וא"כ מה טעם יש בר"ח והשיב משום דטעמא דרבי אלעזר בר' צדוק דאמר בר"ח שני שאם לא נראה מולד הלבנה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו שמים. והכא בר"ח שנו קיימא לן דחודשה של לבנה כ"ט ימים ומחצ' ומחצי יום ואילך הוא מחודש הבא ועתה אין ראוי לחלק היום ולקבוע ר"ח מחצי היום ואילך ואנו משליכין לחודש שעבר. וממחר אנו מונין לחודש הבא. ואם לא נקדש אותו יום ראשון שאנו משליכין לחודש שעבר לא נוכל לקדש למחר שכבר קידשוהו שמי' שהרי מאתמול בחצי היום כלה החודש שעב' והתחילו שמים לקדש השני. על כן אנו מקדשי' יום ראשון שאינו ממני' זה חוד' הב'.
פסקו הגאוני' היכא דטעה במנחה בריש ירחא מתפלל ערבי' שתי' מזכיר אלהינו בראשונה ואינו מזכיר בשני' כדרך שאמרו במוצ"ש דמבדיל בראשונה לפי שבתחלה ראשונה הסמוכה לגאולה היא מחוייבת בהבדל' במוצ"ש ובאלהינו יעלה ויבא בר"ח והתפלה השניה היא תשלומין לתפלת המנחה שטעה או נאנס ולא התפלל. וכך פירש מר ורב קלונימוס זצ"ל בתשובות הגאונים.
מניין שאומר הלל בראשי חדשים מצינו שרמז דוד מלך ישראל במזמו' של תהלים הללויה הללו אל בקדשו מצינו שנים עשר פעמים הללו כנגד י"ב חדשים ומשמע הללו בקודשו על קידוש החודש הללו אל. ולפיכך אנו כופלין כל הנשמה על שנה מעוברת שיש בה י"ג חדשים ועל חודש ב' ימים.
סליק.